

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

59. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2012/09

Tartalom

Ajánló

KISZL Péter: **Haladjunk a korral!**

Cikkek

SEBESTYÉN György: Az információmenedzsment térnyerése a 21. században, avagy a modern felsőoktatás egyik legnagyobb kihívása	355
BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: A könyvtáros továbbképzések rendszere	364
KEREKES Pál: E-könyvészet a könyvtárosképzésben	379
KÓRÓDY Judit: Könyvtáros hallgatók szakmai gyakorlatainak tapasztalatai vállalati információs környezetben – felkészítés a munkaerőpiacra	387

Beszámolók • Szemlék • Referárumok

ASCHROFT, Linda: E-könyvek a könyvtárakban (Ref.: Kovácsné Koreny Ágnes)	399
WILLIAMS, Joseph A. – WOOLWINW, David E.: A könyvtárközi kölcsönzés alakulása az USA felsőoktatási könyvtáraiban (Ref.: Burmeister Erzsébet)	403

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 59 • 2012/09

Summaries

SEBESTYÉN, Gy.: Information management gaining ground in the 21st century, or one of the greatest challenges for modern higher education 355

In the 21st century information management has become one of the most important professions in modern global economy. The impact of this process is examined in Hungarian and foreign higher education in order to define the concept of ongoing information management on a pragmatic basis. Information management education has progressed into an outstanding success of the sector. It has two main models in both developed and developing countries. The first model is characteristic for library education colleges' and departments' activities, which – recognizing the up-to-date requirements and the opportunities to ensure their competitiveness – have introduced a diploma in information management beside traditional programmes of education in library and information science. In a number of cases the emphasis is transferred to information management education, and nearly in most cases the earlier library education institutions have changed their names to colleges, departments etc. of information or of information studies. The second model has been developing within the framework of the business schools. Beside such attractive and fashionable qualifications as public or, in particular, business administration diplomas, master degrees in information management have also become popular, and in most cases the way is open for continuing studies for a PhD.

BARÁT-HAJDU, Á.: The system of further education for librarians 364

The paper introduces the current system of further education for librarians in Hungary, particularly the results of courses organised during the last 12 years since the enactment of the 1/2000.NKÖM decree; the activities of the Accreditation Committee for LIS Courses; the changing legal background, with particular attention to the 56/2011.(IX.22.)NEFMI decree. The author outlines the formal and content requirements of the 120-hour further education. The article demonstrates and analyses, based on till now unknown data from unpublished docu-

ments, the composition and division of programmes, their dispersion in time, the length courses and topics of lectures. When discussing international trends it points to possible future directions in further education for librarians.

KEREKES, P.: E-books in LIS education379

The subject of e-books as independent media was integrated into education at the ELTE Institute of Library and Information Science in the first half of 2010. The study presents course topics and methodology. It describes the purpose of the course: students need to understand that the book has been constantly changing. The evolution of e-books today is not a new phenomenon but a new stage in the rich variety of formats. Digital books and e-book versions can only be interpreted within the system of relations of book culture dating back to thousand years.

KÓRÓDY, J.: Librarian trainees' experiences of their professional training in a business environment – preparation for the labour market387

In an expedient case, the institution of traineeship is useful for both parties, i.e. for both the organisation offering practical training and the trainee. The work of trainee librarians at Magyar Telekom Infotéka operated by the Infodok Ltd. has several benefits. In addition to the advantages of flexibly applicable human resources, the trainees' different, fresh approaches enrich the organisation with new ideas and suggestions. The good reputation of the company is spread by satisfied trainees, thus increasing its prestige in the professional world. Trainee students may get manifold experiences at Infodok Ltd. because, in addition to traditional librarian tasks, they may test their skills in business-oriented information management as well. They encounter highly qualified and committed mentors who, in addition to specified practical topics, also consider their special personality features when setting up the optimum protocol of traineeship. Trainees perceive the need for their work and become aware how it constitutes part of a larger process.

Sebestyén György

Az információmenedzsment térnyerése a 21. században, avagy a modern felsőoktatás egyik legnagyobb kihívása

Az információmenedzsment csaknem oly mértékben közhelyessé, sőt közhellyé vált, mint az információs társadalom, a tudásmenedzsment pedig szinte olyannyira „folyik még a csapból is”, mint a tudásalapú társadalom. Értelmezése nem okoz nehézséget, hiszen mindenki előtt világos, mi az információ és mi a menedzsment, és e két kristálytisztának tartott fogalom összekapcsolása révén keletkezett. Vagy mégsem ilyen egyszerű a helyzet?

Bevezető gondolatok

A problémát, és egyben a megoldást ott látom, hogy az információt és a menedzsmentet is az emberi univerzum valamennyi területén és valamennyi aspektusában átfogó rendszerességgel használják. Ez a teljes általánosság a köztudatban egy fajta totális egyenlősít eredményez, ami azonban nagyon megtévesztő illúzió. Alapvetően megtévesztő, mert vannak olyan területek, amelyek prioritásokat képeznek, ezek jelentik az információmenedzsment húzóágazatait, és ennek következtében ezekre jut a ráfordítások zöme. A többi nem húzó ágazat a megmaradt forrásokon osztozik, jobban mondva a maradékot hagyják meg nekik.

Már a fentiekből is látszik, hogy nem kívánok elvont, spekulatív definíciókat alkalmazni. Ez egyébként is igen ingoványos talajra vezetne, mert tapasztalataim szerint ezen a területen nagyfokú terminológiai bizonytalansággal találja szembe magát a legtöbb szakember, még azok is, akik a legegzaktabbnak mondható területeken működnek. Nézetem szerint az információmenedzsment egyik ilyen egzakt területe az adatbázisok kérdésköre. Nos, mit ír az „*Adatbázis-szerkezetek*” című, oly sokak által elismert és használt szakkönyv két szerzője a mű előszavában? Érdemes hosszabban idézni: „Nehézségeink voltak a terminológiával. Az angol nyelvű terminológia sem egységes, és problémáink voltak, hogy egy-egy angol szakkifejezést lefordítsunk-e, vagy használjuk az informatikai szakemberek használta – néha nagyon csúnyán hangzó – angolos zsargont. És ha meghagyjuk, akkor eredeti angol, vagy kiejtés szerinti magyarsított formájában írjuk-e le. Elismerve, hogy a ter-

minológia egysége nagyon fontos szempont, igyekeztünk legalább a jelen könyv keretein belül mindenütt ugyanazt a kifejezést használni, és azzal mentegetőzni, hogy legfontosabb mégis az, hogy az olvasóval megértsük egymást, ha néhány szavunktól fintorog is”.¹

Mindkét szerző az Akadémiai Díj kitüntetettje, közülük *Demetrovics János* az MTA rendes tagja (*Matematikai Tudományok Osztálya*), mégis leírják, hogy könyvük megírása közben nehézségeik voltak a terminológiával, és az általuk leírt helyzet nem ismeretlen a többi szakember számára sem.

A fentiekből azt a következtetést vagyok kénytelen levonni, hogy az információmenedzsment jelenlegi értelmezése egyszerre szenved a szélesebb társadalmi megítélés közhelyekre épülő illuzórikus téveszméitől és a szakemberek professzionális kommunikációjának terminológiai bizonytalanságaitól. Ezeknek az ellensúlyozására keresek megoldásokat.

Mint rámutattam, spekulációk helyett alapvetően pragmatikus megközelítést kívánok alkalmazni. Ez alatt azt értem, hogy nem definíciók fabrikálásával bajlódom, hanem konkrét tényekből igyekszem egy olyan összefüggésrendszert kialakítani, amely reményeim szerint, ha nem is old meg minden problémát, de a legfőbb kétségeket kizáró módon képes lesz tisztázni az információmenedzsment legfontosabb ismérveit és funkcióit.

Még konkrétabban: a felsőoktatás területén az információmenedzsment név alatt folyó oktató-kutató tevékenységet tanulmányozom. Teszem ezt nemzetközi és hazai viszonylatban. Azt is hangsú-

lyozni kívánom, hogy csak olyan programokkal foglalkozom, amelyek információmenedzsment diplomához, vagy legalábbis ilyen megnevezésű szakirányhoz vezetnek. Tanulmányozom nemcsak az alap- és mester-, de a doktori képzést is.

Már kutatásaim legelején teljesen egyértelművé vált, hogy nem maradhatok a könyvtár- és információtudomány, illetve az ezt nyújtó felsőoktatási szervezeti egységek tevékenységének határain belül. Számos tekintélyes közgazdasági vagy éppen műszaki egyetem, főiskola indít világszerte információmenedzsment szakot, és ad a ciklikus képzés legkülönbözőbb szintjein ilyen elnevezésű oklevelet.

Nagy sajnálatomra erről a rendkívül izgalmas témáról jelen keretek között teljesen kizárt, hogy a teljesség igényével létrehozott feldolgozás szülessen – ehhez véleményem szerint nem, hogy egy, de számos komoly adatbázist kellene építeni.

Az információmenedzsment legfontosabb trendjei a hazai felsőoktatásban

Az információmenedzsment és a könyvtár- és információtudományi képzőhelyek

Mindenek előtt szögezzük le, hogy az informatikus könyvtáros szakért felelős tanszékek, intézetek nem indítanak kifejezetten információmenedzsment elnevezésű szakot, nem adnak ki ilyen elnevezésű diplomát. Szakirány nevében azonban szerepel ez a kifejezés, például nálunk, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében² több szakirány nevében is benne van. Tantárgyként számos tanszéken megtaláljuk az információmenedzsmentet.

Nem könyvtár- és információtudományi felsőoktatás

Ebben a fejezetben néhány általam reprezentatívnak ítélt esetet szeretnék ismertetni. A hozott példák az utóbbi évek trendjeit reprezentálják, ezek forrása az adott egyetemek által közzétett tantárgyleírások – ugyanakkor nem foglalkozom az aktuális meghirdetési és egyéb fejleményekkel.

Ha tudomást szereztem a mi szűkebb szakmánkkal való kapcsolatukról, azt minden esetben feltüntettem.

Budapesti Corvinus Egyetem

A *Budapesti Corvinus Egyetem* (BCE) által közzétett tantárgyleírások között szerepel az információmenedzsment tantárgy,³ amely mind tartalmi, mind módszertani szempontból vizsgálva is sok tekintetben analóg az informatikus könyvtáros szakon oktattakkal. Tantárgyfelelős szervezeti egységként a *Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet* van feltüntetve, ugyanakkor a *Gazdaságtudományi Kar Információrendszerek Tanszéke* is több vonatkozásban kötődik direkt módon az információ- és tudásmenedzsmenthez, továbbá ezek egyes részterületeihez, határeseteihez is, mind az alap-, mind pedig a mesterképzés szintjén.

Amit még fontosabbnak tartok, hogy a *BCE Gazdálkodástani Doktori Iskolájának* PhD programja is rendelkezik információmenedzsment specializációval, amelyet *Gábor András*, a fentebb említett Információrendszerek Tanszékének docense irányít. (Engem és Gábor Andrást ért az a nagy megtiszteltetés, hogy 2007-ben *Cristine L. Borgman* professzor asszony, az *UCLA* egyik dékánja,⁴ hazánkban kettőnkét kért fel a *11. ECDL konferencia* keretében az általa vezetett programon való részvételre.⁵ Ez a kitüntető gesztus nézetem szerint elsősorban az oktató-kutató munkánk közös területeivel magyarázható, hiszen Borgman professzor asszony kutatási tevékenységének egyik fontos témája éppen az információmenedzsment. Az általam vezetett kutatás-fejlesztési információmenedzsment MA szakirányon is sokat köszönhetünk Borgman professzor asszony kutatásainak, mindezekelőtt a tudománypolitika információmenedzsmentje vonatkozásában.)

Visszatérve a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskolájára, rá szeretnék arra is mutatni, hogy a felvételi vizsgára csak olyanok jelentkezhetnek, akik MBA (Master of Business Administration) diplomával, továbbá a marketing, a pénzügy, a regionális és környezet-gazdaságtan, a számvitel, valamint a vezetés és szervezés területén szerzett mesterszakos oklevéllel rendelkeznek.⁶

Ez érthető, különösen akkor, ha arra gondolunk, hogy a nevezett doktori iskolának joggal feltételezhetően az is a célja, hogy az akadémiai szférán kívül a bankszektor, illetve a legkülönbözőbb közgazdasági, különösen pénzügyi szervezetek és vállalkozások számára képezzen olyan szakembe-

reket, akik nemcsak a hazai, de a nemzetközi vonatkozásokban is képesek legyenek megállni a helyüket. Mivel az ilyen magasan kvalifikált közgazdász szakemberek egyik fő tevékenysége az elemzőképzés, korunk globális információs társadalmában ehhez teljesen nélkülözhetetlen többek között az információmenedzsment legmagasabb szintű elsajátítása, és mint látható, a doktori program ennek a fontos követelménynek is eleget kíván tenni.

Pécsi Tudományegyetem

A BCE fentebb ismertetett tevékenysége hazánkban messze nem egyedülálló és ezt a helyzetet számos példával lehetne illusztrálni. Jelen szűk keretek között csak a *Pécsi Tudományegyetemre (PTE)* szorítkoznánk, ahol különösen *Dobay Péter* nevéhez fűződik igen jelentős tudományos tevékenység az információmenedzsmenttel kapcsolatban. Országosan ismert könyvein⁷ kívül fontos megemlíteni, hogy a PhD képzés szintjén a *PTE Gazdálkodástani Doktori Iskola* témavezetőjeként, továbbá a *PTE Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola* tisztségviselőjeként tevékenykedik.⁸ Ez utóbbi vonatkozásban is kitűnik, hogy a leginkább a gazdálkodás- és szervezéstudományok, illetve a vállalati információrendszerek menedzselése és a vezetői információrendszerek vonatkozásában foglalkozik az információmenedzsmenttel.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Először is a múlt egyik szép fejezetére szeretnék emlékeztetni, amikor a *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BMGE) Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának Információ- és Tudásmenedzsment Tanszéke* szakmánk szempontjából különösen fontos tevékenységet fejtett ki. Ennek egyik, a mi tanszékünk szempontjából igen tanulságos fejleménye volt az adatbányászattal foglalkozó kötetük megjelenése, amelyről a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* lapjain is olvashattunk.⁹ A kötet címében szereplő frappáns megfogalmazás ugyanis akár a mi tanszékünk üzleti információmenedzsment szakirányának a mottója is lehetne: „üzleti tudás az adatok mélyén”. Oktatókutató munkánkban évek óta nagy hangsúlyt kapnak az olyan témák, mint az értéknövelt szolgáltatások, az adatvagyon minél nagyobb határfokú

valorizációja, valamint a döntéstámogató rendszerekben való minél szélesebb körű közreműködés.

De konkrét tudásmenedzsment tantárgyak leírását is közzétette a BMGE. Ezek közül elsőnek említhetjük a *gazdálkodási* információmenedzsment elnevezésű tanegységet, amely a kötelező tantárgy előkelő pozíciójával bír a *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Villamosmérnöki és Informatikai Karán* indított mérnök informatikus BSc szakon, méghozzá a vállalati információrendszerek szakirányon.¹⁰ Elgondolkodtató, hogy a Villamosmérnöki és Informatikai Kar *mérnök informatikus* szakán is, ahol természetszerűen a műszaki képzés dominál, az információmenedzsment a *gazdálkodási* jelzõt kapja, amely a Corvinus és más egyetemek közgazdasági képzéseit juttatja eszembe.

A BMGE egy másik karának vonatkozásában is szerepel az információmenedzsment mint tantárgy, ez utóbbi esetben minden jelző nélkül. Itt is BSc képzésről van szó, amely a Villamosmérnöki és Informatikai Kar műszaki informatika szakán folyik. Érdekes a tanegység rövid ismertetését idézni: „Az információ kereséséhez, felleléséhez szükséges szervezési elvek, az információkeresés modelljeinek és módszereinek rendszerező áttekintése. Az interneten történő információ keresés problémáinak és megoldásainak részletesebb bemutatása. Az adattárházak lényegének, elemeinek és architektúrájának, az adattárházak tervezésének megismertetése.”¹¹

A BME információmenedzsment oktató-kutató tevékenysége szerepet kapott a doktori képzésben is, ráadásul itt is van példa az informatikus könyvtáros képzéshez való szakmai és személyes kötődésre! A *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán* működő *Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola* keretében ugyanis lehetőség van az információmenedzsment-specializációra. A *Szegedi Tudományegyetem Könyvtár- és Humán Információtudományi Tanszékén* jelenleg oktató kollégánk, *Z. Karvalics László* egyetemi docens volt a témavezetője annak a 2009-ben megvédett doktori értekezésnek, amely a fenti doktori iskola információmenedzsment specializációja keretében készült el.¹² A doktori értekezés szerzője arra is utal, hogy a BMGE fentebb már említett Információ- és Tudásmenedzsment Tanszékével is kapcsolatban állt.

Reprezentatív külföldi példák

Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban a könyvtárosképzés nagy tekintéllyel és hagyománnyal rendelkezik, ugyanakkor a képzőintézmények folyamatosan képesek alkalmazkodni a fejlődés kihívásaihoz. Ez tanulmányom szempontjából azt jelenti, hogy a képzőintézmények a könyvtárosképzés mellé felsorakoztatnak egyéb rokon szakokat is, amelyek között szinte minden esetben szerepel az információmenedzsment. Ez egyre gyakrabban a képzőintézmények nevében is tükröződik, könyvtár- és információtudományról információsra, illetve információs tanulmányokra változtatják a nevüket. Ezt a tendenciát illusztrálандó, helyzetképet adok néhány képzőintézmény jelenlegi tevékenységéről.

A *Syracuse University, School of Information Studies* által meghirdetett alapszak elnevezése *BSc in Information Management & Technology*, a mesterszaké pedig *MSc in Information Management* (de ezek mellett természetesen van hagyományos *MSc in Library and Information Science* is). A doktori képzés esetében a nappali tagozat *PhD in information science and technology* név alatt fut, de a már elhelyezkedett szakembereknek, akiket az alkalmazási és gyakorlati aspektusok érdekelnek elsősorban, a *Doctorate of Professional Studies in information management* elnevezésű részidős képzést nyújtják.

A *University of Maryland, College of Information Studies* a következő három mesterszakot nyújtja: *Master of Information Management (MIM)*, *Master of Library Science (MLS)* és *Master of Human-Computer Interaction (HCIM)*. A PhD program interdiszciplináris megközelítésben foglalkozik a kutatásokkal.

A *University of Washington, Information School* is azon intézmények közé tartozik, amelyek a hagyományokat az újításokkal ötvözik: van információmenedzsment mesterszak (*Master of Library & Information Science – MLIS*) és van ugyanilyen szintű informatikus könyvtárosképzés is (*Master of Library & Information Science – MLIS*), és ezekhez csatlakozik az információtudományi doktori program (*PhD program in Information Science*). A mesterszak kapcsán azt hirdetik, hogy „a tudásgazdaságban a döntéshozatal előkészítésekor az információ relevanciáját nem hónapokban, nem is napokban, hanem másodpercekben mérik.”¹³ Ezért a program az információmenedzsmentet és az in-

formációs rendszerépítést az innováció és a gazdaság növekedésszükségleteinek, valamint a köz- és a versenyszféra követelményeinek megfelelően kívánja oktatni. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy mindezzel teljes összhangban van az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke mindkét BA és MA szakirányának cél- és eszközrendszere.

A Gombocz-ösztöndíj és egyéb kapcsolatok révén hazánkban jól ismert *Kent State University, School of Library and Information Science* az információmenedzsment-képzésnek relatíve egyedi elnevezést adott: *Master of Science in Information Architecture and Knowledge Management (IAKM)*. Nyújtanak hagyományos informatikus-könyvtáros mesterképzést is (*Master of Library and Information Science – M.L.I.S.*), valamint ennél átfogóbb területre kiszélesített doktori képzést (*PhD in Communication and Information*).

Példák a világ egyéb országaiból

Az Egyesült Államok esetében azt az első modellt mutattam be, amelyben a könyvtárosképző intézmények portfóliója olyan szakokkal, diplomákkal bővül, amelyek a globális információs társadalom újabb – bár az informatikus könyvtáros szakkal bizonyos rokonságot mutató – területeinek követelményeit kívánják kielégíteni. Mint ahogyan ez fentebb látható volt, ennek a kiszélesedő oktatási-kutatási tevékenységnek megfelelően a könyvtárosképző főiskolák nevüket a korábbinál jóval átfogóbb tartalmú kifejezésekre változtatják.

Van azonban egy második modell is, amely egyre gyakrabban az egyetemek közgazdasági karain, üzleti főiskoláin jelenik meg: ezek ugyanis befogadják az információmenedzsmentet és teszik ezt oly jelentős mértékben, hogy alap- és/vagy mesterszakos diplomát adnak belőle, sőt ezeket legtöbb esetben folytatni lehet a doktori képzés keretében is.

Ez a második modell látszik megvalósulni a kanadai *Dalhousie University* vonatkozásában is. Itt a *Faculty of Management* keretei között folyik a hagyományos üzleti és közigazgatási képzés, de ezen a karon működik a *School of Information Management* is, nevében jelezve, sőt kihangsúlyozva, hogy ennek a főiskolának a fő tevékenységét az információmenedzsment alkotja, habár hagyományos könyvtárosképzés is folyik a főiskolán, amelyet az *ALA (American Library Association)* nyújt akkreditált *Master of Library and Information Studies (MLIS)* megnevezés alatt. Fontosnak tar-

tom megjegyezni azt is, hogy ezen a főiskolán vezették be Kanadában első ízben a *Master of Information Management (MIM)* szakot és diplomát. A fenti mesterképzésekhez interdiszciplináris PhD képzés kapcsolódik.

Új-Zélandban a *Victoria University of Wellington* keretében működő *School of Information Management* nevének megválasztásában a kanadai Dalhousie University gyakorlatát követi. Szintén kanadai mintára a *Victoria Business School* részeként működik. Portfóliójába a *Master of Information Management (MIM)* mellett két másik szak is van: *Master of Information Studies (MIS)* és *Master of Commerce and Administration in Information Systems (MCA in Information Systems)*. A doktori képzésben direkt módon a MIS és az MCA in Information Systems folytatására van lehetőség.

A fentiekhez kapcsolnék még három ausztrál példát. Először is az *RMIT University* (Melbourne) üzleti fakultása igen erős pozícióval rendelkezik Ausztráliában. Az üzleti kar részeként működik a *School of Business IT and Logistics*, amely két szinten is nyújt információmenedzsment diplomát: *Bachelor of Business (Information and Knowledge Management)*, továbbá *Master of Information Management* és *Graduate Diploma of Information Management*. Nem foglalkoznak sem informatikus könyvtáros, sem doktori képzéssel, viszont még számos egyéb – közleményem szempontjából érdektelen – üzleti mesterszakot oktatnak. Itt tehát az egyik legtisztább esete van a második modellnek.

Második ausztrál példám keretében ki szeretném emelni a *University of Western Australia* (Perth) *Business School* elnevezésű főiskolájának üzleti információmenedzsment mesterszakát (*Master of Business Information Management*). Az egyik legjobb ausztrál egyetemről van szó, ezért érthető, hogy az intézmény nem szenved az álszerénységtől vagy kisebbségi komplexustól, amely jól tükröződik az üzleti információmenedzsment mesterszak 2011. évi hivatalos ismertető dokumentumában is. Az ismertetés szövege ugyanis a következő nagybetűs kezdőmondatral aposztrofálja ezt a mesterszakot: „világszínvonalú képzés megvalósítása a jövő vezetői számára”.¹⁴ A fentiek ismeretében három tényre kell kiemelni: először is az információmenedzsment képzést a mesterszak szintjére emelték, másodszer a képzés a Business School keretében folyik, harmadszor pedig a szak elnevezése (*Master of Business Information Management*) lényegében csak egy szóval tér el

az egyik legismertebb, legnépszerűbb üzleti diplomától, az *MBM*-től (*Master of Business Management*) – amelynél nagyobb presztízzsel csak az *MBA* (*Master of Business Administration*) rendelkezik.

Harmadik ausztrál példám azt mutatja be, hogyan olvasztja be magába a második modellt a hajdani informatikus könyvtáros képzést. A *University of South Australia* (Adelaide) az információmenedzsmentet ugyanis oly módon oktatja, hogy az üzleti szféra információmenedzsment ismereteit az informatikus könyvtáros szak tananyagával párosítja.

Mi motiválta ezt a kiváló egyetemet a fenti döntése meghozatalára? Nos, a *University of South Australia* is vallja azt az álláspontot, hogy az információmenedzsment a 21. század második felére olyan pozícióra tett szert, amely a gazdasági és társadalmi élet valamennyi területén egyre meghatározóbbá válik. Az információmenedzsment alkalmazási területei között éppen ezért kiemelten fontos helyet foglalnak el a kis- és közép-, valamint a multinacionális vállalkozások és szervezetek is. A fentiekkel összhangban a kurzusok egy részét a versenyszféra nagy tapasztalatokkal rendelkező képviselői tartják, akik az üzleti életből hozott konkrét tudásukat és rendkívül aktuális ismereteiket adják át az egyetem hallgatóinak. Ugyanakkor a Dél Ausztráliai Egyetem arra a felismerésre jutott, hogy az informatikus könyvtáros szak ismeretanyaga a legalkalmasabb arra, hogy az üzleti információs ismeretekkel párosítva, képessé tegye a hallgatókat a versenyszféra információmenedzsmentjének hatékony és korszerű ellátására. Ez rendkívül fontos tanulság és egyben nagy megerősítés is számunkra.

Azt, hogy az információmenedzsment területén az ausztrál szemlélet szerint milyen fontos szerepet játszanak a könyvtárak, igen jól bizonyítja az a tény, hogy az *Üzleti Információ Tanszéken* (*Business Information Chair*) a diploma elnevezését az információs tanulmányokról könyvtári és információs menedzsmentre változtatták meg. Fontos megjegyezni azt is, hogy az alap- és mesterképzésen túl doktori képzést is nyújtanak, IT menedzsment PhD elnevezéssel (*Doctorate of Information Technology Management*).¹⁵

Európa vonatkozásában elsőként a kilencvenes években már hazánkban közelebbről megismert (TEMPUS, BOBCATSSS) *Universiteit van Amsterdam* jelenlegi információmenedzsment programjára

ra térnek ki. Itt a *Business School* kivételesen széles választékát nyújtja az információmenedzsment képzésnek. Két alapszak van: *Bsc in Information Management* és *Bsc in Business Information Management*. A mesterszaknak három variánsa létezik: *MSc in Information Management in Practice*, *MSc in Information, Design and Innovation*, *MSc in Information and Innovation*. A fentiekre épül az *Information Management PhD (IMPhD)*. A felsorolt szakok jelentősebb része az információmenedzsmentet vagy az üzleti szférával, vagy az innovációval kapcsolja össze, pontosan úgy, mint ahogyan Magyarországon az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke is teszi ezt mesterszakjának két szakirányát illetően.

A szintén holland *Erasmus Universiteit* (Rotterdam) a *School of Management* keretében folytatja az üzleti információmenedzsment mesterszak (*MSc in Business Information Management*) oktatását.¹⁶ A Menedzsment Főiskola elnevezés egyeseknek szokatlan lehet, de a lényeg az, hogy a főiskola business school-ként definiálja magát és nemzetközi MBA képzést is nyújt – tehát száz százalékban professzionális üzleti főiskoláról van szó. Az információmenedzsment szak keretében az IT technológiát kívánják a „klasszikus” üzleti tananyaggal párosítani és ily módon képessé tenni a náluk végző szakembereket arra, hogy sikerrel tudják az információmenedzsmentet az üzleti teljesítmény fokozására alkalmazni. Hangsúlyozottan foglalkoznak a döntéshozatali és az innovációs tevékenységek fejlesztésére vonatkozó stúdiómokkal is. Azt is nagyon világossá teszik, hogy programozással, szoftverfejlesztéssel *nem* foglalkoznak. A szakon végzőknek kitűnő karrierlehetőségeket ígérnek, akár holland, akár nemzetközi vonatkozásban, és elsősorban olyan munkakörökben, mint CIO-k (chief information officer), valamint üzleti tanácsadóként és üzleti elemzőként.¹⁷

Az információmenedzsment szakra számos fontos példát találhatunk Nagy-Britannia felsőoktatásában is. Helyszűke miatt itt csak a *Manchester Metropolitan University* rendszerére utalnék, mert igen érdekes közeledést láthatunk a hagyományos informatikus könyvtáros és az információmenedzsment képzés között. Nevezett egyetem *Információ és Kommunikáció Tanszéke* két mesterszakot hirdetett meg: *MA Library & Information Management* és *MSc Information Management* elnevezésekkel. A két mesterszak törzsanyagát alkotó 5-5 tanegységből 4-4 teljesen megegyezik egymással!

Ez az alfejezet hiányos lenne, ha nem utalnék arra, hogy az ún. harmadik világ országaiban is rendkívül általánossá és népszerűvé vált az információmenedzsment egyetemi vagy főiskolai oktatása. Ebből a kategóriából egy gazdag és fejlett közel-keleti ország példáját emelném ki, amelynek információmenedzsment szakja rendkívüli hasonlóságot mutat az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke egyik MA szakirányával. A *British University in Dubai (BUD)* által kiadott „informatics” elnevezésű diploma mögött ugyanis éppen a tanszékünk kutatás-fejlesztési szakirányának megfelelő képzés áll. A BUD szakjának teljes neve hosszú és bővelkedik a zárójelekben: *Master of Science (MSc) in Informatics (Knowledge and Data Management)*. A program részletezése során kiderül, hogy hozzánk teljesen hasonlóan a kutatás-fejlesztés számára képeznek információmenedzsmenteseket.

Mint láthattuk, a fentebb ismertetett külföldi példákkal számos esetben mutat lényegi hasonlóságot az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének tevékenysége, ezért a következő fejezetben ezzel szeretnék részletesebben foglalkozni.

Az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézetének szerepe az információmenedzsment oktatásának fejlesztésében

Az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézete nagy erőfeszítéseket tett és tesz az információmenedzsment súlyának hazai elismertetéséért, ezt követően pedig e súlynak megfelelő oktatásáért. Az intézet munkájának eredményességét kedvezően befolyásolta az a fejlemény, hogy a *Könyvtártudományi Tanszék* két vezető oktatója – az intézetigazgató és az intézeti titkár – kiemelt szerepet játszhatott a bolognai folyamat hazai megvalósításában.

Ez a téma a TMT lapjain is tárgyalásra került, például *Tószegi Zsuzsanna* számos vonatkozásban megemlékezett az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének szerepéről.¹⁸ Fontos konkrétumokkal szolgált *Kiszl Péter* részletes tanulmánya is, amelyből itt idézzük a vonatkozó egyik legjelentősebb megállapítását: „Az informatikus könyvtáros képzés új típusú, ún. osztott formára ... történő átalakítása 2004-ben kezdődött meg, amikor a 11 magyarországi szaktanszék ... képviselői *konzorciumot* hoztak létre az akkreditáció érdekében. A szakmai grémium irányítójának *Sebestyén Győr-*

gyöt, az *ELTE BTK IKI Könyvtártudományi Tanszékének* és doktori programjának vezetőjét választották meg a résztvevők, így a munkacsoport intézményi központja az ELTE Múzeum körüli kampuszán, a legelsőként megalakult – és 40 éven keresztül, egészen 1989-ig az egyedüli hazai egyetemi – könyvtártanszék lett.”¹⁹

A ciklikus képzés beindításának kezdetén nagy problémát jelentett a konzorcium elnöke számára az, hogy igen eltérő álláspontokat vélt felfedezni az információmenedzsment vonatkozásában. Számára ekkor úgy tűnt, hogy a legnagyobb véleménykülönbségek az üzleti információ bevezetésével kapcsolatban jelentkeztek, amelynek szükségességéről – enyhén fogalmazva – a hazai könyvtáros szakma nem minden képviselője volt meggyőződve. Ennek hangot is adtak, és a konzorcium elnökét is meg kívánták győzni arról, hogy szerezzen érvényt álláspontjuknak. Ugyanakkor igen aktívak voltak az üzleti információ elkötelezett képviselői is. Az volt az elnök érzése, hogy az a megosztottság, az a polémia, amelynek megnyilatkozásait például a *Magyar Információbrókerek Egyesületének (MIBE)* 2001-ben történt megalakulása hozott a felszínre, még igencsak tovább élt.

A ciklikus képzés bevezetése a felsőoktatási oktató-kutatómunka rendszerének történelmi léptékű paradigmaváltását eredményezte, ezért a konzorcium elnöke úgy vélte, hogy az ekkor felmerülő fontos és egyben vitás kérdések eldöntése csak egyetlen módon lehetséges: ha ezekre megfelelő *tudományos* választ tudunk adni. Éppen ezért igen szerencsés volt, hogy ebben a kezdeti szakaszban védte meg Kiszl Péter (ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszék akkori tanársegédje, ma a tanszékot is magában foglaló intézet igazgatója) az *üzleti információ témájából készített doktori disszertációját*.²⁰

Talán a konzorciumi elnök-témavezető biztatásai és támogatása is hozzájárult ahhoz, hogy hamarosan megjelent az értekezés alapján szerkesztett könyv, *Üzleti információ, céginformáció és a könyvtárak* címmel. A könyv országosan ismertté vált és így meggyőzően, tudományos hitelességgel tudta bizonyítani az üzleti információmenedzsment nélkülözhetetlen fontosságát. A kötet hátlapján olvasható szakmánk két prominens képviselőjének, *Pálvölgyi Mihály* főiskolai tanár tanszékvezetőnek és *Kis-Tóth Lajos* rektorhelyettesnek egy-egy rövid ajánlása. Ezek az ajánlások jól tükrözték, hogy 2005-re kialakult egy olyan helyzet, amelyben nemcsak a szűkebb könyvtáros szakma igen

jelentős része, de a hazai tudományos közvélemény egyre több kiválósága is kulcsfontosságúnak tartotta az üzleti információmenedzsment érdemi és nagyarányú bevezetését, többek között az informatikus könyvtáros képzésbe is. Nem túlzás azt állítani, hogy az idáig vezető folyamat egyik leghatékonyabb katalizátora éppen Kiszl Péter tudományos munkássága volt, és doktori értekezése, illetve a szélesebb körben megismert könyve nézetem szerint megadta a legfontosabb tudományos választ az üzleti információmenedzsment bevezetésével kapcsolatban. Megnyugtató volt azt tapasztalni, hogy igen széles körben tudatosult annak a helyzetnek a felismerése, amelyet Kiszl Péter könyvében így fogalmaz meg: „A business információk ismeretek oktatása mindig *fontos és kiemelt elemként* jelentkezik a fejlett piacgazdasággal rendelkező államok könyvtárosképzésében.”²¹

Ezt a szemléletet magunkévá téve dolgoztuk ki szakirányainkat, amelyek eredményeképpen – ismét idézve Kiszl Pétert – „kijelenthetjük, hogy az ELTE könyvtárszaka ma mind a BA-n, mind az MA-n, azon belül szakirányain ... – a *klasszikus könyvtáros hivatás* értékeinek megtartása mellett – hangsúlyozottan felkészít a *versenyszféra elvárásainak* (is) megfelelő, jelentős értékhozzáadással bíró, innovatív információk szakmunkák elvégzésére, de ezzel összefüggésben, a legtehetségesebb hallgatók számára, akár *tudományos pálya* művelésére is.”²² Mint az előző fejezetek mutatják, összhangba kerültünk a legigényesebb, legmodernebb hazai és nemzetközi trendekkel, programokkal.

Még egy további adalék a fentiek bizonyítására. Ha összevetjük egymással az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének mesterszakját és az EU innovációs tevékenységének, politikájának friss fejleményeit, több közös pontot találunk.

Miben áll ezeknek a friss innovációs fejleményeknek a lényege? Nos, az *Európai Innovációs Eredménytábla (EIS: European Innovation Scoreboard)* 2011. évi²³ adatai szerint az EU jelenlegi innovációs teljesítménye nem elegendő az európai gazdaság globális versenyképességének megőrzéséhez. Kétségtelen ugyan, hogy nincs olyan európai ország, amely az elmúlt időszakban ne fejlesztette volna innovációs tevékenységét, azonban többségük teljesítménye jelentősen lemarad Dánia, Finnország, Németország és Svédország eredményei mögött. A helyzetet súlyosbítja, hogy míg az Európai Unió idáig nem volt képes felzárkózni a világ innovációs nagyhatalmaihoz (Egyesült Államok,

Japán, Dél-Korea), addig egyes feltörekvő gazdaságok (Brazília, India és Kína) az elmúlt néhány év alatt már megtették ezt.

Az Európai Innovációs Eredménytábla 2011 négy fő pontban fogalmazza meg a 2011. év legéletbe-vágóbb tapasztalatait, ezek között az egyik pont éppen a mi területünkre vonatkozik, és lényegében arra mutat rá, hogy az innovációban élen járó négy európai ország a piac vonatkozásában az átlagosnál sokkal hatékonyabb *k+f* és *üzleti információmenedzsment* teljesítménnyel rendelkeznek.²⁴ Mindez további bizonyítéknak tekintendő arra nézve, hogy a legkorszerűbb uniós fejlesztési prioritásoknak hajszálpontosan megfelelő, tehát jó döntés volt az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszéke részéről mind az üzleti, mind a kutatás-fejlesztési szakirányok bevezetése, amelyet tovább erősít az EU információmenedzsment szakirány.

Következtetések

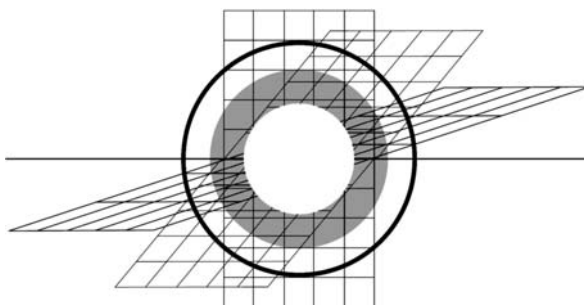
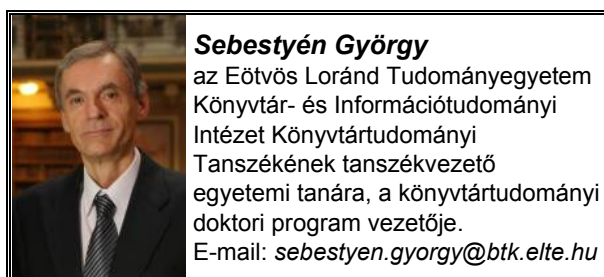
Az információmenedzsment kutatása és oktatása világszerte a felsőoktatás egyik sikerprogramjává vált. Akár a legfejlettebb országokat, akár pedig a feltörekvő gazdaságokat vizsgáljuk, ez a tendencia érvényesül mindenfelé. Az információmenedzsment kutatásának és oktatásának két fő modelljét figyelhetjük meg a felsőoktatás vonatkozásában. Az első modell a könyvtárosképző főiskolák, tanszékek tevékenységében figyelhető meg. Ezek – felismerve a korszerű követelményeket és a versenyképességüket biztosító lehetőségeket – a hagyományos informatikus könyvtáros képzés mellé bevezetik az információmenedzsment szakot. Számos esetben a hangsúly ez utóbbira tevődik át, és szinte legtöbbször a hajdani könyvtárosképző intézmények információs vagy információtanulmányi főiskolára, tanszékre stb. cserélik fel a nevüket. A másik modell legnagyobb részben a professzionális üzleti főiskolák keretei között bontakozik ki egyre jelentősebb mértékben, egyre fokozódó lendülettel. A közigazgatási, és különösen az üzleti menedzsment mesterszakok mellett egyre népszerűbbek az információmenedzsment MSc-k, és ezek direkt vagy indirekt PhD kimeneti feltételekkel rendelkeznek. Az ilyen programok, vagy még inkább ezeknek egyes elemei, nem ritkán megjelennek a műszaki fakultások kínálatában is.

Jegyzetek és irodalom

- 1 BÉKÉSSY András – DEMETROVICS János: Adatbázis-szerkezetek. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005. p. 13. ISBN: 963-05-8203-1
- 2 Az ELTE BTK Informatikai és Könyvtártudományi Intézetének új neve 2012. július 1-jétől: Könyvtár- és Információtudományi Intézet (intézetigazgató: Kiszl Péter), melynek részei a Könyvtártudományi Tanszék (tanszékvezető: Sebestyén György) és az Informatika Tanszékéből alakult Információtudományi Tanszék (tanszékvezető: Kiszl Péter), valamint az intézeti könyvtár.
- 3 A tantárgy kódja: 7PE20NGK29B, online elérhető adatlapja: <http://www.uni-corvinus.hu/index.php?id=22720&tanKod=7PE20NGK29B> A letöltés dátuma: 2012. június 11.
- 4 Jelenlegi beosztása: Prof. Dr. Christine L. BORGMAN, Presidential Chair & Professor of Information Studies, Department of Information Studies, Graduate School of Education and Information Studies, University of California, Los Angeles. 2011-ben Prof. Dr. Christine L. Borgman két nagy presztízzsel rendelkező szakmai díjat is átvett: 2011 ASIST Research Award és 2011 CNI Award. Prof. Dr. Christine L. Borgman honlapja (UCLA): http://polaris.gseis.ucla.edu/cborgman/Chriss_Site/Welcome.html A letöltés dátuma: 2012. június 5.
- 5 SEBESTYÉN György: Heading for a New Tower of Babel: Electronic Libraries in an Increasingly Globalized World. In: Research and Advanced Technology for Digital Libraries, 11th European Conference, ECDL 2007, Budapest, Hungary, September 16-21, 2007, Proceedings. Berlin, Springer Verlag, 2007. p. 442-444. (Lecture Notes in Computer Science; 4675.) ISBN: 978-3-540-74850
- 6 A BCE Gazdálkodástani Doktori Iskolája PhD programjának ismertetését I. <http://portal.uni-corvinus.hu/index.php?id=13834> A letöltés dátuma: 2012. június 5.
- 7 DOBAY Péter: Vállalati információmenedzsment. 2. kiad. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003. 310 p. ISBN: 963-19-4265-1, továbbá: BORGULYA István – DOBAY Péter: Információrendszerek, információmenedzsment. Pécs, PTE Közgazdaságtudományi Kar, 2007. 283 p. ISBN: 978-963-642-180-9
- 8 http://www.doktori.hu/index.php?menuid=192&sz_ID=2109 A letöltés dátuma: 2012. június 4.
- 9 Könyvtárosok is elkezdhetik... = TMT, 52. köt. 11–12. sz. 2005. p. 540–542.

- ¹⁰ A tantárgy kódja: VITMA381, ismertetését I. <https://www.vik.bme.hu/kepzes/targyak/VITMA381> A letöltés dátuma: 2012. június 4.
- ¹¹ A tantárgy kódja: VITT5313, ismertetését I. <https://www.vik.bme.hu/kepzes/targyak/VITT5313/> A letöltés dátuma: 2012. június 11.
- ¹² LÁSZLÓ Gábor: A nyílt forráskódú szoftverek társadalmi-gazdasági hatásainak feltárása a központi kezdeményezések tükrében. Doktori értekezés. Témavezető: Dr. Z. Karvalics László. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola, 2009. 188 p.
- ¹³ <http://ischool.uw.edu/msim/prospective/advance> A letöltés dátuma: 2012. június 5.
- ¹⁴ <http://www.business.uwa.edu.au/courses/postgraduate/coursework/?a=423465> A letöltés dátuma: 2012. június 5.
- ¹⁵ A fentiekről való tájékoztatókat I. a következő kiindulással: <http://w3.unisa.edu.au/bim/LIM/default.asp> A letöltés dátuma: 2012. május 23.
- ¹⁶ <http://www.eur.nl/english/master/bim/> A letöltés dátuma: 2012. június 5.
- ¹⁷ Ezzel kapcsolatban meg kívánom jegyezni, hogy a CIO-k jelentősége hazánkban is egyre ismertebbé válik, ami részben az évente megrendezett *Chief Information Officer Fórum* rendezvényeknek köszönhető. Az idei év februárjában megrendezett fórum kérdésvetéseit és a rotterdami információmenedzsment mesterszak tematikája között igen fontos párhuzamokat vélek felfedezni. A vonatkozó tájékoztatót I. <http://www.figyelo.hu/konferenciak/cio/> A letöltés dátuma: 2012. június 18.
- ¹⁸ TÓSZEGI Zsuzsanna: Az informatikus könyvtáros hallgatók által elsajátítandó tudásanyag és szakmai kompetenciák a bolognai képzési rendszerben. = TMT, 55. köt. 10. sz. 2008. p. 470–480.
- ¹⁹ KISZL Péter: Ízlik-e a bolognai? A többciklusú könyvtárosképzés eddigi tapasztalatai. = TMT, 57. köt. 1. sz. 2010. p. 3.
- ²⁰ KISZL Péter: Könyvtárak az üzleti információk közvetítésében, különös tekintettel a céginformációs szolgáltatásokra. Témavezető: Sebestyén György. Budapest, ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, Könyvtártudományi Program. 2003. 248 p.+ mell.
- ²¹ KISZL Péter: Üzleti információ, céginformáció és a könyvtárak. Budapest, ELTE, 2005. 189. p. ISBN: 963-217-689-8., *Kiemelés tőlem.*
- ²² KISZL Péter: Bolognai boszorkányműve: tapasztalatok, tanulságok, dilemmák az informatikus könyvtárosok osztott képzésében. = II. Masters of Library and Information Science konferencia. Budapest, ELTE, 2009. szeptember 24-25. Konferenciakötet. Szerk. Sebestyén György, Habók Lilla, Nemes László. Budapest, ELTE BTK Könyvtártudományi Szakos Hallgatói Érdekképviselő. 2011. 31. p. ISBN 978-963-284-185-4
- ²³ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2011_en.pdf A letöltés dátuma: 2012. június 18.
- ²⁴ http://ec.europa.eu/news/science/120208_hu.htm A letöltés dátuma: 2012. június 18.

Beérkezett: 2012. VIII. 13-án.

A könyvtáros továbbképzések rendszere

A tanulmány felvázolja a könyvtáros továbbképzések mai magyarországi rendszerét, ezen belül is a szervezett továbbképzések könyvtárosokat érintő lehetőségeit, az 1/2000. NKÖM rendelet óta eltelt 12 év eredményeit, a Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság tevékenységét, valamint a jogszabályi háttér változásait, különös tekintettel a legújabb módosító 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendeletre.

A jogszabályi háttér alakulása. Az 1/2000. NKÖM rendeletről az 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendeletig

A nemzeti kulturális örökség minisztere 1/2000. (I. 14.) számú NKÖM rendelete, illetve ennek módosítása, a 12/2002. (IV. 13.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képesítés finanszírozásáról teljesen átalakította az addig esetleges és átláthatatlan magyar továbbképzési rendszert, és egyben lehetőséget is teremtett számos kollégának, hogy eljusson a személyes életpályája tekintetében oly fontos programokra. A rendelet szervesen illeszkedett, sőt következett az 1997. évi CXL. törvényben megfogalmazottakból, az ott kimondottak stratégiai tervben (1997–2003) is megjelenő céljaiból. A magyar könyvtárügy 2003 és 2007 közötti stratégiai tervében pedig, mint a könyvtárosi életpálya vonzóbbá tételének egyik alappillére jelenik meg továbbképzés. Ez fogalmazódott meg a Könyvtáros életpálya stratégiai munkabizottság feladatterveiben is, amikor a könyvtáros személyisége, műveltségtartalma két vetületeként közelíti meg többek között a továbbképzést:

- egyrészt, mint a pályára való felkészülés végeredménye (cél),
- másrészt, mint a pályán való működés előfeltétele (eszköz).

A 2003 és 2007 közötti stratégiai terv első stratégiai pontjához kapcsolódóan előtérbe kerültek azok a prioritások, amelyek a könyvtárhasználókat és szolgáltatásokat helyezik gyújtópontba, így az élethosszig tartó tanulás lehetőségének biztosítása és tere is a könyvtár lesz. Ez természetesen vonatkoztatható a könyvtárosokra is.

A rendelet és hatálya számos változáson ment keresztül, például a 12/2002. (IV. 13.) NKÖM ren-

delet szerint a „közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény végrehajtásáról a művészeti, a közművelődési és a közgyűjteményi területen foglalkoztatott közalkalmazottak jogviszonyával összefüggő egyes kérdések rendezéséről szóló 150/1992. (XI. 20.) Korm. rendeletben, illetve az egyes kulturális közalkalmazotti munkakörök betöltéséhez szükséges képesítési és egyéb feltételekről szóló 2/1993. (I. 30.) MKM rendeletben megjelölt muzeális, könyvtári, közművelődési és levéltári intézmények közalkalmazotti munkaköreiben, valamint a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (a továbbiakban: kulturális törvény) hatálya alá tartozó intézmények (a továbbiakban: kulturális intézmény) közalkalmazotti jogviszony, illetve munkaviszony alapján, *legalább 4 órában foglalkoztatott* közép- és felsőfokú végzettségű szakemberei (a továbbiakban: kulturális szakemberek) szervezett képzésének tervezésére, bonyolítására, finanszírozására.”¹

Ez a kedvező kiválasztási kör a következő módosító rendeletekben – 25/2007. (IV. 24.) OKM, 56/2011. (IX.22.) NEFMI – *legalább 6 órában foglalkoztatott közép- és felsőfokú végzettségű szakemberei* feltételre változott.

A kulturális szakemberek szervezett képzésének a következők minősülnek:

- a) a kultúráért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) által akkreditált, tanfolyam jellegű szakmai továbbképzés (a továbbiakban: szakmai továbbképzési program),
- b) az Országos Képzési Jegyzékben (a továbbiakban: OKJ) szereplő iskolarendszeren kívüli formában múzeumi, könyvtári, levéltári, közművelődési, kép-, illetve hangarchívumi területre (a továbbiakban: kulturális területre) vonatkozó szakképesítést adó képzés,

- c) az államilag elismert B1 szintű, B2 szintű, C1 szintű, egy- vagy kétnyelvű, szóbeli, írásbeli vagy komplex nyelvvizsgálóval záruló képzés,
- d) a felsőoktatási intézmény által folytatott, oklevél kiadásával záruló, kulturális területre vonatkozó képzés, szakirányú továbbképzés,
- e) a kulturális intézmény tevékenységi körébe tartozó szakterületen tudományos fokozat megszerzésére irányuló doktori képzés, valamint
- f) a kulturális intézmény tevékenységi körébe tartozó szakterületen nemzetközi program, szerződés alapján szervezett szakirányú továbbképzés.

A szervezett képzésre vonatkozó valamennyi módosító rendelet változatlanul hagyja azonban a kiindulási pontot, vagyis, hogy a képzés időtartama hétéves továbbképzési ciklusonként legalább 120 óra. Érdekessége az 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendeletnek, hogy lehetőséget ad a továbbképzés teljesítésére abban az esetben is, ha valaki a szervezett tanfolyamokon előadóként vesz részt, és erről a képzés szervezője igazolást állít ki. Az egy tanítási vagy konzultációs óra három továbbképzési órának számítható be a jogszabály alapján.

Az 1/2000. (I. 14.) számú NKÖM rendelet továbbképzési rendszert átalakító, fejlesztő, élénkítő hatása nemcsak azon alapult, hogy kötelezően előírta a hétévenkénti legalább 120 órás továbbképzést, meghatározta a beszámítható formákat, rendezett kereteket adott mindezen programok kifejlesztéséhez, hanem hogy pénzügyi keretet, közvetlen normatív támogatást is biztosított a könyvtárak számára. Sajnos a gazdasági helyzet változásával ezt a támogatást először felfüggesztették, majd az 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendelet a következő, a továbbképzések határát egyszerre szűkítő és tágira nyitó bekezdésekkel egészült ki:

„(9) A kulturális szakemberek szervezett képzésébe beszámítanak mindazok a képzési formák is, amelyek az Európai Unió által finanszírozott, és a kulturális szakemberek továbbképzésének fejlesztését segítő pályázatok eredményeként valósulnak meg és a rendelet egyéb feltételeinek megfelelnek. [...]

A rendelet 12. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

(1) A kulturális szakemberek a továbbképzési és a beiskolázási terv alapján olyan szervezett képzésben való részvételre kötelezhetők, amelynek költségeit a 11. § (1) és (9) bekezdése alapján nyújtott továbbképzési támogatás vagy az intézményi hozzájárulás fedezi. A munkavállaló eleget tehet továbbképzési kötelezettségének olyan kölcsönösen

előnyös képzési formában való részvétellel, amely a munkaadói vagy központi normatív támogatásból teljes egészében nem fedezhető, amennyiben a munkavállaló azt saját hozzájárulásával kiegészíti.”²

A jogszabályi háttér mélyebb elemzésétől eltekinünk, azonban a további hatásokra és vonatkozásokra a továbbképzési rendszer alakulásával kapcsolatosan a későbbiekben is kitérünk. A rendeletek alakulásának kérdését részleteiben is tanulmányozni kívánók és új programot indítók számára javasoljuk, hogy mindig a hatályos, komplex képet mutató változatot kövessék, például: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0000001.nkm.

A Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság tevékenysége

A rendeletben felsorolt hatféle képzésforma közül a *Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság* (a továbbiakban: szakbizottság, bizottság vagy KASZB) által biztosítandó lehetőségek csak egy részterületet fognak össze, de mindenképpen az egyik legszélesebb, a helyi igényekhez rugalmasan illeszkedő, modern tematikájú továbbképzést célul kitűző területet. A másik iskolarendszeren kívüli szakmai képzés, az OKJ-s segédkönyvtárosi képzés bemutatása jelen írás kompetenciáinak határain kívül esik.

A Könyvtári Akkreditációs Szakbizottságot már az első rendelet létrehívta „a szakmai továbbképzési programok minősítésére, akkreditációjára, indításának engedélyezésére”. A KASZB mellett 2000-ben alakult meg a muzeológiai-, közművelődési-, levéltárosi- és műtárgyvédelmi szakbizottság is. 2011-től a bizottságok sora a Kép-, illetve Hangarchívumi Szakbizottsággal egészült ki. A bizottságok tagjait a továbbképzési időszak ütemezésével harmonizálva hétéves időtartamra bízza meg az illetékes miniszter.

A rendelet az első beiskolázási terv időszakát 2000. január 1-től 2006. december 31-ig terjedő időben jelölte meg. Az első terveket 2000. február 1-ig kellett elkészíteni, melyeket – mint azt mindenki a saját bőrén is érezhette – a fenntartóknak március 15-ig kellett jóváhagyni. Bár az első évben egy kevés határidő-módosításra volt lehetőség, vitathatatlan, hogy nagy várakozás kísérte a Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság megalakulását.

A szakbizottság a miniszter felkérő levelét követően haladéktalanul hozzáfogott a rendeletben körvonalazott feladatok ellátásához. Az első ülés 2000. október 12-én volt. Ezen az ülésen megalakult a bizottság, melynek tagjait a rendeletnek megfelelően a minisztérium és a reprezentatív szakmai és érdekképviseleti szervek delegálták. A bizottság tagjai: *Balogh Margit* könyvtárvezető (Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelő Intézete); *Bényei Miklós* igazgatóhelyettes, egyetemi docens (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár); *Bertalané Kovács Piroska* igazgató (Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Versegly Ferenc Könyvtár); *Engel Tibor* igazgató (Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár); *Skaliczki Judit* osztályvezető (NKÖM); *Téglási Ágnes* főtanácsos (OM). Elnök: *Barátné Hajdu Ágnes* (Szegedi Tudományegyetem). Titkár: *Tokaji Nagy Erzsébet* (Országos Széchényi Könyvtár). A fenti bizottság változatlan felállással a 2. ciklus kezdetéig, 2007-ig – amikor is egy második szakbizottságot kértek fel – működött.

Meghatároztuk a prioritásokat, általános célokat. Ezeket az 1/2000. (I.14.) NKÖM rendelet 6.§ (1), (10) bekezdése alapján az alakuló ülésen megfogalmazott felhívásban közzétettük. Természetesen kialakítottuk a szükséges formanyomtatványokat is.

Elsősorban az alábbi témákban vártuk programok kidolgozását:

- Az aktuális társadalmi és könyvtári igények, szükségletek kielégítésével foglalkozó programtervezetek, amelyek elősegítik a könyvtárak modernizációját (pl.: új és speciális szolgáltatások, technikák és technológiák; minőségbiztosítás; vezetés és irányítás stb.).
- A könyvtárosképző tanszékek azon programjai, amelyek részei lehetnek a munkakörökre képesítést nyújtó felsőfokú továbbképzésnek.

Egyelőre ez utóbbi javaslatunk a mai napig nem talált meghallgatásra. A témakörök kialakításánál támaszkodhattunk a *Könyvtári Intézet*, a *Magyar Könyvtárosok Egyesülete* és a megyei könyvtárak felméréseire.

A KASZB első és második bizottsága is többször élt azzal az aktív, a pályázatok témáját motiválni kívánó szereppel, amelyet a felhívások kibocsátása jelent. A 2007-ben közzétett felhívásban a könyvtári stratégiával összhangban elsősorban az olvasás és a szolgáltatások fejlesztése került kiemelésre. Mivel az előző általánosabb megközelítést alkalmazó témakijelölést nem találtuk elég

hatékonyak, ezért a korábbi megfogalmazásoknál sokkal részletesebb leírást adtunk:

- az információs írástudás fejlesztését szolgáló könyvtári tájékoztatás, használóképzés,
- a felhasználóközpontú könyvtár,
- a távolról és a nyitvatartási időn kívül elérhető könyvtári szolgáltatások,
- tájékoztatás a digitális forrásokból,
- gyakorlati keresési technikák bemutatása a könyvtárhasználók számára,
- adatbázisok összehasonlító értékelése,
- különböző témák keresési technikái az interneten,
- a könyvtár tevékenysége a bűnmegelőzésben,
- a könyvtár tevékenysége a turisztikai információk hozzáférhetőségében,
- a könyvtár tevékenysége a közhasznú információk hozzáférhetővé tételében,
- könyvtári szolgáltatások a különböző fogyatékossgú könyvtárhasználók számára,
- az olvasás megszerettetésének könyvtári technikái a gyermekkorúak körében,
- olvasásfejlesztési technikák a felnőtt korúak számára,
- könyvtári szolgáltatások a munkanélküliek számára,
- könyvtári szolgáltatások a GYES-en lévők számára,
- könyvtári szolgáltatások a roma gyermekek és felnőttek számára.

A fenti felhívást már a második bizottság tette közre, melynek tagjai: *Bényei Miklós* c. egyetemi tanár (Debreceni Egyetem), *Egyházy Tiborné* főtanácsos (Pannon Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár), *Hock Zsuzsanna* könyvtárostánár (Veres Pálné Gimnázium), *Sajó Andrea* főigazgató (Országos Széchényi Könyvtár), *Skaliczki Judit* ny. főosztályvezető-helyettes (NEFMI), *Tózsér Istvánné* könyvtárigazgató (Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár). Elnök: *Barátné Hajdu Ágnes* (Szegedi Tudományegyetem). Titkár: *Tokaji Nagy Erzsébet* (Országos Széchényi Könyvtár).

A szakbizottság 2011-ben hasonló tartalommal, de aktualizálva megismételte a fenti felhívását, mert az akkreditációra benyújtott programok sajnálatosan csak egy kisebb százalékát fedték le a témajavaslatoknak.

Az adatlapokat (alapítási, indítási) igyekeztünk a lehető legegyszerűbb, átlátható formában megszövegezni. Mindezek ellenére maradtak benne nehézséget okozó megfogalmazások. Az összeállításánál igyekeztünk beépíteni a minőségbiztosí-

tás követelményeit, a folyamatos ellenőrzést is. Ezeket a nyomtatványokat, akárcsak a többi dokumentumot többször megújítottuk, és kitöltési útmutatással láttuk el. A jelenleg érvényes adatlap, amely azonban az 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendelet nyomán minden bizottságra egységes és központosan kialakított, még továbbfejlesztés alatt van és majd az új adatlaphoz készítjük el a kitöltési útmutatót.³

Az 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendelet ám ennél lényegesebb változásokat is hozott. A jogszabály az akkreditációt közigazgatási hatósági eljárás keretébe utalja és a döntést a miniszter kezébe helyezi. Ezzel párhuzamosan a szakbizottságok tagjait szakértői feladatokkal látja el, és esetenként további két külső szakértő bevonására is lehetőséget ad. Az eddigi alapítási és indítási engedélyezés összeolvadt és egyetlen programakkreditálási folyamat lett. További változás, hogy a szakbizottságnak az értékelés során csak elfogadási vagy elutasítási javaslatot lehet tenni és nincs lehetősége arra, hogy a korábban gyakran használt „átdolgozásra visszaadja” módszerrel éljen a programok tartalmi vagy szervezési ellentmondásainak kiküszöbölése érdekében. Visszaküldeni csak hiánypótlásra lehet egy-egy beadványt, mely lehetőség erősen korlátozza a szakbizottságok mozgásterét. Ez mutatkozik meg sajnos abban a tényben, hogy az új szabályozás óta benyújtott öt programot három elutasítással, egy elfogadással és egy hiánypótlásra visszaküldendő javaslattal továbbítottuk a miniszterhez.

Ahhoz, hogy az akkreditált tanfolyamok megfelelő nyilvánosságot kapjanak, az elfogadott alapítási és indítási programok jegyzékét (cím, óraszám, jelentkezéshez szükséges képesítési követelmény, helyszín, megcélzott beiskolázási körzet, a képzés díja), az elfogadott képzések indítására engedélyt kapott szervezetek és az illetékes munkatársak nevét, címét érvényességük feltüntetésével, a minisztérium honlapján és a *Kulturális* -, majd *Ok-tatási és Kulturális Közönyben* publikálja a *Könyvtári Osztály*. Hogy e fórumok kissé nehézkes és lassú megjelenését ellensúlyozzuk, a bizottság a kezdetektől a könyvtáros szakma által gyakrabban látogatott és lényegesen könnyebben reagáló Könyvtári Intézet honlapján is megjelenteti az aktuális továbbképzések táblázatait.

További változás az előzőekhez képest, hogy az akkreditáló szervezetnek eleget kell tennie a következő feltételnek: „(2) A felnőttképzésről szóló 2001. évi C1. törvény 3. § (1) bekezdés b) pontjában

felsorolt jogalanyok akkor jogosultak a jelen rendelet szerint akkreditált képzési tevékenység folytatására, ha a felnőttképzést folytató intézmények nyilvántartásában szerepelnek.”⁴

A kérelmeket a Könyvtári Akkreditációs Bizottság a benyújtást követő 60, 2011. október 22-től, 30 napon belül értékelteti, minősíti, majd határozatának eredményéről a kérelmezőt értesíti, illetve az 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendelet hatályba lépése óta javaslatát a miniszterhez továbbítja.

A továbbképzési program alapítása és indítása iránt egyidejűleg benyújtott kérelmeket – míg azok külön léteztek – a KASZB egyidejűleg minősítette. A beérkezett pályázatokat döntő többségében ezért, és a mérsékeltebb eljárási díj miatt is természetesen egyszerre nyújtották be az intézmények. A bizottság határozata értelmében a döntésekről szóló értesítésekhez csatoljuk a szakértők és témafelelősök véleményének összegzését, ezzel is segítve a kidolgozókat. Azért, hogy a KASZB eleget tudjon tenni a jogszabályok által is előírt minőségbiztosítási kötelezettségének, az ellenőrzés, az 1/2000.(I.14.) NKÖM rendelet 6.§ (7), a 12/2002. (IV.13.) NKÖM és aktuálisan az 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendelet 8§ végrehajthatósága céljából az engedély megadásával 2005-től párhuzamosan köteleztük a kérelmezőt az indítandó programokról való bejelentésre és a tanfolyam végén kapott hallgatói vélemények vagy ezek összegzésének megküldésére. Az áttekinthetőség és a tervezhetőség érdekében egyéves és féléves tervet is kérünk a konkrét tanfolyami indításokat két héttel megelőző bejelentő előtt. A tanfolyamok látogatása során a szakbizottság általában igen kedvező körülményekről és a hallgatók megelégedéséről, a tanfolyam hasznosságáról szerzett benyomást.

A programok alapítási és indítási engedélye maximum 5 évre szól. Érvényességük követhető a megfelelő fórumokon. A pályázatok elbírálásába 2011 októberéig közel hetven szakértőt vontunk be, ezzel is szélesítve azt a szakértői bázist, amely a pályázatok bírálati szempontjait mélyebben megértve a programok kidolgozása során is hasznosíthatta a tapasztaltakat. A szakértői vélemények sarokpontjai minden akkreditációs folyamatnak. Azért, hogy ezt a felelősséget hangsúlyozzuk, megkönnyítsük a közös gondolkodást és az értékelő lapokat világosabbá tegyük a Könyvtári Intézet a szakértők és a szakfelügyelők számára, 2001 októberében értekezletet hívott össze a bizottság, ahol ismertettük az eddigi tapasztalatokat és elhatároztuk, hogy a szakértők számára is összeállí-

tunk egy útmutatót a részletes bírálati adatlapok mellé *Tanácsok a bírálati lapok kitöltéséhez* címmel. Ezt az ajánlást azután többször aktualizáltuk a tapasztalatok és az adatlapok változásainak következtében.

A programokat szinte a kezdetektől már e-mailben is be kell küldeniük a pályázóknak, hogy az értékelés, a bizottsági munka gyorsan, zökkenőmentesen, az elektronikus eszközök és az internet adta lehetőségek minél jobb kihasználásával történhessen.

Az 1/2000-es rendelet hatálya alá eső akkreditációs szakbizottságok által jóváhagyott valamennyi tanfolyam indítását és végzését valamennyi szakbizottság kölcsönösen elfogadja. Vagyis a Közművelődési Akkreditációs Szakbizottság, illetve más szakbizottságok által eddig elfogadott programok mindegyike a munkáltatókkal történő egyeztetés után választható a könyvtárosok számára is.

A programok összetétele és megoszlása

Az indulás (2001–2002)

Az első programot 2001. május 17-én fogadta el a bizottság. Érdekessége, hogy egy informatikaoktatásban jártas *magánember*, aki mögött egy egyetemi tanszék állt, dolgozta ki és indította el a 30 órás programot Csongrád, Békés, Bács-Kiskun megyékben. Két év után összegeztük az addigi tapasztalatainkat. 2003-ban kidolgoztunk egy kérdőívet, melyet az addig indítási engedéllyel rendelkező tanfolyamok kapcsolattartásra kijelölt felelőséhez juttattunk el. A felmérés oka, hogy érzésünk szerint a tanfolyamok nem egyformán sikeresek, egy jelentős részüket megfelelő számú jelentkező hiányában nem is tudták elindítani. Másik, nem titkolt okként jelöltük meg a bejelentési kötelezettség teljesítésében mutatkozó egyenetlenségeket, és rávilágítottunk arra, hogy közös érdekünk a bejelentések elmulasztásának minimalizálása. Ez utóbbi területen egyértelműen előrelépés mutatkozott a felmérést követően.

A kérdőívben rákérdeztünk a meghirdetés és lebonyolítás körülményeire, a jelentkezők létszámára, a tanfolyam tapasztalataira, a résztvevők véleményének összegzésére, ha sikertelenül próbálkoztak, akkor ennek feltételezett okaira és a jövőbeli változtatásokra; ha eddig még nem hirdették meg

a tanfolyamot, akkor a halasztás okaira és a tervekre. A zárásként megfogalmazott két pont:

- Hogyan látják a képzési programjuk jövőjét?
- Javaslatok az Akkreditációs Bizottság számára.

A kérdőívre 4-5 kivétellel mindenki válaszolt. A KASZB-hoz a felmérésig hatvan alapítási program érkezett be elbírálásra (az indítási kérelmek száma valamivel magasabb – 68 –, de az átdolgozás általában az alapításokat érintette). Ezek közül harminckilencet (61%) az első körben akkreditált a szakbizottság, huszonegyet (33%) visszaküldött átdolgozásra (ezek legtöbbje már a következő alkalommal, az átdolgozás után, jóváhagyásra került), négyet – közülük kettőt kétszeri átdolgozás után (6%) pedig elutasított. „A tapasztalatok szerint az átdolgozás minden esetben előnyére vált a programnak. Ezért a jövőben is érdemes ezt az utat követni, vagyis a felmerülő kételyek tisztázására, a nyilvánvaló hiányosságok és hibák pótlására, kiküszöbölésére felhívni a figyelmet. Ily módon valószínűleg meg a továbbképzési kormányrendeletben megfogalmazott szándék, és ezt követeli a szakma érdeke, valamint a mindenkori alapító presztízse.”⁵ Nem hagyható szó nélkül, hogy az elutasított pályázatok mindegyikét a Könyvtári Intézetből terjesztették be, ebben az első időszakban. Ennek természetesen a nagyszámú programfejlesztés és az idő szorítása az oka, hisz számos alapvető és nagy népszerűségnek örvendő tanfolyami anyagot dolgoztak ki már akkor is, például *Gyermekek és gyermekkönyvtárak az ezredfordulón*; *Hagyományos és számítógépes formai feltárás*; *Könyvtárosok mentálhigiéniája*; *Alapfokú Internet-használati ismeretek könyvtárosoknak*; *A kulturális örökség védelme 1850 előtti dokumentumok esetében – lehetőségek és feladatok a könyvtárakban* stb. A Könyvtári Intézet azóta is meghatározó szerepet játszik a szervezett továbbképzések alapításában és indításában.

Legsikereesebbnek egyértelműen az *Informatika a Nemzetvédelmi Képzésben Alapítvány (INKA) Internet használata könyvtári környezetben* c. 30 órás programja bizonyult, melyet a vizsgált időszakban 17 alkalommal indítottak – általában 20 fővel. A tanfolyam iránti érdeklődés elsősorban azzal indokolható, hogy a MEH.IKB. SZT-IS-2 pályázaton nyert könyvtárak dolgozóinak a pályázat – többek között – ennek a tanfolyamnak az elvégzését írta elő. A tanfolyam iránti érdeklődésben szerepet játszhatott az is, hogy az órákat a szakmában ismert és elismert szakemberek tartották.⁶

A programok nagy része 30 órás, ugyanakkor találkozhatunk 60, 90 és 120 órás alapítással és indítással is, például *Digitális szövegek feldolgozása*; *HTHL programozás*; *Virtuális tér – valóságos információ*; *Szakirányú továbbképzés gyermekkönyvtárosoknak*. Tematikai megoszlásukat tekintve döntően informatikaiak, és legtöbbször támaszkodik a számítógépes használatra. Van közöttük olyan, amely bármely területen dolgozó szakember számára hasznos lehet, például *Informatika a könyvtárak szakemberei számára*; *Windows NT operációs rendszer tanfolyam*; *Minőségmenedzsment*, de akadnak munkakörökhöz illeszkedő programok is, mint amilyen *A könyvtári feldolgozó munka és a tájékoztatás Internet forrásai*; *A gyermekek könyvtári ellátása: Aktuális feladatok, korszerű módszerek*; *Olvasószolgálati kommunikáció*. Tréning, vagy olyan, amely inkább a tudományos és felsőoktatási könyvtárak dolgozóit és persze használóit érinti, például *Interaktív tudományos forráskutatás elektronikus könyvtári környezetben, publikációs stratégiák és segédeszközök* (SOTE Központi Könyvtár). Csupán egy olyan továbbképzés van, amely hagyományos és távoktatási formában is akkreditálódott (*Internet használata a könyvtáros munkában – Fővárosi Oktatástechnológiai Központ Kht.*). A kurzusok nagy része középső és felsőfokú végzettségűek számára egyaránt nyitva áll, mely különösen a későbbiek során számos kérdést vetett fel a szakértők és a szakbizottság tagjai között. Az alapítók többsége közös megegyezéssel más indítók számára is lehetőséget biztosít arra, hogy megegyezés esetén felhasználhassák programjukat. Erre azonban a későbbiek során is elég ritkán került sor. A Könyvtári Intézet az általuk alapított program indítását több esetben átengedte más képző intézménynek (is). Partnerei, például a pécsi *Csorba Győző Megyei Könyvtár* és a *Publika Magyar Könyvtári Kör*. 2003-tól kezdődően már szinte gyakorlattá vált azonban, hogy egy-egy akkreditált képzést egy adott könyvtár saját dolgozói, illetve a régióban lévő kollégák számára az eredetitől eltérő helyszínen szeretnék indítani, például egy Szegedre akkreditált kurzust Szolnokon. Ez a megoldás anyagiilag sokkal kedvezőbb a fogadó könyvtárnak, mivel a program indítását akkreditálni kellett ugyan, de elmaradtak a kollégák utazási és szállásköltségei. Ennek a módszernek a munkaszervezés tekintetében is számos előnye van. Kihelyezett továbbképzés esetében 2011 októberéig tárgyalást kellett kezdeményezni a kiválasztott program képviselőjével, és közösen beadni egy indítási engedélykérelmet az új helyszínre a KASZB-hoz.

Az alapító intézmények, szervezetek 2001–2002

A programok alapítói, készítői ebben az első időszakban zömmel még a felsőoktatásból kerülnek ki (30), később ez a tendencia teljesen megváltozik. A Könyvtári Intézet a vártnál kissé később kapcsolódik be a folyamatba, igaz fontos, hiánypótló programokkal. Harmincötödikként adja be első kérelmét 2001 nyarán. Az alapító intézmények és a hozzájuk kapcsolható továbbképzések száma a következőképpen alakult az első két évben:

Könyvtárosképző intézmények: 30

- Berzsenyi Dániel Főiskola Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék: 12
- Eszterházy Károly Főiskola Médiainformatica Intézet: 7
- Szegedi Tudományegyetem BTK Magyar Intézet/Könyvtártudományi Tanszék: 4
- ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtár-informatikai Tanszék: 3
- Debreceni Egyetem Matematikai és Informatikai Intézet: 2
- Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtártudományi Tanszék: 2

Más képzőhelyek: 24

- INKA (Informatika a Nemzetvédelmi Képzésben Alapítvány – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem): 9
- Könyvtári Intézet: 13
- Fővárosi Oktatástechnológiai Központ: 2

Egyetemi/főiskolai könyvtárak: 3

- Debreceni Egyetem Központi Könyvtára: 2
- Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára: 1

Megyei könyvtárak: 2

- Pest Megyei Könyvtár: 1
- Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár: 1

Egyéb könyvtár/Kutató Intézet: 1

- MTA SZTAKI: 1

Könyvtári szervezet: 1

- IKSZ: 1

Vállalkozók, Kht.-k: 3

- Dr. Sitkei Bt.: 1
- BCN: 1
- RAG Bildung Intertraining Kft.: 1

„Kedvezőtlen fejlemény, hogy a megyei könyvtárak – az előzetes várakozással ellentétben – nagyon kevés programot alapítottak, holott a községi könyvtárakban, illetve a városi könyvtárak nem könyvtárosi munkaköreiben dolgozók számára ezek az intézmények biztosíthatnák a továbbképzés könnyen elérhető lehetőségét. Tulajdonképpen az egyetemi és főiskolai könyvtárak kezdeménye-

ző készségével sem lehetünk elégedettek; a főiskolai gyűjteményekből egyetlen pályázat sem érkezett, és az egyetemi könyvtárak tartózkodása sem látszik indokoltnak. Körültekintőbb vizsgálódást igényelne, hogy az országos szakkönyvtárak és a nyilvános egyházi könyvtárak miért nem tekintik (vagy legalábbis eddig miért nem tekintették) kötelességüknek speciális, a szakterületük igényeihez illeszkedő programok összeállítását. Igazolódni látszik az a sejtés is, hogy az információszolgáltatást üzleti vállalkozásként végző cégek számára a könyvtáros szakma nem igazán jelent piacot.⁷ Földrajzi elhelyezkedésüket tekintve széles az indítók palettája: Budapest, Debrecen, Eger, Kecskemét, Szeged, Szentendre, Szombathely stb.

Az alapítás időpontja

Az alapítási engedélyek jóváhagyásának időpontját figyelembe véve az 1. táblázat adatait kapjuk.

1. táblázat

Az alapítások időbeli eloszlása 2001–2002

Időszak	Alapítási programok száma (db)	Százalék (%)
2001. április-május	22	37
2001. június- augusztus	15	25
2001. szeptember-október	9	15
2001. november-december	3	5
2002. január-február	4	6
2002. március-április	–	–
2002. május-június	1	2
2002. július-augusztus	–	–
2002. szeptember-október	6	10
2002. november-december	–	–

Megállapítható, hogy bár az akkreditációs folyamat csak 2001 áprilisában kezdődött, az első évben a két év alatt benyújtott programok 82%-át hagyta jóvá a szakbizottság. Ez a szakaszosság a mai napig jellemző a programalapítási kedvre, aminek döntően az az oka, hogy a hétéves továbbképzési szakasz elején megpróbálnak mind a képzőhelyek, mind a továbbképzésre küldő könyvtárak tervezni és ez a beadott pályázatok számában nyilvánul meg. A hétéves időszak utolsó harmadában pedig a ráébredés jelenségét tapasztalhatjuk, amikor a még megvalósítandó tervek, beiskolázandó kollé-

gák magas száma jelent kihívást, ekkor járnak le az ötéves időtartamra adott akkreditációs engedélyek is, amelyek szintén emelik az alapítási kedvet. Természetesen az első hét év szakaszossága a rendszer egymásra épülése miatt megismétlődik a következő továbbképzési időszakban is. Ezt a szabályszerűséget tovább árnyalják az EU-s pályázatok megjelenései, melyek újabb csomópontot rajzolnak ki ezen az időskálán.

Az eddig benyújtott és elfogadott alapítási programok száma semmiképpen sem tekinthető elegendőnek.

A programok tematikai megoszlása 2001–2002

Az akkreditált programok túlnyomó többsége a könyvtári munka, tágabban a dokumentum- és információszolgáltatás időszerű, a szakma jelentékeny hányadát közvetlen közlő érintő témáit dolgozza fel. A tanfolyamok jelentős része kötődik a számítógéppel végzett (vagy végezhető) munkafolyamatokhoz. Miután a könyvtárak elsődlegesen a dokumentum- és információszervezés és -szolgáltatás intézményei, magától értetődik, hogy a tágabban értelmezett tájékoztatás, valamint az ennek alapját képező feldolgozás együttesen a programok jelentős részét teszik ki. Ugyanakkor némileg meglepő, hogy a menedzsment tárgykörében mindössze három programot állítottak össze ebben az első időszakban. Kevésnek értékelhetjük a használóképzéssel, a szaknyelvi alapismeretekkel és a távoktatással kapcsolatos tanfolyamok számát. A könyvtári speciális gyűjteményekről (kivéve a zeneit és a régi dokumentumokat) sem készítettek programokat (pl. az időszaki sajtó, a térképek, az aprónyomtatványok gondozásáról). A helyi forrásgyűjtemények digitalizálásáról született ugyan egy program, de a közkönyvtárak számára kötelező feladatként előírt (és az egyetemi, főiskolai, egyházi, sőt a szakkönyvtárak egy részében is folytatott) helyismereti tevékenység más szektorairól nem. Aggasztó jelenség, hogy a kis könyvtárak (községi, tanszéki, egyszemélyes szakkönyvtárak) dolgozói számára csekély a választási lehetőség (semmi sincs például a következő munkaágakról: olvasószolgálat – kölcsönzés, hagyományos tájékoztatás, állománygyarapítás stb.).⁸

Általában a hallgatói visszajelzések elismeréssel szólnak a tanfolyamok tartalmáról, szervezéséről, az előadóról. A válaszokból kiolvasható, hogy mindenki jól érezte magát, örül, hogy részt vett

tanfolyamon, szívesen folytatná is. További indításokat terveznek, és kihelyezett tanfolyamokat szerveznek az igények alapján. Érdekes, hogy a számonkérést gyakran nehéznek, de megoldhatónak tartották.

Kérések, javaslatok

A felmérés fontos részének tartotta a szakbizottság a KASZB felé megfogalmazott kérdéseket, javaslatokat. Sajnos ezeknek a pontoknak a kitöltését gyakran elmulasztották az indítók, ezért néhány indítványt szerencsére kaptunk.

Mind a kitöltők, mind az összegzéseket készítő bizottsági tagok megállapították, hogy az akkreditált tanfolyamokra szükség van, ezért különösen fontos lenne a folyamatos figyelemkeltés, reklám, amire többnyire nem fordítanak gondot az indítók. Főleg ott nem, ahol nem önálló szervezetek végzik az oktatást.

Miután az oktatók leterheltek, a továbbképzésekre pedig szükség van, ezért javasoljuk oktatásszervező munkatársak alkalmazását az egyes tanfolyamok indításához, akik a beszerzés arányában részesülhetnek díjazásban.

A távoktatás, az e-learning elterjesztésének támogatása, távoktató csomagok írása növelné a továbbképzéseken való részvételt. Ezzel összefüggésben gondolkodni kellene a tutorképzési programok akkreditálásán is.⁹

A szervezők kérése volt, hogy új indítási kérelem nélkül lehessen kihelyezett tanfolyamokat szervezni. Ennek teljesítése 2011 októberéig nem volt lehetséges. Néhány beküldő csökkentette volna az adminisztráció mértékét. Ez utóbbi kérdést megvizsgálta a bizottság és a többi hasonló eljárással való összehasonlítás után megállapította, hogy az elvárt anyagok összetettsége átlagosnak mondható, további egyszerűsítés, a tartalom egyértelmű megítélésének lehetőségét csökkentené. Félelmünket beigazolta az 56/2011. (IX.22.) NEFMI rendelet után központilag alkotott adatlap kitöltésével kapcsolatban felmerült kérdésözön.

Több bizottsági tag is megfogalmazta, hogy a bejelentés elmulasztását mindenképpen szankcionálni kellene. A tanfolyamok befejezésénél az értékelésre, a végzetek nevére, intézményeikre a továbbképzési támogatás statisztikájában, értékelésében szükség van, illetve az KASZB jelentéséhez is

kellene az adatok, be nem jelentésük szintén következményekkel kellene, hogy járjon. Szerencsére néhány figyelmeztető levél megírása után mára már mind a bejelentési, mind a beszámolási fegyelem elfogadható.

Az programindítók tapasztalati nem minden esetben voltak kedvezőek. Vannak olyan tanfolyamok, amelyeket megfelelő érdeklődés hiányában nem tudtak indítani. Megállapítható, hogy a budapesti tanfolyamok népszerűbbek, mert ezek az ország több pontjáról is jól megközelíthetők. Ezért elindult az, a már említett megoldás, hogy kihelyezett tanfolyamokat tartanak az indító intézmények a könyvtárakkal közösen. Megfigyelhető, hogy az aktuális tanfolyamok, például *Az Európai Unió hagyományos és elektronikus információforrásai és ezek alkalmazása a tájékoztatásban* több helyszínen is indítható volt.

Az összegzéseket a programokat gondozó témafelelősök készítették, így könnyen előfordulhatott, hogy ha egy indítónak több programja is volt, akkor több embernek kellett a szakbizottságból programonkénti bontásban elküldeni a kitöltött kérdőívet. Ez eleinte okozott egy kis zavart, de összességében elmondható, hogy a felmérés elérte a célját és áttekintő képet kaphattunk a hétvévenkénti szervezett továbbképzések rendszerének indulásáról, a kezdeti nehézségekről és a kidolgozókat is egyfajta összegzésre készítettük.

A programok megoszlása a kezdetektől napjainkig

Az indított képzések óraszámának alakulása

A szakbizottság eredendően úgy gondolta, és felhívásaiban is arra próbálta motiválni a kidolgozókat, hogy a 120 órát egy egységes tartalommal megtöltve lehet a leghatékonyabban kihasználni. A programok készítői, illetve a képzéseken részt vevő kollégák is a munkaszervezés tekintetéből kedvezőbb, 30 órás továbbképzéseket részesítették előnyben. Az kurzusok 58%-a esik ebbe a tartományba. Az első akkreditációs időszakban a második legtöbbet indított tanfolyamtípus 120 órás. Ez a tendencia a második ciklusra vonatkozóan megfordul, és visszaesik a 120 órás, de a 30 órás programok aránya is. Pozitív változás a 60 órás tanfolyamok részesedésében látható. Ez mindenképpen nagyon kedvező fordulat, mert a hosszabb tanfolyamok nagyobb elmélyülést tesznek lehetővé. A kurzusok kombinálását, időbeli eltolását is

lehetővé tevő modulban való indítást, csak kevesen választották (2. táblázat).

A táblázatban lévő számok nem egyeznek meg az indítást kapott programok számával, mert vannak olyan párhuzamosan akkreditált programok, amelyek kétféle ütemezéssel látogathatók, például a mentálhigiénés tanfolyamok 30 órás ütemezésben, míg a gyakornokképzést ugyan modulonként, de egyben 120 órában akkreditálta a Könyvtári Intézet.

A képzések alapítói és indítói

Az első, mondhatni klasszikus időszak programjait érdemes alapításuk és indításuk tükrében is vizsgálni. Megállapítható, hogy programot elsősorban a képzőhelyek (iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli) dolgoztak ki. A könyvtárak és más szervezetek részesevé elenyésző ebben a tevékenységben. Amint azt már az előző részben is megállapítottuk a ciklus első felében sokkal több továbbképzést fogadott el a KASZB. Amíg az első időszakban a könyvtárosképző egyetemi és főiskolai tanszékek aktivitása volt a jellemző, addig a második részben a más képzőhelyek, különösen a Könyvtári Intézet és az INKA dolgozott ki több akkreditációs anyagot (3. táblázat).

Ha a konkrét intézmények szerepét vizsgáljuk, akkor a következő eloszlás állapítható meg a 2001–2006 közötti alapítások esetében, ahol az első a 2001–2002, a második szám a 2003–2006 közötti programok mennyiségét mutatja.

Könyvtárosképző intézmények:

- Berzsenyi Dániel Főiskola Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék: 12, -
 - Eszterházy Károly Főiskola Médiainformatica Intézet: 7, -
 - Szegedi Tudományegyetem BTK Magyar Intézet/Könyvtártudományi Tanszék: 4, 1
 - ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtár-informatikai Tanszék: 3, 2
 - Debreceni Egyetem Matematikai és Informatikai Intézet: 2, -
 - Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtártudományi Tanszék: 2, -
 - Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás: -, 1
- Más képzőhelyek:

- INKA (Informatika a Nemzetvédelmi Képzésben Alapítvány - Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem): 9, 11
- Könyvtári Intézet: 13, 6
- Fővárosi Oktatástechnológiai Központ: 2, -

2. táblázat

Az indított képzések óraszámának megoszlása 2001–2012 között

Év	30 órás	60 órás	90 órás	120 órás	Modulban is	Egyéb
2001–2002	42	9	6	10	2	
2003–2006	38	7	1	12		
2007–2011. okt.	36	30	1	5	2	
2011. október –	1	3				1 (40 órás)
Összesen	117	49	8	27	4	1

3. táblázat

A képzések alapítói az első ciklusban 2001–2006

Év	Könyvtáros-képző intézmény	Más képzőhely	Egyetemi/főiskolai könyvtár	Megyei könyvtár	Egyéb könyvtár/Kutatóintézet	Könyvtári szervezet	Vállalkozók/Kht.-k
2001–2002	30	24	3	2	–	1	3
2003–2006	5	17	–	–	3	–	2
Összesen	35	41	3	2	3	1	5

Egyetemi/főiskolai könyvtárak:

- Debreceni Egyetem Központi Könyvtára: 2, -
- Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára: 1, -

Megyei könyvtárak:

- Pest Megyei Könyvtár: 1, -
- Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár: 1, -

Egyéb könyvtár/Kutatóintézet

- Neuman János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht.: -, 1
- MTA SZTAKI: 1, -
- Goethe-Institut: -, 1

Könyvtári szervezet:

- IKSZ: 1, -

Vállalkozók, Kht.-k:

- Dr. Sitkei Bt.: 1, -
- BCN: 1, -
- RAG Bildung Intertraining Kft.: 1, -
- KulturPont Iroda: -, 1
- Kovács és Skaliczki Oktató és Szolgáltató Bt.: -, 1

Az akkreditált képzések indítói között lényegesen nagyobb számban találunk könyvtárakat (4. táblázat). Az indítók között szerencsére sokkal több a megyei könyvtár. Ezek az intézmények az előzőekben már említett módszerrel éltek és egy már jól működő tanfolyamot indítottak, adaptálták saját körülményeik közé. Van olyan, hogy a tanfolyamot teljes oktatói gárdájával „áttelepítik” egy másik városba, intézménybe, például az Információkeresés magyar és külföldi bibliográfiai adatbázisokban c. 30 órás programot, melyet a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Bölcsészettudományi Kar, Társadalomtudományok, Nemzetközi és Európa-tanulmányok Intézet, Könyvtár- és Információtudományi Intézeti Tanszéke alapított, eredeti oktatói gárdájával akkreditálták a *Debreceni Református Kollégium* helyszínre. De olyan megoldás is volt számos esetben, amikor a prog-

ram dokumentációját felhasználva, esetleg az alapító ellenőrzésével, de helyi oktatókkal indítottak egy további helyszínen továbbképzéseket, például ilyen volt az angol szaknyelvi tanfolyam, melyet többek között a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában oktattak több alkalommal is. Érdekes megfigyelni, hogy a különböző vállalkozók és Kht.-k végigkísérik az akkreditációs folyamatot, és különösen most az európai uniós pályázatok lehetőségeire számítva több pályázatot is benyújtottak a legújabb időkben.

A konkrét intézmények szerepének vizsgálatakor érdemes a teljes palettát áttekinteni és táblázatba foglalni, mert így jól látható tendenciák figyelhetők meg, mind időbeliségüket tekintve, mind az arányos képviselő jelenlétét megfigyelve (5. táblázat). A főiskolai és egyetemi tanszékek jelenléte az első ciklusban erős. Közülük is kiemelkedik a Berzsényi Dániel Főiskola Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék (a felsőoktatás átszervezésével, számos névváriáns van, mi az akkreditáció idején használt neveket tüntetjük fel) szerepe. Huszonhét indított programjukkal egyedül több képzést indítanak, mint az összes többi tanszék! A második legtöbb indítás az Eszterházy Károly Főiskola Médiainformatica Intézeté 7 kurzussal. Az iskolarendszeren kívüli más képzőhelyek közül az INKA és a Könyvtári Intézet emelkedik ki. Az INKA alapítvány lévén nagyon arányosan igyekezett új programokat indítani, és egyenletesen elosztani, mind az akkreditációval járó hatalmas munkát, mind a költségeket. A Könyvtári Intézet, ahol erre a feladatra szerencsére egy egész osztály áll rendelkezésre, példamutató pontossággal és egyre növekvő mértékben indítja a képzéseket. Betölti és felelősen vállalja a könyvtárosok továbbképzésében neki dedikált

4. táblázat

A képzések indítói a teljes időszakban 2001–2012

Év	Könyvtáros-képző intézmény	Más képzőhelyek	Egyetemi/főiskolai könyvtár	Megyei könyvtár	Egyéb könyvtár/Kutatóintézet	Könyvtári szervezet	Vállalkozók/Kht.-k
2001–2002	32	24	5	5	–	–	2
2003–2006	14	30	–	4	3	4	4
2007–2011. okt.	4	44	12	9	1	2	2
2011. okt. –	–	1	–	–	–	–	4
Összesen	50	99	17	18	4	6	12

5. táblázat

A konkrét intézmények, szervezetek részvétele az akkreditált tanfolyamok indításában

	2001–2002	2003–2006	2007–2011. október 22.	2011. október 22-től
Könyvtárosképző intézmények				
Berzsenyi Dániel Főiskola Könyvtártudományi Informatikai Tanszék	16	10	1	–
Debreceni Egyetem Matematikai és Informatikai Intézet	2	1	–	–
ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtár-informatikai Tanszék	1	–	–	–
Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás	–	1	–	–
Eszterházy Károly Főiskola Médiainformatica Intézet	7	–	–	–
Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola	–	–	3	–
Szegedi Tudományegyetem BTK Magyar Intézet/ Könyvtártudományi Tanszék	4	1	–	–
Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtártudományi Tanszék	3	–	–	–
Más képzőhelyek				
Fővárosi Oktatástechnológiai Központ	2	–	–	–
INKA (Informatika a Nemzetvédelmi Képzésben Alapítvány – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem)	10	10	9	1
Könyvtári Intézet	12	20	35	–
Egyetemi/főiskolai könyvtárak				
Debreceni Egyetem Központi Könyvtára	4	–	7	–
Eszterházy Károly Főiskola Központi Könyvtára	–	–	1	–
Nyugat-magyarországi Egyetem	1	–	1	–
Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára	1	–	1	–
SZTE Egyetemi Könyvtár	–	–	1	–
Megyei könyvtárak				
Berzsenyi Dániel Könyvtár	–	–	4	–
Csorba Győző Megyei Könyvtár	–	2	–	–
Eötvös Károly Megyei Könyvtár	1	–	–	–
Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár	1	–	–	–
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Verseghy Ferenc Könyvtár	–	1	–	–
Katona József Könyvtár	1	1	1	–
Pest Megyei Könyvtár	2	–	4	–
Egyéb könyvtár/Kutatóintézet				
MTA SZTAKI	–	2	1	–
Neuman János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht.	–	1	–	–
Könyvtári szervezet				
MIBE (Magyar Információbrókerek Egyesülete)	–	1	–	–
Publika Magyar Könyvtári Kör	–	3	1	–
Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége (AIBM) Magyar Nemzeti Csoport	–	–	1	–
Vállalkozók, Kht.-k				
Agenda	–	–	–	3
Dr. Sitkei Bt.	1	–	–	–
FIT Számítástechnikai Bt.	–	2	–	–
KulturPont Iroda	–	2	–	–
Profissimus Tanácsadó Iroda	–	–	2	1
RAG Bildung Intertraining Kft.	1	–	–	–
Sprinter Stúdió Kft.	–	1	–	–

társadalmi szerepet. Az egyetemi és főiskolai könyvtárak körében meghatározó szerepet játszik az indítások területén a Debreceni Egyetem Központi Könyvtára. Egymagában majdnem kétszer annyi programot indít, mint a többi hasonló típusú könyvtár. A megyei könyvtárak közül ki lehet emelni a Pest Megyei Könyvtárat, ahol több programot is indítanak, ugyanakkor megfigyelhető a tiszta profil is (*Könyvtári partnerkapcsolatok*). A Katona József Könyvtár a folyamatosan indított *Minőségmenedzsment* tanfolyamokkal megteremtette e szemléletmód hazai iskoláját. A könyvtári szervezetek közül igazi küldetést hajt végre a Publika Magyar Könyvtári Kör, amikor a hazai tanfolyamokat eljuttatja a határon túlra.

A képzések tematikai megoszlása

A tematikai csoportosítás sosem könnyű feladat, de itt különösen nehéz, hisz viszonylag rövid időszakon belül valami komplex egységet próbálnak nyújtani a szervezők (6. táblázat). A tanfolyamok némelyike két, sőt akár három tárgykörbe is besorozható – ezt a tartalmi összetettség árnyalása miatt meg is tesszük –, illetve egyik-másik besorolás eleve vitatható. A kialakított háromszintű rendszer lehetőséget ad a nagy tendenciák felvázolására, ugyanakkor a kisebb összefüggések is láthatók maradnak.

6. táblázat

Az indított képzések tematikai megoszlása 2001–2012 között

TÁRGYKÖRÖK		Indított programok száma
Tájékoztató, információszolgáltatás		43
	Általában, tájékoztató	4
	Elektronikus információkeresés, CD-ROM	6
	Európai Unió információi	7
	Internetforrások	11
	Központi szolgáltatások	1
	Szaktájékoztató, pl. zenei, irodalmi	4
	Tartalom- és térítéses információszolgáltatás	5
	Web 2.0	5
Informatika		55
	Alapozó tanfolyamok	1
	Általában, informatika	10
	Digitalizálás	7
	Gyakorlati tudnivalók	9
	Internethasználat általában	13
	Kiadványszerkesztés	3
	Multimédia	1
	Prezentációkészítés	4
	Programozás, honlapkészítés	7
Menedzsment, kommunikáció		49
<i>Menedzsment</i>		21
	Általában, menedzsment	2
	Információmenedzsment, tudásmenedzsment, konnektivizmus	2
	Kompetenciafejlesztés	2
	Minőségmenedzsment	5
	Projektmenedzsment, pályázatkészítés	5
	Szakfelügyelet, szakértői ismeretek	2
	Szolgáltatásmenedzsment	1
	Vezetői ismeretek	2

<i>Kommunikációs ismeretek, mentálhigiénia</i>		28
	Kommunikációs ismeretek, tréning	6
	Közönségkapcsolat, olvasószolgálat, ügyfélszolgálat	2
	Mentálhigiéné	12
	Partnerkapcsolat – tréning	3
	Szervezetfejlesztés, csapatépítés tréning	5
Gyűjtemények, Dokumentumtípusok		29
	Bírósági könyvtárak	1
	Digitális gyűjtemények	5
	E-könyv	1
	Elektronikus dokumentálás, archiválás	1
	Gyermekkönyvtárak	7
	Helytörténeti gyűjtemény	2
	Képi dokumentumok	1
	Multimédia	1
	Régi dokumentumok kezelése, örökségvédelem	5
	Zenei gyűjtemények, hangzó dokumentumok, zenei könyvtárosok	5
Feldolgozás		4
	Általában, feldolgozás	4
	Bibliográfiai leírás, általában	2
	Elektronikus dokumentumok bibliográfiai leírása	5
	Online bibliográfiai feldolgozás	1
	Régi dokumentumok feldolgozása	1
	Elektronikai szövegek feldolgozása	1
	Számítógépes katalogizálás, feldolgozás, MARC	6
Felhasználói jogok és szolgáltatások		19
	Biblioterápia	3
	Esélyegyenlőség biztosítása	4
	Használóképzés, felnőttoktatás, mentor	8
	A könyvtár szociális funkciói	1
	Olvasásfejlesztés	1
	Roma kisebbség	1
	Tananyagfejlesztés	1
Egyéb		20
	Bibliometria	1
	Gyakornokképzés	1
	Nyelv, szaknyelv – angol, német, olasz, francia, orosz publikálás	10
	Elektronikus	4
	Stratégia	1
	Távoktatás	1+2*

* a második szám az oktatás formáját jelenti csupán

A legtöbb tanfolyamot az informatikával kapcsolatosan indították. Ezen belül széles a választék az alapozó jellegű képzésektől az SGML-ig minden megtalálható. Különösen népszerűek az internet-használattal összefüggő képzések. Az ilyen jellegű

programok indításában az INKA-nak van meghatározó szerepe. Hangsúlyozandó, hogy a nem az informatikához sorolt programok jelentős része is kapcsolódik a számítógéphez. Következő helyen a menedzsmenthez és a kommunikációhoz sorolha-

tó továbbképzések vannak. A menedzsmentben a projektmenedzsment és a pályázatkészítés, míg a kommunikáció csoportban a tréningek, különösen pedig a mentálhigiéné dominál. 43 tájékoztatóval, információszolgáltatással összefüggő kurzust indítottak 2001-től, ezen belül az internetes források, valamint az európai uniós információk emelhetők ki. Újabban a web 2.0-ás megoldások iránt is sok az érdeklődő. A vezető hármast követő négy csoport közel azonos mértékben szerepel az indítások között: Gyűjtemények, Dokumentumtípusok 29; Feldolgozás 22, Egyéb 20; Felhasználói jogok és szolgáltatások 19. Ezek közül kiemelkednek a nyelvi, szaknyelvi tanfolyamok, amelyek már angol, német, olasz, francia és orosz nyelven is hozzáférhetők a kollégák számára, valamint a használatképzéssel, felnőttoktatással kapcsolatos programok, melyek a könyvtárosok felkészítését vannak hivatva szolgálni az élethosszig tartó tanulás számunkra legfontosabb színterében, a könyvtárban. Sajnos az olvasásfejlesztéssel csupán egyetlen program foglalkozik, pedig nekünk könyvtárosoknak kikerülhetetlen szerepünk van ezen a területen is. Ugyanilyen elgondolkodtató, hogy az egyszemélyes kis könyvtárak gondjaival, szakembereinek speciális képzési igényeivel nem foglalkoznak az indítók.

Az 1/2000-es rendelet egyik képzési szintjéről, a *munkakörökre képesítést nyújtó felsőfokú továbbképzésről* nem beszéltünk még. A rendelet értelmében a felsőfokú végzettségű kulturális szakemberek közalkalmazotti jogviszonyuk első 21 évén belül kötelesek egy továbbképzési időszakban olyan főiskolai, egyetemi szakirányú továbbképzés követelményeiből oklevéllel elismert vizsgát tenni, amely a munkakör ellátásához kapcsolódik. Ezeket valószínűleg a felsőoktatási intézmények könyvtári és informatikai tanszékei fogják majd indítani.

Külföldi tendenciák

Az iskolarendszerű oktatás képzési szintjei mára már szinte mindenütt világosan elkülönülnek: felsőfokú szakképzés – BA – MA – PhD. A továbbképzések hasonló rendszerével még nem találkoztam. Rendszerint követendő példaként szokták emlegetni a magyar példát ezen a területen. A tematikai megoszlással és formai megoldásokkal kapcsolatosan már nem ilyen szép a helyzet. Több specifikusabb, könnyen adaptálható módszerre, távoktatásos, vagy a web 2.0-ás módszereket is felhasználó képzésre lenne szükség. A EUCLID felméré-

se szerint azonban épp úgy hiányoznak a műveltséget és széles tájékozottságot adó kurzusok is.

A külföldi rendszereket tanulmányozva megfigyelhető a piacorientáltság és nyomatékosabb a szakmai szervezeti akkreditáció, például ALA (*American Library Association*), külföldi szakmai adhoc bizottságok stb.; valamint ezek jelentős szerepe az álláskereséskor. A szakmai kontroll egyben szakmai támogatottságot is jelent. A tanfolyamok gyakran webes oktatás vagy konzorciumi oktatás (Parma-Oslo-Tallin) formájában valósulnak meg. A webinar ma már teljesen bevett fogalom, egy-egy webes továbbképzés formájaként.

A tanfolyamok indítói gyakran egy-egy adatbázis-forgalmazó cég, mint például az OCLC, amelynek online szemináriumain téma volt például a Dewey Tizedes Osztályozásának 23., illetve rövidített kiadása; az információs műveltség; a WebJunction szervezésében a szegény és kiskönyvtárak menedzselése; az alapítványokkal való partneri kapcsolat; a virtuális hálózatok; mesék könyvtárosoknak – a történet mint a vezető információs menedzsment eszköze; innovációs ötletek Amerika legjobb kiskönyvtáraiból; könyvtárak és a tanulás korszaka. Ebben az irányban még nekünk is van tennivalónk.

Hivatkozások

- ¹ 12/2002. (IV. 13.) NKÖM, 1. p.
- ² 56/2011. (IX.22.) NEFMI, 4. p.
- ³ KÉRELEM 2011
- ⁴ 56/2011. (IX.22.) NEFMI, 1. p.
- ⁵ BÉNYEI 2003, 1. p.
- ⁶ ENGEL 2003, 1. p.
- ⁷ BÉNYEI 2003, 5. p.
- ⁸ BÉNYEI 2003, 7. p.
- ⁹ BALOGH 2003, 2. p.

Irodalom

1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról.

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/elektronikus_ugyintezes/nkom_akkreditacio_rend.pdf

Jelenleg hatályos változata: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0000001.nkm

12/2002. (IV. 13.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról szóló 1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet módosításáról
<http://www.nefmi.gov.hu/kultura/infoteka/12-2002-iv-13-nkom>

Barátné Hajdu Á.: A könyvtáros továbbképzések ...

25/2007. (IV. 24.) OKM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról szóló 1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet módosításáról

<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2007&szam=51>

56/2011. (IX.22.) NEFMI rendelete a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról szóló 1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet módosításáról

www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/32/PDF/2011/2_2.pdf

BALOGH Margit: Akkreditált könyvtári tanfolyamok. Elemzés. Budapest, 2003. 2 p. Kézirat

BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: A Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság eddigi tevékenysége és feladatai. = Könyvtári levelező/lap, 13. köt. 5. sz. 2001. p. 6–9.

BARÁTNÉ HAJDU Ágnes: Az iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli képzés. = Vitanap a könyvtárosképzésről. Informatikai és Könyvtári Szövetség. Budapest, 2003. november 6. kézirat

BARTOS Éva: A „Könyvtáros pálya vonzóbbá tétele” stratégiai munkabizottság feladatterve. = <http://www.ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/bartosstrat.rtf>

BÉNYEI Miklós: Összefoglaló. Vitaindító áttekintés. Budapest, 2003. 4 p. Kézirat

ENGEL Tibor: Összefoglaló elemzés. Budapest, 2003. 3 p. Kézirat

FELHÍVÁS a könyvtárak szakembereinek szervezett továbbképzéséhez programok alapítására, akkreditációjára és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Könyvtári Akkreditációs Szakbizottsága által

akkreditált továbbképzési programok indítási engedélyének megszerzésére. 2000. október 12. kézirat

FELHÍVÁS a könyvtárak szakembereinek szervezett továbbképzéséhez programok alapítására, akkreditációjára és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Könyvtári Akkreditációs Szakbizottsága által akkreditált továbbképzési programok indítási engedélyének megszerzésére. 2007. kézirat

FELHÍVÁS a könyvtárak szakembereinek szervezett továbbképzéséhez programok alapítására, akkreditációjára és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Könyvtári Akkreditációs Szakbizottsága által akkreditált továbbképzési programok indítási engedélyének megszerzésére. 2011. május 5. kézirat. = http://www.ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/kaszb_felhivas.rtf

HANGODI Ágnes – TÖRÖKNÉ JORDÁN Katalin: A könyvtárosok hétéves továbbképzése (2000–2006) – A Könyvtári Intézet tapasztalatai. = Könyvtári Figyelő, 53. köt. 1. sz. 2007. p. 28–43. <http://ki.oszk.hu/kf/2007/04/109/>

KÉRELEM tanfolyam jellegű könyvtári/levéltári/muzeológiai/műtárgyvédelmi szakmai továbbképzési program akkreditálására. 2011. =

http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/adatlap_szakmai_tkprogram_akkreditaciojához.doc

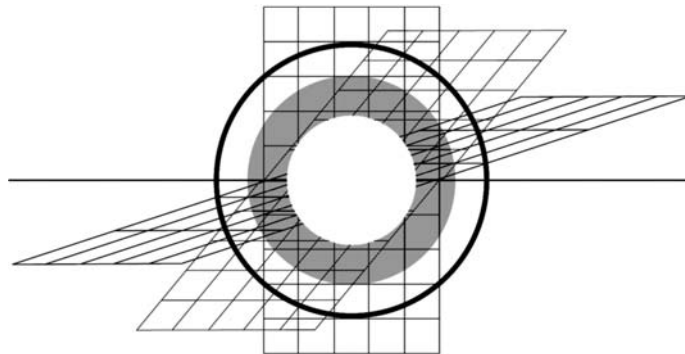
Beérkezett: 2012. VIII. 13-án.

Barátné Hajdu Ágnes

az SZTE JGYPK főiskolai tanára,
az ELTE BTK egyetemi adjunktusa,
a Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság elnöke,
a Magyar Könyvtárosok Egyesülete alelnöke.

E-mail: hajdu@jgypk.u-szeged.hu

E-könyvészet a könyvtárosképzésben

2010 első félévében kezdődött el az elektronikus könyv mint önálló médium oktatása az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében. Jelen tanulmány a kurzus tananyagát, módszertanát mutatja be.

A kezdetek

Amint megjelentek a már kereskedelmi méretekben árusított dedikált e-könyvolvasó készülékek (2008–2009), világossá vált, hogy egy teljesen új könyv alakítás és szöveg disztribúciós platform lépett be az információtechnológia vezérelte elit- és mindennapi kultúrába. Hirtelen megteltek a hazai elektronikai szaktoltok és mobilszolgáltatók ügyfélszolgálatai az e-bookok széles kínálatával. Világszerte ismert márkák (Kindle, Nook) özönlöttek az országba, a becslések szerint 2010-ben, majd 2011-ben legalább évente tízezer készülék érkezett csomagküldő szolgáltatón keresztül egyéni felhasználókhoz. Elősegítette a kereslet növekedését a maihoz képest kedvező valutaárfolyam, valamint az a kedvezmény a szállító részéről, hogy a vámot és áfáját is magára vállalta. Így gyakorlatilag harmincezer forint alatti és körüli áron lehetett hozzájutni például a Kindle 3 modellhez, amely valóban minden elképzelhető kényelmet és olvasási segédfunkciót teljes skálán nyújt. Kezdetekben a T-online rendkívül kedvező részletfizetési ajánlattal is promotálta az általa forgalmazott (Hanvon) e-olvasót.

Ebbe a forrongásba kapcsolódott be az Apple a maga táblagépeivel. Az iPad új kategóriát teremtett. Ez a multimédiás gépezet általános kulturális kieszeköznek készült, de igazolódott időközben, hogy a nagyieszeköz benne a könyvolvasási lehetőség. A könyv, amely ezen a készüléken a maga teljességében jelenhet meg: illusztrációkkal, színben gazdag címlappal, kétoldalas képi megjelenítésű olvasással, szimulált lapozással, valódi oldal-számozással (a Kindle sokat bíralt százalékos terjedeleomosztása helyett). Ráadásul az iPad hozzáférhet a könyvhöz videót, hangot, interaktív táblázatokat, animációt, sok egyebet. Megszületett a könyv helyett a könyvapplikáció. Könyvtár-applikációk is hamar megjelentek. Ezek a gyűjteményalkalmazások – Könyv-Tár, Goobook, IngyenKönyv, MEK Book – százas nagyságrendben szol-

gálnak (nagyreszt) huszadik századi műveket. A mobiltelefonra platformizált könyvszarmazékok is teret nyertek.

Az elektronikus könyv a gépi evolúció mellett terjesztési megújulási dimenziót is kapott. A globalitás, a kereskedelem elektronikus formáinak meggyökerezése (PayPal, hitelkártya-használat, bankszámlához kötött azonnali vásárlás) rendkívül megkönnyítette a könyvhöz való hozzájutást. Maga a könyvelérés szubvencionált formája, a könyvtári szolgáltatás is választút elé került: meg kellett kezdenie az e-könyvkölcsönzést, különben helyette ezt üzleti vállalkozások, vagy maguk a kiadók honosítják meg. Új fogalmak keletkeztek: szövegberlet, textlizing. [1]

Csak ebből a néhány felsorakoztatott eseményből is értelmezhető, hogy egy új könyves jelenséggel állunk szemben az e-book esetében. Ennek a tanulmányozása, a hallgatókkal való megismertetése vitathatatlan oktatói feladat. Akkor is, ha természetesen még nem alakultak ki az e-bookkultúra stabil (ha nem is végleges) ismertetőjegyei, alapstruktúrái. Az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézete 2010-ben meghirdette közismereti tárgyként az e-könyvészeti képzést. Azóta már a harmadik kurzus is lezajlott, tehát van mód tapasztalatok és következtetések levonására.

Az e-könyv fogalmának meghatározása

A tananyag megtervezésében a legfontosabbnak azt tartottam, hogy ne csak az e-könyvolvasó ké-

*A kurzus tananyagából készült könyvformátumú összefoglaló (Kerekes Pál: Az elektronikus könyv. Budapest, Ad Librum, 2010. 133 p.) témaszerkesztője Sebestyén György tanszékvezető. A könyv frissített változatát (Kerekes Pál: E-book kalauz. Az elektronikus könyv kisenciklopédiája. Budapest, Kossuth Kiadó, 2011. 200 p.) 2011-ben a Frankfurter Könyvvásár magyar kiállítóterében mutatta be Kizsl Péter intézetigazgató, egyben tájékoztatást adva a hazai e-könyves oktatás kezdeteiről, tendenciáiról.

szülékek nyújtotta szövegalakíságot értsük az e-könyvön, hanem minden olyan könyvművet, amely elektronikusan olvasható, elérhető. Tehát az asztali számítógépen vagy noteszgépen, akár telefonon és még más eszközökön (táblagép, tévé stb.) felsorakoztatott könyveket is e-könyvnek kell tekinteni. Ez a megközelítés kizárta azt a várható hozzáállást is, hogy a kurzusra úgy tekintsenek a hallgatók, mint trendi eszközök (Kindle, Nook, iPad, Sony reader) termékismertetőjére és kipróbálási lehetőségére. Természetesen az eszközmegismerés igénye is fontos, de az oktatás ilyen irányba vitele a problémakör leegyszerűsítése lenne.

Ennek megfelelően alapvető terminológiai kérdés, hogy miképp határozzuk meg az e-könyv fogalmát. A legegyszerűbb megfogalmazás, amelyet a Wikipédia is használ: „Az e-könyv az elektronikus formában létrehozott és terjesztett könyv.” Koltay Tibor már sokkal árnyaltabban írja körül a meghatározást és nehézségeit: „...az e-könyv egyaránt magába foglalja az Interneten forgalmazott szöveget és az olvasáshoz szükséges hardvereket, azaz könyvolvasó eszközöket (készülékeket). A szöveg a hardvertől nem választható el, és nem írható újra. Mindez úgy érvényes, hogy továbbra is hozzájuthatunk olyan könyvtartalmakhoz, amelyeket aztán asztali számítógépünkön, notebookon, PDA-n és más eszközökkel olvashatunk. Uralkodóvá azonban a fenti értelemben vett – bár még messze nem szabványosított – e-könyv látszik válni.” [2]

Az e-bookkalauzban ezt a definíciót ajánlottam: „Az e-könyv elektronikus formában készült és készletezett könyv, amely elektronikus vagy elektronikusan vezérelt felületeken olvasható, de ki is nyomtatható. Az e-könyvnek, mint a p-könyvnek két funkciója van: közvetíteni, illetve tárolni az információt (p, mint print, mint papír)”. [3]

Megfigyelésem szerint egy új folyamat is érzékelhető a fogalmak fejlődésben. Az angol kifejezéseket az eszközre értjük, a magyar szavakat pedig a tartalomra értelmezzük. Az e-book, e-reader tehát a dedikált olvasói céleszközt jelentené, az e-könyv pedig a tartalmat, a művet, az alkotást. Ezt a fejleményt én elfogadhatónak, követhetőnek tartom. Más kérdés, hogy mi lesz a nyelvi valóságban néhány év múlva.

A kurzus tematikája

A Háború és béke vagy a Zalán futása a könyvbarátok számára ma még többnyire betűemlék,

nyomatott írásműhöz kapcsolódó élmény. Az új nemzedékeknek az alapművek már karaktersorozatokat jelentenek, a fiatalok jelentős része számítógépen találkozik először az irodalom nagy alkotásaival. Mindez nem okoz műveltségi fellazulást, a textvariációk nem címkézhetők minőségi védjegyekkel. A nyomtatott könyv sem különb egy selyemre írott alkotásnál, vagy az agyagba égetett feljegyzéseknél. Ezek is írásformák, értéktáruk. Az internet szerves és átlátható fejlődés eredménye, kulturális gazdagodást hozott, még ha néha idegenkedünk is vadhajításaitól.

A könyv még sohasem volt ilyen magas társadalmi elismertségben, mint ma. Érdeemes emlékeztetni: már nem papírboltok félreeső sarkában árulják a nyomtatott kiadványokat, nem is könyvkötők műhelyeiben, mint keletkezése idején, hanem pazar palotákban, vagy a plázákban belül a legkiemeltebb helyeken. Az e-book, ha lehet, még magasabb társadalmi presztízzsel bír, úgynevezett prémiumtermék. Ebből a találkozásból a tartalom kipróbált anyagai – érték, időállóság, útjelzés – még magasabb szinten emelkedhetnek ki.

Már van rálátásunk, időben és térben megfigyelhetjük: a digitális olvasáskultúra is finomodik, tökéletesedik. A kijelzők, monitorok, elektronikus platformok változhatnak, mint a könyv is fejlődött évszázadok alatt. A lényeg ugyanaz marad: a mű el kell jusson az olvasóhoz. Az olvasókat meg kell nyerni a betűnek, legyen az nyomtatott szöveg vagy elektronikus text. Az e-book nem végállomás, a könyvexpressz robog tovább. A tematika kidolgozásában arra törekedtem, hogy az e-könyvet mint történetileg kialakult médiumot mutassam be. Tehát az új formák és eszközök ismertetése mellett mindig visszanyúltam a tárgyalt digitális témakör nyomtatott gyökereire. Eleve két bevezető szövegrészletet emeltem ki, ezeket majd minden órán újból elemeztük.

Fitz József: „A könyv fejlődése mindig tükre, naplója volt az emberiség fejlődésének; ami találmányt a korok felvetettek, ami természeti erőt az ember irányítani tanult, a könyv igyekezett a maga céljára hasznosítani. Ki tudja, milyen találmányokkal jön a jövő s milyen lesz a jövő könyve? Csak annyi bizonyos, hogy akkor is az ezerarcú élet, az emberiség haladásának tükre lesz.” [4]

Kner Imre: „...a könyvnyomtatás mindig hatalmas tényezője volt az emberi kultúra fejlődésének, s azt nemcsak szolgálta, de alakította is. A könyvnyomtatás mindig hatása alatt állott kora összes műsza-

ki és gazdasági, társadalmi és szellemi irányzatainak, és amikor ezen kulturális területek érdekeinek kiegyenlítésére törekedett, közvetítő, tehát közvetve alakító hatást is gyakorolt fejlődésükre.” [5]

A konkrét tematika az alábbiak szerint formálódott ki:

- Könyv és e-könyv: rokonok vagy versenytársak. Az e-könyv fogalma
- Az e-könyv és olvasója: a tudáslogisztika új utakon. E-könyv-karakterisztika
- Az e-olvasás antropológiája Gutenberg előtt és után. Olvasási képlet
- Az e-könyv rövid története. Hazai és nemzetközi fejlődés. Michael Hart, a Gutenberg Project alapítójának munkássága
- E-könyvek lelőhelyei, a tartalom elérése. Hazai és globális e-könyvtárak
- Az elektronikus könyvek vásárlása. Hazai és globális könyvforgalmazók, könyvforgalmazói rendszerek, kiemelten érintve: Amazon
- Szerző és olvasó: egy pályán vagy külön utakon? A Digital Right Management (digitális jogkezelés) e-könyv vonatkozásai. A szabad hozzáférés problematikája
- Szövegplatformok: ePub, PDF, PRC (Kindle formátum) könyvapplikáció, hibridkönyv
- Az e-könyvolvasó (e-reader) jellemzői, a piacvezető gépezetek bemutatása. E-reader nélküli e-könyves eszközök
- Könyvkölcsönzés e-módra: szöveglízing, textbérlet, kiadói és könyvtári e-könyvkölcsönzés
- Nemzetközi folyamatok: a Google Books jelenleg, Apple iBooksStore, self-publishing (önmenedzselésű könyvkiadás, független publikálás)
- Az e-könyv határterületei: hangoskönyv, videokönyv, POD (Print on Demand), számítógépes irodalmi műfajok

A képzés szakirodalma

Tekintettel arra, hogy maga az egész témakör teljesen új, nagyon fontos, hogy megfelelő szakirodalmat adjunk a hallgatók kezébe. Ne legyen a diáknak az az érzése, hogy nincs kimunkált szakanyag, tehát helye van a hallgatói és akár az oktatói rögtönzésnek. Fontosnak tartottam, hogy ne csak szöveges ismeretforrásokat adjak meg, tekintettel arra, hogy nincs igazán – nem is lehet – tapasztalata a kurzus résztvevőinek az e-könyves világ helyszíneiről, eszközeiről, kommunikációs pontjairól. Az alábbi szakirodalmi ajánlás készült a tananyaghoz:

Könyvek, szócikkek, tanulmányok

Ambrus Attila József: A Gutenberg- és a Neumann-galaxis. Szakdolgozat. Pécs : PTE FEEK Könyvtartud. Int., 2010.

<http://mek.oszk.hu/08500/08595>

„Betű” versus „képernyő” vita – (Nagy György, Tószegi Katalin, Vajda Kornél írásai). In: Könyv és Nevelés, 2011. (13. évf.) 1. sz.

http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=browser&year_id=17&number_id=77

Dávid Adrienne: A digitális dokumentum szerepe az információs társadalomban. Szakdolgozat. Budapest : ELTE BTK IKI, 2007.

<http://mek.oszk.hu/05600/05675>

Kerekes Pál: Az elektronikus könyv. E-könyv, e-könyv-olvasó, e-könyv-kereskedelem. Budapest, Ad Librum, 2010.

Kerekes Pál: Az elektronikus könyv. E-könyv, e-könyv-olvasó, e-könyv-kereskedelem. Budapest, Kossuth Kiadó, 2010. Elektronikus kiadás, elérhető a Multimédiaplaza kínálatából

Kerekes Pál: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, textlízing-konstrukciók megjelenése. In: Tudományos és műszaki tájékoztatás, 2011. (58. évf.) 5. sz. 191-198. old.

http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?issue_id=526&id=5496

Kerekes Pál: Polcon az e-könyv. In: Könyv és Nevelés, 13. évf. 2011. 3. sz. 64-71. old.

http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/polcunkon_az_ekonyv

Koltay Tibor: E-könyvek: technológia és birtoklás. In: Médiakutató, 2010. ősz

http://www.mediakutato.hu/cikk/2010_03_osz/04_e-konyvek/01.html

Nagy Gyula: Az olvasás új formája. Az e-könyv-olvasók és a táblagépek forradalma. Szakdolgozat. Szeged : Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2011.

<http://mek.oszk.hu/09600/09627>

Prezentációk

Drótos László: Honnan jönnek az e-könyvek? Budapest : A digitalizálástól az e-könyvekig – OSZK, K2 kísérleti műhely szakmai nap. 2010. november 24.

<http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2010/e-konyvek.ppt>

Moldován István: E-book-ok, könyvtárak, OSZK. Kaposvár : Networkshop 2011. április 27.

<http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2011/netwrsh-ebook.ppt>

Moldován István: Kereslet és kínálat e-book témában. Budapest : XVI. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál. 2009. április 24.

<http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2009/e-book-konyvfesztival.ppt>

Blogok

E-könyv olvasók

<http://ekonyvolvaso.blog.hu>

Kindlevarázs

<http://kindlevarazs.wordpress.com>

Könyvkonnektor

<http://www.konyvkonnektor.hu>

Szemléltetés, hálózati konzultáció

Zajlik a konzultáció világszerte a tankönyvek átalkításáról. A változásokat nem az ismeretanyag bővülése generálja – pedig erre is gondolhatnánk –, hanem a számítástechnikai eszközök fejlődése, illetve specializációja.

Már maga a személyi számítógép általánossá válása is megrengette a tanítás és szemléltetés módszertanát. A még szembetűnőbb formaváltozást azonban a note-bookok elterjedése hozta, hiszen így mobillá vált a tananyagok elérése. Bárhol lehet tanulni, készülni az órákra egy táskába rejtett noteszgép birtokában: az otthon, a könyvtár, mint hagyományos helyei a magolásnak, elvesztették monopolhelyzetüket. További bővülést, szinte áttörést, teljes fordulópontot az iPad általánossá válása jelentheti. Szinte zsebben hordozhatjuk magunkkal a teljes tanulási időszakra vonatkozó összes anyagot. Színes, érdekes, szemléletes kivitelben.

Hozzá kell tenni, még nem dőlt el semmi, sok újdonság jöhet, még az is előfordulhat, hogy visszatérünk az ábécés-könyvekhez. De nem lehet figyelmen kívül hagyni a számítógépes szemléltetés és tanulási anyagkezelés inspiratív módszereit. Az alábbi, kialakulóban lévő internetes műfajokat használtam:

Infografika

Ez a műfaj a prezentáció, az absztrakt, a táblázat keveréke. Jellemzője, hogy egy téma valamilyen metszetét, szempontrendszerét egy jól áttekinthető rajzfolyamba rendezi. Mondhatni plakátszerű formában és világossággal, szinte agresszívan közli az információt. Teljes formagazdagságában a számítógép kijelzőjén érvényesül, de ki is nyomtatható. A tanulást nagyon jól segítik az infografikák, különösen az olyan diákok számára, akik vizuálisan tanulnak könnyebben. Könyves info-

grafikák a The Digital Reader [6] és az Infographic & Data Visualizations [7] honlapról tölthetők le. Ugyan angol nyelvűek, de dinamikus képességük miatt bárki számára érthetők. Magyar infografikai oldal [8] is elérhető, sok eredeti magyar nyelvű készlettel, többnyire angol nyelvű átvételekkel.

Említeni lehet a kategórián belül egy talán még agresszívabb műfajt: a video-infografikát. Ez eszközrendszerében ugyanaz, mint az infografika, csak további mozgó, átváltozó címkék, egyszerű piktogramok is segítik a megértést. Nem direkt a könyvről, de mindenképp az információ-gazdálkodásról szól az a képes tanmese, amelyen keresztül meg lehet ismerni ezt az ábrázolási módot. Néhány nagyon egyszerű angol mondat van ugyan benne, de akár azok figyelmen kívül hagyásával is érthető és követhető. Címe: What Happens to Your Digital Life When You Die? (Mi történik a digitális élet-adatoddal haláloed után?) [9]

Skype konzultáció

Az elmaradt órák pótlására kiválóan alkalmas. Egyszerű free Skype előfizetés ugyan elég lehet, ha csoportot képez az előadó az előzetesen jelentkezettek címeiből; de ha szemléltetni is akarunk egyidejűleg, egy könnyen elérhető és minimális költségű kiegészítő program szükséges. Ily módon lehetővé válik, hogy a résztvevők ugyanazt a képernyőt látják egyidejűleg (a tanárét természetesen). Ezzel a technikával prezentációk kivetítése egyszerű és hatásos. A hálózati konzultáció fejlettebb, de jelentősen költségesebb formája lehet a Webcast. Ez esetben egy előre felvett prezentáció követhető gyakorlatilag korlátlan számú hallgató részére, és a szemléltetés után lehetőség van természetesen élő konzultációra is.

Két év során két alkalommal éltem a Skype lehetőségével. Az volt a tapasztalatom, hogy a diákok szívesen fogadják ezt a kapcsolattartási újítást, ugyanakkor kevesen vettek részt valóban a felkínált alkalmon. Ennek oka, hogy a magánéletében azért nem mindenkinek áll rendelkezésére megfelelő számítógép és csendes környezet: ezek természetesen szükségesek. Másrészt a diákok Skype címe az oktató gépén marad, ennek megfelelően óhatatlanul látom, hogy a diák mikor van fent a hálózaton. Érthető, hogy ez nem kellemes az adott személy számára, ez már a digitális magánélet kereteit feszegeti. Ennek a problémának az elkerülésére lehet az a módszer, hogy a konzultáció idejére külön címet generálnak a résztvevők. Ez azonban nehézkes.

Podcast, blog

Tekintettel arra, hogy az elektronikus könyv világában a változások havi szinten mérhetők, szükséges az aktualitások követésére a legfrissebb technikák és médiaműfajok megismerése, követése. Az iTunes (Apple tartalombolt) kínálatából letölthető Podcastok népszerű formában, bár szakmaiság igényével adnak képet a vizsgált terület eseményeiről.

A „Podcasting” szó az „iPod” és a „broadcasting” szó összeolvadásából keletkezett. A kifejezés félrevezető lehet, mert a podcasting-technológia használatának nem feltétele egy iPod vagy bármilyen hordozható zenelejátszó. PC-én és notebookon is elérhető. A podcasting lehetővé teszi hang- és videoanyagok közzétételét az interneten, úgy, hogy a felhasználók feliratkozhatnak az adott anyag újdonságait tartalmazó feedre, azaz előfizethetnek egy adott témakör programjaira. Az új adások automatikusan letöltődnek a felhasználó gépére a program indításakor. Gyakorlatilag egy rádiós beszélgetéshez hasonló szakmai konzultációhoz jut az előfizető. Előnye abban áll, hogy a „műsor” hallgatása közben egyéb tevékenység is folytatható. Sőt a felvétel letölthető és továbbvihető, tehát például autóvezetés közben is hallgatható. A kurzus során ajánlott podcast: *Hármas könyvelés, Könyvkonnektor*.

A szakmai blog – ez már közismert, széles körben írt és olvasott műfaj – oktatási segédanyag, információforrásnak is jól használható. Előnye, hogy mindig friss információkat tár fel, és többnyire konfliktusos pontokat helyezve előtérbe. Ez érdekes és vitára ösztönző, a diákok számára is aktivizáló. Persze sokszor el kell viselni egyes blogok túlzott személyességét, különösképpen szóhasználatát, divatos szófordulatokat előnyben részesítő nyelvhasználatát. Ezek a hátrányok azonban bőven ellensúlyozódnak az előnyökkel: az aktualitásokkal, a naprakészséggel, a meghökkentő problémafelvetésekkel. A kurzuson ajánlott blogok: e-könyvolvasó blog, Kindlevarázs, Könyvkonnektor.

Video, könyvapplikáció, epikus animáció, effektkönyv

Alapfeladat a hallgatókkal megértetni, hogy a könyv új formákat vesz fel, a szövegközpontúság megmaradásával, ám néha a szövegkezelés hagyományos geográfiájának megváltoztatásával. Szövegföldrajz alatt azt értem, hogy a szöveg egy információs oldal részeként már nem bizonyosan a

legszenvedélyesebb helyet foglalja el, hanem beágyazódik a további jelrendszerek összességébe. Tehát kép, animáció, videobetét, hanganyagok között oszlik meg a szöveg. Gyakran oldalanként másként. Ezt az infoglobilitást bővítik a beillesztett játékok, filmrészletek; gyerekkönyvek esetében még a kifestésre váró nyers illusztrációk is. A text gyakran oldalt, vagy az alsó csíkban fut, az illusztratív elem foglalja el a központi helyet. Intelligens és színvonalas programoknál adott a lehetőség, hogy a szöveg egy választással középpontba kerüljön. A hibridkönyv elnevezés talán jól szemlélteti ezt a változást, szüntelen változékonyságot.

Külön kategória az epikus animáció. A könyv és a rajzfilm együttesének nevezhetnénk ezt a formát. A szöveg alatt zene, vagy hanghatások jelennek meg. Külön lehetőség, hogy a szöveget – kiválasztásra – fel is olvassa a rendszer: nem gépi, szintetizátoros megoldással, hanem igényes színészi előadásban. Ehhez kapcsolódhatnak egyéb effektek: például az eszköz megrázása esetén eltűnik az előzőleg kifestett rajzból a szín, a tárgyak az iPad mozgatásának irányába változtatják a helyzetüket. Az oldalon megjelenő figurák érintésre kezdik a dialógust. Nem szerzők vannak, hanem stáblista mutatja az alkotókat. A szövegbe beúsznak tárgyak, jelenetek. A tablet mikrofonjába való befújásra mozgásba lendülnek az animációk. Zörejek, hanghatások törlik meg az olvasást.

Felhasznált szemléltetés:

- *Al Gore*: Our Choice
- *Walt Disney*: Toy Story
- Space Dogs Book: Treasure Island
- MaNDA: Online történelmi játékok [10]

Az ismeretek számonkérése

Tekintettel arra, hogy teljesen új tananyagról van szó, az első kurzus alkalmával inkább a gyakorlati jegyes vizsgáztatást írtuk elő. Ez abból állt, hogy egy tesztsorozatot kellett a hallgatóknak a záróvizsgán megoldani. A tesztben voltak egyszerű rákérdések, igen – nem választós kérdések, és kifejtős válaszadási pontok is. Szemléltetésül mindegyikre egy-egy példa:

Eldöntendő kérdés:

Az Europeana saját dokumentumokat szolgáltat? Igen – Nem

Egyszerű kérdés:

Két fogalom: Webaratás és WEB-aggregátor. Jelentésük egy mondatban?

Kifejtős kérdés:

A Print on Demand fogalma, bemutatása.

A teszt tapasztalata az volt, hogy a diákokat egyfajta rosszul értelmezett magolásra készíteti, ez pedig egy ilyen még nem lezárt témakörben, folyton változó intézményrendszerekben nem célravezető. Az oktatás célja ebben a kurzusban a téma iránti érzékenység felkeltése, az új fogalmak megismertetése, a digitális könyvevolúció állomásainak, de be nem fejezett történetének áttekintése.

Ennek megfelelően, a következő kurzusokban már kollokviumi szóbeli számonkérésre került sor. A szóbeli vizsgán lehetőség volt arra is, hogy a témakörhöz kapcsolódó portálokat, weblapokat is a diák mutassa be, feleletét ezekkel a médiumokkal szemléltesse. Itt jönnek az újabb problémák: saját gépet hozzon a diák? (Ezt nyilván nem lehet megkövetelni.) A kivetítő tanári gépen dolgozzon? (Akkor zavarja a többi felkészülőt, illetve intuíciókat adhat a felkészülő hallgatóknak.) Maradt az a lehetőség, hogy a tanár saját note-bookján, iPadján keressük ki a portálokat. Ez viszont újabb probléma, hiszen más gépen dolgozni, mindig nehéz, idő kell az eszköz megismeréséhez, illetve valamilyen technikai probléma megzavarhatja a teljes feleletet.

A helyes visszakerdezés módszertana tehát még mindenképp kidolgozásra vár. A hallgatók számára az a legnagyobb nehézség, hogy igazából nem tételfelmondást kellene nyújtania az e-könyv-kurzuson, hanem egy kis prezentációt. Azt láttatva, hogy ma ez a témakörrel kapcsolatos álláspont, de vannak más megközelítések is.

A leadott tananyagot a kollokviummal záruló tétel-sor jól szemlélteti. Ez az alábbi egysoros címekből állt:

1. Az e-könyv fogalma
2. Az elektronikus könyv formátumai
3. Digitális jogvédelem, DRM és más megoldások
4. Az e-olvasás antropológiája
5. Az ingyenes e-könyvek lelőhelyei
6. Az e-könyvolvasó jellemzői
7. E-könyvolvasás nem e-könyvolvasó-eszközön (számítógép, okostelefon, okostévé stb.)
8. Könyvkölcsönzés e-módra
9. Az e-könyv határterületei
10. Az elektronikus szerzői kiadás, független publikálás (self-publishing)
11. A Google Books (Google Play) jelenség
12. Az e-könyvek globális kereskedelmi portáljai; hazai portálok
13. E-tankönyv, textbook
14. Az e-könyv hazai médiumai, portáljai

15. Social reading: közösségi olvasás, könyv- és könyvélmény megosztó oldalak

Technikai feltételek, gyakorlati e-könyvhasználat

Mint a tananyagból is látszik, rendkívül eszköz- és szemléltetésigényes kurzusról van szó. Ez a feltétel komoly problémákat okoz, függetlenül attól, hogy az ELTE BTK könyvtárosképző intézetének oktatótermei jól felszereltek. Óráról órára változtak, melyik módszer a hatékonyabb. Kézbe adni az eszközöket, vagy tanári szemléltetéssel oktatni. Ugyanis ezek az e-könyvolvasók érzékeny szerkezetek, a gyakorolgotást, próbálkozást nem jól tűrik. További gond, hogy az eszköz közvetlenül dedikált a birtokosához, egy ügyetlen nyomásra komoly összegű rendelést lehet azonnal indukálni. Az iPad kivetítése is nehézségekbe ütközik, a többnyire stabilan elhelyezett, akár nem is elérhető projektorhoz való csatlakoztatást nem könnyű megszervezni. Fontos a jó hangkártya és az élvezhető minőségű hangfalak. A hálózati kapcsolat gyorsasága megoldott, azonban magának az e-könyvolvasónak az egyetemi wi-fi hálózathoz való ráfektetése nem sikerült, vagy alig sikerült: a rendszerek nem működtek együtt. A 3G-és iPadnál ez kisebb probléma, ugyanakkor több könyv csak wi-fi hálózaton használható, az eszköz nem fogadja el a letöltéshez a szokásos mobilkonnekciót. Ez is egy sajátosság: csak wi-fi hálózat esetén olvasható, vagy tölthető le néhány könyv, tekintettel a folyamatosan mozgó nagy adatmennyiségre.

Tapasztalatok, következtetések

A még alig néhány éves, de máris kellően bonyolult és összetett digitális kultúra témakörében az e-könyvészet határainak kijelölését különösen fontosnak tartom. Fennáll a veszélye ugyanis annak, hogy a konvergáló műfajok fogyasztóért vívott harcában a könyv szerűségi értékrendjét és tradicionális értékközvetítő szerepét a képpel, videóval dúsított, gyors szövegekre alapozott mixek, rosszabb esetben meghatározhatatlan identitású digicsomagok, texthibridek vehetik át. Ma mindent e-booknak minősítenek, ami letölthető, monitoron követhető. Úgy gondolom, meg kell kísérelni átadni a diákoknak azt a tapasztalatot, hogy a könyv mindig is változott, a könyv egyáltalán nem egy statikus szövegdoboz. Az e-könyv könyvészeti típusú kutatásának létjogosultságát támasztja alá az is, hogy az előző korszakok bibliográfusai sem állandó – és különböző művelődési elvárások alapján

rögzült – instrumentumnak érzékelték a könyvet. Éppen ellenkezőleg, úgy tekintették, mint szüntelenül megújuló értékközvetítőt. Folyamatosan foglalkoztatta az ágazat minden szereplőjét a könyv jövője, pedig korántsem éltek át olyan gyökeres változásokat, mint mi napjainkban. Úgy láttam, a hallgatók meg is értették, hogy ha a hivatásuk gyakorlására alaposan fel akarnak készülni, akkor el kell sajátítaniuk az e-könyves alapismereteket. Nehézségnek érzékelttem, hogy a diákokat visszafogjam egy kérdéskörben: folyamatosan állást akartak foglalni egy platform, egy eszköz, egy technika, egy globális portál mellett, attól függően, hogy milyen tapasztalataik vannak nekik vagy a környezetükben élőknek valamilyen e-könyves megoldással összefüggésben. Annyira új még az egész e-könyvkomplexum, hogy érzelmek is kötődnek hozzá, ennek pedig természetesen nincs helye a tananyagban.

Néhány részletesebb megállapítás:

- A hallgatói érdeklődés folyamatos, élénk. A résztvevők az e-könyvre mint új médiumra tekintenek, amelynek tanulmányozása során még bőven akad lehetőség a kreativitásra, önálló vélemény megfogalmazására, saját tapasztalatok közlésére. Ez inspiratív.
- A hallgatónak meg kell értenie, hogy a számonkérés során a magolás, memorizálás nem az elsődleges szempont, hiszen nagyon gyorsan változnak az eszközök és a megoldások. Tehát teljesen fölösleges a tananyag elemeinek gépies, egy vizsgára szóló betanulása. Ezzel szemben konkrét gyakorlati jártasság megszerzésére van szükség a témakörben. Olyan jártasságra, amelynek alapján a további újdonságok nem érik váratlanul a szakembert. Ez azt is jelenti, hogy folyamatosan követni kell a tanórak anyagát, nem lehet az utolsó vizsga előtti napokra hagyni az ismeretek elsajátítását. Ez a megközelítés nyilvánvalóan eltér a szokványos hallgatói hozzáállástól.
- A hallgatók a kurzusra való jelentkezéskor úgy gondolják, a tananyag kizárólag az e-könyvolvasó eszközök működésének megismerésére szorítkozik. Meg szeretnék ismerni ezt az eszközt alaposan. A tananyag azonban inkább e-könyvészet, mint e-könyvolvasó termékbemutató. Ezt a helyzetet nem mindenki fogadja el szívesen, és csalódásnak éli meg. A kurzus címe pedig világosan megadja a témakört. Azonban még nem rögzültek a terminológiák, mindenki mást ért a fogalmakon. Ezért fordulhat elő, hogy a tanórán döbben rá a hallgató, hogy könyvismereti, nem eszközismereti kurzust vett fel.

- A tanárnak folyamatosan ügyelnie kell arra, hogy ne foglaljon állást egyetlen platform, egyetlen eszköz, egyetlen műfaj mellett sem. Ez azért fontos ebben a helyzetben, mert folyamatosak a kérdések ezzel összefüggésben. Ez érthető is, hiszen a diákok, vagy a környezetükben élők, napi szinten vannak olyan helyzetben, hogy éppen az e-olvasás világába szeretnének bekapcsolódni. Ehhez konkrét iránymutatásokat várnak, remélnek.
- Technikailag nem látom a helyes megoldásokat, bizonyára más egyetemeken kurzusai hozhatnak tapasztalatot. Az a kérdés ugyanis, hogy hogyan juthatnak a diákok e-readerhez a tanórákon. Több probléma jelentkezik egyszerre: egyrészt sok eszközfajta létezik, mind más és más informatikai kultúra alapján működik; másrészt drágák ezek az e-bookok, és nagyon hamar cserélődnek az egyre intelligensebb verziók. Ezzel lépést tartani egy oktatási intézménynek teljesen lehetetlen, és nem is lehet célja. Azt gondolom, néhány alaptípussal kell rendelkezni, és azt bemutatni. De így a gyakorlati képzés, oktatás vitathatatlanul csorbát szenved.

A könyv változása, megújulása nem új jelenség. Az e-könyvészeti kutakodás ilyen értelemben nem más, mint az évszázadok óta művelt, de a XX. században különösen felerősödő, majd jelen századunkban – összefüggésben az információs társadalom új követelményeivel – kiteljesedő bibliográfiai tudományosság természetes folytatása. Az egyetemi oktatás és kutatás meghatározó jelentőségű lehet az e-könyv természetének leírásában, tudományos feldolgozásában. Nagy előrelépés lenne, ha egyre több hallgató választaná az e-könyv valamelyik jelenségét szakdolgozati témának. Üdvözlendő lenne, ha PhD jelöltek is választanának e-könyves témát. Az e-könyv vizsgálata nem informatikai, hanem könyvészeti feladat, ennek megfelelően kutatását fontos lenne a könyvtár-tudományi oktatás keretein belül tartani.

Irodalom

- [1] KERÉKES Pál: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, text-lízing konstrukciók. = TMT, 58. köt. 5. sz. 2011. p. 191–198.
- [2] KOLTAY Tibor: E-könyvek: technológia és birtoklás. = Médiakutató, 11. köt. 3. sz. 2010. p. 49–53.
- [3] KERÉKES Pál: e-book kalauz. Az elektronikus könyv kisenciklopédiája. Budapest, Kossuth Kiadó, 2011. p. 54.

[4] FITZ József: A könyv története. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1930. p. 79.

[5] KNER Imre: A könyv művészete. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. p. 217.

[6] <http://www.the-digital-reader.com/2012/02/07/who-loves-ereaders-infographic/>

[7] <http://visual.ly/>

[8] <http://infographics.blog.hu/>

[9] <http://dailyinfographic.com/what-happens-to-your-digital-life-when-you-die-video-infographic>

[10] <http://jatek.mandarchiv.hu/>; http://mandarchiv.hu/video/1269/A_mohacsi_csata

Beérkezett: 2012. VIII. 13-án.

Digitális toll is jár a Sony új e-könyvolvasójához

A Sony Reader PRS-T2 egyaránt vezérelhető az érintőképernyőn keresztül és digitális toll segítségével. A készüléket integrálták a Libri nemzetközi rendszerébe is.

Az új modell nem sokban különbözik elődjétől, a Sony Reader PRS-T1-től. A 17,3x11x1 cm méretű és 160 gramm súlyú e-könyvolvasó 6 collos, 800x600 képpontos felbontású E-Ink Pearl kijelzőt kapott. Beépített memóriája 1,3 GB, de SDHC memóriakártya segítségével bővíthető. A PRS-T2 támogatja a 802.11b/g/n-s WLAN-szabványt, továbbá az Epub, a PDF és a TXT fájlok használatát. Az Adobe digitális másolásvédelmével látták el, s képes a tartalmakat továbbítani a Facebookra és az Evernote szolgáltatásra. Rendelkezik továbbá 3,5 mm-es fejhallgató-csatlakozóval és integrált MP3-lejátszóval is.

Az érintőképernyő az infratechnikának köszönhetően az ujjunk mellett gyakorlatilag bármilyen tompa végű eszközzel használható. A Sony digitális tollat mellékel a termékhez. A kijelző alatt elhelyezett gombok jól kezelhetők, az e-könyvolvasó akár egy kézzel is megtartható és közben lapozni is lehet anélkül, hogy minden egyes alkalommal az érintőképernyőt kellene igénybe venni. Az egyes oldalak közötti váltás mindössze fél másodpercet vesz igénybe. A könyvek akár USB-porton keresztül a PC-ről, vagy a memóriakártyák segítségével is áttöltethetők. A menü jól áttekinthető, ki kell emelni a jegyzetomb funkciót, a jó PDF-kezelést és az integrált szótárat.

Összességében elmondható, hogy a Sony Reader PRS-T2 könnyebb és vékonyabb az Amazon Kindle Touch készülékénél.

/SG.hu Hírlevél, 2012. szeptember 5., <http://www.sg.hu/>

(SzP)

Kóródy Judit

Könyvtáros hallgatók szakmai gyakorlatainak tapasztalatai vállalati információs környezetben – felkészítés a munkaerőpiacra

A szakmai gyakorlati rendszer szerencsés esetben mindhárom fél – a gyakornok, a gyakorlati hely és a felsőoktatási intézmény – számára hasznos. Ezen tényezőket vizsgáljuk cikkünkben, különös tekintettel az Infodok Kft. és az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet információmenedzsment szakirányainak együttműködésére.

Motivációk

„Az átgondolatlanul kiválasztott gyakorlati hely olyan, mint egy kényelmetlen cipő, szeretnénk mihamarabb megszabadulni tőle és alig várjuk a percet, hogy levethessük.” – foglalta össze véleményét egy nagy hazai egyetem gyakornoki koordinátora, akitől azt kérdeztem, hogy tapasztalatai szerint mi motiválja elsősorban a hallgatókat, amikor szakmai gyakorlati helyet választanak.

Ahogy felsorolta, hogy a hallgatókkal való egyeztetés során hányféle szempont merül fel egy alkalmas hely kiválasztásánál, megerősített abban, hogy még az eddigienél is fokozottabban kell figyelniük a hallgatók speciális igényeire, motivációira, ha igazi felelősséggel akarjuk felvállalni egy piacorientált gazdálkodó szervezet keretében működő Infotékánkban a könyvtáros hallgatók támogatását az „igazi” szakemberré válásban.

Az Infodok Kft. által működtetett Magyar Telekom Infotéka 2008 óta fogad rendszeresen szakmai gyakorlatra informatikus könyvtár szakos hallgatókat, ez idő alatt 30-nál többen fordultak meg nálunk. A gyakornokok sokféle típusával találkoztunk, akikkel igyekeztünk az elvárt alapkövetelményeken túl testreszabott módon foglalkozni annak érdekében, hogy a lehető legtöbb haszonnal járjon a gyakorlati munka mind nekik, mind az Infotékának. A gyakornokok fogadásának jelenlegi rendszere fokozatosan alakult ki a tapasztalatok alapján, és bizonyára a továbbiakban is változik, finomul majd.

„A hivatás gyakorlására felkészítő szakmai gyakorlat mindig is fontos volt a könyvtárosképzésben. Manapság kétfajta szakmai gyakorlat dominál. Az egyik a „túlélő” stratégia, amely főként a szélesebb hatókörű információmenedzselési és technológiai

kontextusba ágyazva szervezi a gyakorlatot. A másikat „pandaszindrómának” nevezik, amely nem véletlenül a roppant kedves, de nem éppen a gyorsaságáról ismert, és sajnos, a kihálás szélére sodródott fajról kapta beszédes nevét.” – írja Tószegi Zsuzsanna 2007-ben [1].

Sajnos, ma sem mondhatjuk, hogy az utóbbi megközelítés már egyáltalán nem jellemző, így a szakmai gyakorlatára készülő hallgatónak egyáltalán nem mindegy, mely gyakorlati helyet választja ahhoz, hogy megismerkedjen a munka világával.

Ha alaposabban el akarunk mélyedni ebben a kérdésben, érdemes megvizsgálni a gyakorlati képzési rendszer szereplőinek – a képzőintézménynek, a gyakorlati koordinátornak, a gyakorlati helynek, a gyakorlatvezetőnek és magának a hallgatónak – a motivációit.

Képzőintézmény (egyetem, főiskola)

Magyarországon a felsőoktatási törvény tanulmányi kötelezettségekről szóló fejezete [2] előírja, hogy a végbizonyítvány megszerzésének egyik feltétele a szakmai gyakorlat elvégzése. Az elvárt gyakorlati idő a különböző oktatási területeken, szinteken, felsőoktatási intézményekben eltérő lehet. Az intézmény általában belső szabályzatban rögzíti, hogy az egyes szakokon, az adott képzési típusoknak megfelelően félévenként milyen szakmai gyakorlat letöltését várja el. A szabályzatban, útmutatóban általában kitér az adott félévben kötelező óraszámra, a megszerzhető kreditek számára, a szemeszterenként elvárt gyakorlat témaköreire, a tantárgyi előfeltételekre, a szakmai gyakorlat helyére, a gyakorlat folyamatának adminisztrációs

előfeltételeire, a gyakorlat értékelésére, valamint az esetleges felmentés feltételeire.

A képzési intézményekben általában elvárás, hogy az alapképzés szakmai gyakorlatai közül legalább egyet az intézmény könyvtárában kell teljesíteni. Ennek megszervezését, lebonyolítását segítik azok az útmutatók, amelyeket a könyvtárak adnak ki a jelentkezni kívánó hallgatók számára. Az útmutatók általában a jelentkezési határidőre, a jelentkezésben közzendő adatokra, a gyakorlat letöltésének menetére és a gyakorlati naplóval kapcsolatos elvárásokra terjednek ki, és esetenként még a lebonyolításhoz szükséges levélsablonokat is tartalmazzák.

A képzési intézmények irányában az az elvárás, hogy hallgatóik felsőfokú tanulmányaik során az elméleti ismeretek mellett a gyakorlati tudnivalókat is elsajátítsák legalább olyan szinten, hogy zökkenőmentesen kapcsolódhassanak be a könyvtári munka világába. Ezért általában arra töreksenek, hogy széleskörűen támogassák a hallgatókat a szakmai gyakorlat teljesítésében: gyakornoki koordinátort biztosítanak, maguk is keresik és nyilvántartják (illetve maguk is biztosítják) a gyakorlati helyeket, megállapodásokat kötnek velük, esetleg egységes gyakorlati protokolljavaslatokat állítanak össze stb.

Gyakorlati koordinátor

A gyakorlati képzési rendszer fontos szereplője a képzési intézmények gyakorlati koordinátora, aki ismeri a gyakorlati helyek egyedi jellemzőit, és szoros kapcsolatban áll a hallgatókkal is, tehát felmérheti képességeiket, speciális igényeiket és motivációikat, így nagy hatékonysággal tudja nekik a megfelelő gyakorlati helyet ajánlani. Sokat segíthet abban, hogy a hallgató felismerje és meg tudja fogalmazni valódi céljait, elvárásait. A tanszéki oktatók mellett ő a legtapasztaltabb, akitől tanácsot kérnek a hallgatók a szakmai gyakorlattal kapcsolatban, ezért nagy a hatása, de nagy a felelőssége is a hallgatók helyes döntésére.

A hallgatók – és jó esetben a gyakorlati helyeken megbízott mentorok, gyakorlatvezetők – visszajelzése tovább növeli a koordinátor tapasztalatait, így munkája egyre hatékonyabb lehet. A gyakorlati helyek felől érkező visszajelzésekre egyébként nagyobb mértékben volna szükség, mint ahogyan általában történik, véleményem szerint a szervezett formában történő visszacapcsolás – például

évente egy workshop – növelhetné a gyakorlati képzési rendszer eredményességét.

Gyakorlati hely (gyakorló könyvtár, információs központ, információs szolgáltató hely)

A könyvtári gyakorlatok ma már nemcsak könyvtárban, hanem más információs szolgáltató szervezetknél is teljesíthetők. Ez a kiterjesztés tág lehetőséget ad a hallgatóknak arra, hogy a hagyományos – nonprofit szférában működő – könyvtári irodalomkutatáson túl megismerkedjenek az üzleti szektor sokszor eltérő típusú információs igényeivel, ami általában az adatok nagyon gyors és testreszabott formátumú szolgáltatását kívánja meg. A hallgató ezért helyesen teszi, ha képzése során többfajta profilú gyakorlati helyet is megismer, mert így változatosan alkalmazható és versenyképes ismeretek birtokába juthat.

A gyakorlati hely érdeke többirányú. Egyrészt a könyvtár olyan plusz erőforrásra tehet szert, ami díjtalanul és rugalmasan használható fel ott, ahol éppen szükséges. Másrészt a gyakornokok fogadása növelheti a könyvtár ismertségét és elismertségét a felsőoktatási és a szakmai körökben, hiszen a hallgatók hírért viszik, ha magas színvonalú munkával, jól szervezett intézménnyel találkoznak. S nem utolsósorban ott van a „jó érzés”, hogy támogathat egy fiatal embert a szakmai és személyiségfejlődésében.

Persze mindezekkel szembe is állítható néhány kérdés. A hallgató mentorálására a magasan kvalifikált gyakorlatvezetőnek folyamatosan időt – és figyelmet! – kell fordítania, ami nyilván az ő szakmai munkájától veszi el az időt. Az intézmény jó hírének védelme folyamatos figyelmet kíván, nem ajánlatos „leereszteni”, hiszen a gyakornok – jó esetben – a háttérfolyamatokba is beelát. S mi van akkor, ha egy gyakornok sikertelen valamilyen munkában, hiába próbálunk bármit? Ez konfliktushelyzetet, kudarcélményt jelent nemcsak neki, hanem a mentornak is.

A gyakorlati hely tévesen ítéli meg a gyakorlat célját, ha úgy gondolja, hogy az számára mindössze ingyen munkaerőt biztosít. *Czeglédi László* könyvtári gyakorlatról szóló cikkében [3] leírja, hogy mekkora veszély a „dolgoztatás”, aminek „leggyakrabban két típusával találkozhatunk: az egyik esetben a munkaerőhiány ideiglenes pótlása lehet a kiváltó ok, a másik esetben a „nemszere-

tem” vagy a felhalmozódott munkák felszámolásának vágya. A hiányzó munkaerő kiváltása a gyakorló hallgatóval – már amennyiben egy gyakorlatlan, a szakmával csak most ismerkedő hallgató egyáltalán alkalmas erre – természetesen nem minden esetben hordoz negatív vonásokat. A feladat jellege, minősége, a gyakorlat szakmai követelményeihez való igazodása képezi a megítélés alapját. A második eset már lényegesen több problémát hordoz magában. Mindannyian hallottuk már az „amikor én a könyvtárba kerültem ...” kezdetű mondatot, amelyet aztán rémisztő pakolásokról, költözködésekéről, robotolásokról szóló történetek követnek. Úgy gondolom, a cél azonban nem az, hogy a hallgatót már az ismerkedés kezdetén elijesszük a szakmától, mint ahogyan az sem, hogy ne ismerje meg egy könyvtár hétköznapjait, a könyvtárosi munka nehézségeivel és szépségeivel együtt. A lényeg az arányok helyes kialakítása.”

A másik általa említett veszély az ún. „üvegfal”-effektus. Ilyenkor a mentor vagy a kijelölt könyvtáros elmeséli, megmutatja az adott munkafolyamat lényegét a gyakornoknak, de nem engedi, hogy önállóan végezzen bármit is belőle. A könyvtári adatbázishoz csak az OPAC-on keresztül férhet, az előfizetett adatbázisokhoz nem kaphat jogosultságot, olvasóval közvetlenül nem beszélhet, így a „kirakat megszemlélése” után éppolyan tapasztalatlanul távozik, mint ahogyan érkezett.

A megfelelő gyakorlati helynek biztosítania kell a lehetőséget a tapasztalatszerzésre, számolva azazal, hogy az ellenőrzésre, a hibajavításra, a helyes megoldás megtanítására időt kell szánni.

Mentor (gyakorlatvezető)

És ha már a gyakorlatvezetőnél (mentornál) tartunk: a magas szintű szakmai tudás mellett olyan személyiségelemeket kell birtokolnia, amelyek nemcsak, hogy elvégezhetővé, de lelkesítővé, élvezetessé teszik számára a gyakorlatvezetői munkát.

Az *Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet* oldalán *Kőpatakiné Mészáros Mária* részletesen ismerteti a jó mentor személyiségjegyeit [4]. Foglaljuk össze röviden a legfontosabbakat:

- Hajtóerő – magas teljesítményszükséglet, ambíció.

- Aktivitás – a mentornak példát kell mutatnia gyakornoka (de kollégái) számára is a folyamatos személyes és szakmai megújulásra.
- Kreativitás – a mentornak képesnek kell lennie arra, hogy a problémákat újszerű szempontokból vizsgálja, és arra is, hogy eredeti megoldásokat tudjon kitalálni, illetve javasolni a gyakornoknak.
- Önbizalom és bizalom az emberekben.
- A lényeglátás és szelektálás képessége – problémaérzékenység, problémamegoldó képesség.
- Erkölcsi értékek – kedvesség, humor, lelkesedés, empátia, őszinteség, becsületesség, megbízhatóság, hitelesség, nyitottság.
- Előrelátás – képes legyen a hallgató számára hosszú távú, de kellően rugalmas tervet készíteni.
- Rugalmasság – a gyakornokok nagyon különböző személyiségűek, más és más módszerek lehetnek hatékonyak náluk.
- Együttműködési készség – a mentorálás csapatmunka, az együttműködés kialakítása és fenntartása nem csak a két fél között, hanem az intézmény többi érintett munkatársa körében is. Ez az egyik legfontosabb képesség, aminek kialakításában a mentor segítheti a gyakornokot.
- A kritika elfogadásának képessége – a gyakornokok sokszor azt mondják a mentornak, amit hallani szeretne, de a véleményük az intézményről – vagy magáról a mentorról – lehet kritikai hangvételű is. Mindkettő lehet nehéz helyzet: le kell tudni szűrni a valós véleményt, és sértődés nélkül kell elfogadni.
- Elemző képesség: a mentor legyen képes folyamatában kiértékelni a gyakornokkal való munkát, levonni a következtetéseket és szükség szerint javaslatot tenni a javításra, fejlesztésre.

A jó mentor folyamatos sikerélményhez juthat a munka során, különösen egy-egy problémásabb eset megoldásánál, mert ahogyan egy mentorunk megfogalmazta: „öröm megtapasztalni egy fiatal kollégánál a valódi szemléletváltozást, úgy emberileg, mint szakmailag, ami minket is gazdagít és megerősít”.

Hallgató (gyakornok)

A gyakorlati képzési rendszer legfontosabb szereplője a hallgató a maga gyakornoki szerepében. A hallgató legfőbb érdeke, hogy szakmai gyakorlat során olyan gyakorlati ismereteket sajátítson el, amelyek rögzítik, illetve megfelelő kontextusba helyezik az elméletben tanultakat. A gyakorlat során lehetővé kell tenni, hogy a hallgatók valódi,

életközeli helyzetekben kipróbálhassák a tanulmányaik során megismert eszközöket, ismereteket, de helyzetfelismerő, problémamegoldó képességeiket is. Ideális esetben a gyakorlat erősíti szakmai affinitásukat, elkötelezettségüket, és segít nekik felismerni speciális érdeklődésüket, amely területen egyszer „valami nagyot” alkothatnak majd.

Ideális esetben a fő szempontok a gyakorlati hely kiválasztásánál az alábbiak (tapasztalt gyakornoki koordinátortól és gyakornokoktól nyert információk alapján):

- **Érdeklődési kör** – a hallgató természetesen szakiránya szerint választana gyakorlati helyet, de szerephez jut itt az egyéni érdeklődés, hobbi is – például IT ismeretek, műfordítás, színházi érdeklődés stb., és a nyelvtudás is komoly befolyásoló tényező lehet.
- **Szakdolgozat téma** – általában a képzés vége felé válnak népszerűvé azok a gyakorlati helyek, amelyek a szakdolgozati témához kapcsolódnak, vagy akár amelyek tárgyai lehetnek a szakdolgozatnak valamilyen szempontból. Manapság nagyon népszerű a könyvtáros szakokon is a könyvtári szakma üzleti megközelítése marketing, PR, CRM, minőségbiztosítás stb. szempontból, így ahol ezek az ún. vállalatirányítási rendszerelemek jól működnek, gazdag térenként szolgálhatnak a szakdolgozatokhoz.
- **Presztízs** – sokat számít, hogy a felsőbb éves hallgatók milyen információkat osztanak meg az alsóbb évfolyamokkal egy-egy képzési helyről. Ennek tere a személyes kapcsolatokon túl ma már a képzési helyek hallgatói weblapja, blogja, ahol az infók – a jók is, de a kevésbé jók is – akár évekig megmaradnak, tehát több évfolyam választásait is befolyásolhatják.

A valóságban persze a kiválasztásnál egy sor kényszerítő körülményt is figyelembe kell venniük:

- **Helyszín** – a gyakorlat helye legyen jól megközelíthető, ne kelljen sokat, költségesen utazni, esetleg szállásra költeni.
- **Időbeosztás** – a gyakorlat ideje legyen beosztható az egyéb elfoglaltságok – tanórák, munka, sport stb. – közé. Ez különösen problémás lehet a levelező hallgatók esetében, akik jellemzően dolgoznak, de esetleg munkahelyük nem alkalmas gyakorlati helynek.

- **Személyes kapcsolatok** – előnyben részesül az olyan hely, ahol már vannak a hallgatóknak személyes kapcsolataik – szülők, rokonok, a lakóhelyen működő közkönyvtár, ahová gyerekkora óta jár –, amelyek alapján támogatást remélhetnek.

Utolsóként, de nem utolsósorban jól teszi a hallgató, ha számol saját személyiségtípusával is – például nyitott-e vagy befelé forduló, kényelmes vagy hiperaktív, elméleti vagy gyakorlatias típus –, és ezt is figyelembe veszi a választásnál.

Infodok Kft. – Magyar Telekom Infotéka, mint a könyvtárosképzés szakmai gyakorlati helye

A hazai távközlési szektor egyik meghatározó vállalatának, a Magyar Telekomnak a korlátozottan nyilvános vállalati könyvtárát – rendhagyó módon – az Infodok Kft. működteti.

Cégünk munkatársait 2005-ben szervezték ki az akkori Matávtól, amikor a vállalat úgy döntött, hogy – számos belső szolgáltatásának kihelyezése után – vállalkozásba adja az információgazdálkodási és ügyviteli tevékenységeket is. Így úttörő módon piacosították a szakkönyvtári szolgáltatásokat, ezen belül a szakirodalommal és szakmai folyóiratokkal való ellátás munkafolyamatait, az üzleti információk kutatásának és szolgáltatásának a feladatait, a sajtó- illetve médiafigyelés biztosítását, a dokumentumkezelést és ezen belül az ügyviteli és belső postázási feladatokat, valamint a fordítás- és tolmácmenedzselést és a kiadvány-előkészítés menedzselését is. Tevékenységünket gyakorlatilag ugyanazzal a bevált munkavállalói csapattal végezzük, mint korábban, szorosan együttműködve a Magyar Telekom kapcsolattartóival.

Infotéka

A Magyar Telekom Infotékája a megbízó által kívánt arányban ötvözi a hagyományos és a kifejezetten üzleti jellegű információs szolgáltatásokat. Infotékánk az egész cégcsoportot kiszolgálja, belöldi és külföldi tagvállalataival együtt, sőt, bizonyos szolgáltatásainkat az anyavállalat, a *Deutsche Telekom* is igénybe veszi. Ezért az egyik legfontosabb kihívás számunkra az általános és speciális igényeknek való minőségi megfelelés úgy, hogy az egyben költséghatékony is legyen.

Az Infotéka a Magyar Telekom székházában van, állománya megközelítőleg 8000 könyvet, tanulmányt, konferenciaanyagot, folyóiratkötetet, térképet stb. tartalmaz. Az Infotéka menedzseli a társaság napilapokkal és folyóiratokkal való ellátását (közel 600 pld.), a különböző szakmai és üzleti adatbázisok előfizetését, valamint rendszeres és eseti információkutatásokat készít. Az információs szolgáltatások fejlesztését és használatát a Magyar Telekom csoport belső fejlesztésű Advise vállalati információs rendszere segíti, amely belső és külső információk keresésére egyaránt alkalmas, és a cégcsoport legtöbb munkatársa számára elérhető.

Az Infotéka intranetes oldalán részletesen lehet tájékozódni a szolgáltatásokról, és több olyan információforrás is elérhető innen, amelyek az OLIB integrált könyvtári rendszerre, illetve az Advise-ra alapozva kerültek kifejlesztésre, például témafigyelés, szakirodalmi ajánlók, konferenciafigyelő, sajtószemlék, hírlevelek, jogi- és céginformációs adatbázisok stb.

Az Infotékában folyó információszolgáltató munka specialitásai, egyedisége

A Magyar Telekomnak, mint egy erős piaci versenyben működő nagyvállalatnak az információs igényei az utóbbi évtizedben megsokszorozódtak és átalakultak, egyre inkább a konkrét adatok, információk rendkívül gyors és pontos, testreszabott formában való eljuttatására kell koncentrálnunk, az igényekre nagyon gyorsan reagálva, de lehetőség szerint minél inkább proaktívan. Infotékánk munkatársai kiszűrnek, feldolgozzák és a célcsoportok igényeinek megfelelően testreszabva nyújtják az információt versenytársfigyelés, témafigyelés, céginformációk, hírlevelek, különböző sajtószemlék formájában. A hagyományos gyűjtő, rendszerező, szűrő képességek mellett célszerű a sajtóelemzés, piacelemzés területén is otthonosnak lenni.

Tehát az Infotékában a hagyományos könyvtári feladatok – gyarapítás, feldolgozás, állománykezelés, offline és online szolgáltatások – mellett a hallgatók megismerkedhetnek az üzleti döntéseket támogató, döntően adatbázis-alapú információfeldolgozási- és szolgáltatási megoldásokkal. Emellett lehetőségük van egy profitorientált gazdálkodó szervezet struktúrájának, működésének a megismerésére, valamint egy konkrét piaci terület, az

infokommunikációs iparág áttekintésére, belehelyezkedve az üzleti információk világába. Értékes tapasztalatot nyújt belelátni magának az Infodok Kft.-nek a működésébe is, amit a piac szabályai határoznak meg, tehát a gyakornokok megtapasztalhatják az információs szolgáltatások értékesítésének többfajta megoldását is.

A Magyar Telekom Infotéka részvétele a gyakorlati képzési rendszerben

A Magyar Telekom Infotéka 2008 óta fogad rendszeresen szakmai gyakorlatra informatikus könyvtáros szakról hallgatókat, ez idő alatt 33-an fordultak meg nálunk, néhányan több alkalommal is. Ezen a téren legfontosabb partnerünk az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete. A legtöbb hallgató a BA szintű információ- és tudásmenedzsment, illetve az MA szintű üzleti információmenedzser szakirányról választja gyakorlati helyének Infotékánkat. Ez érthető annak tükrében, hogy az ELTE könyvtárszaka hagyományosan alapvető céljának tartja, hogy a hallgatóit „a hagyományos könyvtárosi szakértelmen kívül a modern információs piac kihívásainak megfelelő, korszerű szaktudással is felvértezze”. [5] A szakirányok vezetésével, oktatóival, a gyakorlati koordinátorokkal nagyon jó kapcsolatunk alakult ki, amelyre alapozva lehetőségünk van egy-egy kérdésről konzultálni, esetleges problémás helyzeteket közösen megoldani.

Az érkező gyakornokoknak képzési szintjüknek megfelelően meghatározott témákban kell a gyakorlatukat teljesíteni. Ez az alapképzésben résztvevőknél a gyűjteményszervezéssel, a formai és tartalmi feltárással, a szolgáltatások szervezésével, a könyvtári menedzsmenttel, az olvasószolgálatlaltal, a tájékoztatással, valamint a marketing- és PR területtel kapcsolatos tevékenységek megismerését, kipróbálását jelenti. A mesterképzésben a szolgáltatás és tájékoztatás területén való nagyobb elmélyülés mellett főleg az üzleti információmenedzser szakirány hallgatói esetében értelemszerűen az eddigieknél jóval nagyobb hangsúly kerül az üzleti információk menedzselésének módszereire, eszközeire, folyamataira.

A szakmai gyakorlat protokollja – mi hogyan csináljuk?

Első gyakornokainkat még amolyan hályogkovács módjára próbáltuk segíteni: megnéztük felkérő

levelüket, megkérdeztük őket, mire kíváncsiak, és a legjobb tudásunk szerint próbáltuk velük megismertetni a gyakorlatunkat. Nem volt sikertelen ez a megoldás, de hamarosan időgazdálkodási problémákat vetett fel, ráadásul a gyakorlat értékelésénél többször megmutatkozott, hogy valami fontos kimaradt. Mindeközben – épp azért, mert a gyakoronok sikeresnek érezték a programot – egyre többen jelentkeztek hozzánk, néha többen is egyszerre, s mivel nem akartunk senkit elutasítani, a mentorálás egyre nagyobb idő- és energiaráfordítást igényelt. Számot vetettünk azzal, hogy egy jól megtervezett protokoll segíteni fogja mind a mi munkánkat, mind a gyakoronok idejének értelmes kihasználását.

Infotékánkban négy könyvtáros munkatársunkat bíztuk meg a gyakoronok mentorálásával, minden érkező gyakoronokért egyikük felel. Az ő feladata a gyakoronok végigvezetése a protokollon, idejének beosztása, a témafelelős munkatársakkal való egyeztetés, és a folyamatos konzultációs lehetőség biztosítása a gyakoronok számára.

A protokollon belül természetesen lehetőség van az egyedi képességeknek, igényeknek, érdeklődésnek megfelelő speciális feladatok beillesztésére. A pontos gyakorlati terv mindig a gyakoronok megismerése után alakul ki, aminek fontos eleme a vezetővel és a mentorral folytatott nyitó beszélgetés. Ennek során röviden bemutatjuk az Infodok Kft.-t, ismertetjük a Magyar Telekom információs igényeit, és az Infotéka által nyújtott szolgáltatások hátterét. Tájékozódunk a gyakoronok érdeklődéséről, igényeiről, a képzési hely elvárásairól, és igyekszünk minél jobban megismerni a személyiségét, habitusát is ahhoz, hogy a leghatékonyabb tervet készíthessük.

A protokoll fő lépésein minden gyakoronokot végigvezetünk. Ennek során megismerkedhetnek a könyvtári és az egyedi információszolgáltató munka fő gyakorlati elemeivel, amelyek kiegészülhetnek az egyedi érdeklődésüknek, illetve fejlesztési területeiknek megfelelő speciális feladatokkal. A protokollvázlatban dőlt betűvel mutatok be néhány példát az utóbbiakra.

Az Infotéka protokollvázlata a szakmai gyakorlati programra

1. Az Infodok Kft. és Infotéka bemutatása

2. Bemutatkozás, ismerkedés a munkatársakkal, témafelelősökkel
3. A Magyar Telekom belső intranetes portáljának, információs csatornáinak megismerése
Önálló ellenőrzési vagy webfejlesztési feladat
4. Ismerkedés az állománnyal és az olvasószolgálati feladatokkal
Beszerezési források és folyamatok megismerése
Állományrendezés
Selejtezési javaslat készítése
Bejövő olvasói igények kezelése
Irodalomkutatás készítése
5. Ismerkedés az OLIB-bal
Az OLIB informatikai háttere, adatkarbantartás
6. Folyóirat feldolgozása, köröztetés
Ingyenes elektronikus folyóiratok téma szerinti gyűjtése, rövid tartalmi jellemzése
Előfizetési igények bekérése, összesítése
7. Könyvek és elektronikus dokumentumok feldolgozása
Ingyenes elektronikus dokumentumok téma szerinti gyűjtése, rövid jellemzése
8. „Új könyvek” szolgáltatás, címlapborítók lekeresése és feltöltése
Dezideráta jegyzék készítés
9. Témafigyelés
10. Betekintés az információkutatók munkájába (Cix, hírlevelek, tárgyszavazás, lektorálás)
Önálló sajtóelemzési feladat
11. Adatbázisok bemutatása érdeklődés és nyelvtudás szerint súlyozva (ISI, Jogtár, Cégtár, HMJ, külföldi adatbázisok)
Önálló adatbázis keresési feladat
12. „Kiküldetés” az NMHH-ba, egy más jellegű szakkönyvtár megismerése
13. Menedzsment folyamatok, CRM, marketing, PR (nyilvántartások, ügyfélvisszajelzések, kommunikáció)
Önálló statisztika elemzési, prezentációs feladat

14. Összefoglalás, tapasztalatok elemzése, a gyakorlat közös értékelése

A protokollon felül mindig adódnak előre nem tervezett, spontán feladatok, amelyekbe be tudjuk vonni a gyakornokokat is, s ez változatos, néha meglepő kihívás elé állíthatja őket. Például a legutóbbi leltárnál a „nemszeretem” leltározási munka mellé feladatul kapták, hogy tegyenek selejtezési javaslatot az állomány áttekintése és a Magyar Telekom addigra már megismert információs igénye alapján. Őszinte öröm volt mindkét fél számára, amikor eltérő véleményünk esetében az ő érvelésük győzött.

Különösen nagy értéket jelent számunkra, amikor a gyakornokban kiemelkedő képességeket fedezünk fel valamelyik szakmai területen. Előfordult már, hogy az ő segítségükkel indítottunk új szolgáltatást, például a sajtófigyelésünk vagy a weboldalunk mobil eszközökre optimalizált változatát, vagy az ingyenes elektronikus folyóiratok tematikus ajánlóját.

Nem akarok átsiklani a korábban említett „dolgoztatási” kérdés felett. Természetesen az információszolgáltatási munkának vannak unalmas, ismétlődő, fárasztó részei, amihez nem kell különösebb képzettség, úgymond „akárki megcsinálhatná”. A visszahozott könyveket biztos, hogy a helyükre kell sorolni, a folyóiratokat érkeztetni kell, a selejtezéseket át kell vezetni az OLIB-on, a sajtógyűjtésnél sok-sok cikket el kell olvasni, amíg az igazán fontosakat kiszűri az ember... még a legkreatívabb munkának is vannak olyan részei, amelyekkel szívesen végeznénk már. Számunkra nagy érték, ha ezeket el tudja végezni a gyakornok, de csak akkor teszi szívesen, ha látja, érti, hogy milyen munkafolyamat részét képezik ezek a feladatok, hogyan függnek össze egymással, és hogyan alkot a sok unalmas részlet a szükséges kreativitással megfűszerezve egy izgalmas egészet. Törekszünk arra, hogy megtanítsuk őket, mit jelent a szolgáltatói szerep, hogy hogyan alapozza meg a mi munkánk a megbízónk szakmai vagy üzleti döntését. Ha ezt a gondolatot magáévá tudja tenni, olyan önbizalomhoz jut, amely őt a döntéshozók megbecsült szakmai partnerévé emelheti.

A mentor mellett nagyon fontos szerepet kapnak a témafelelős munkatársak, akik egy-egy kompetenciakörrel ismertetik meg a gyakornokokat. Valójában tőlük tanulják a legtöbbet: a külföldi beszerzések felelőse, az adatbázisokat menedzselő, a sajtófigyelő, a piacelemzői szintű hírleveleket össze-

állító munkatárs mutatja meg nekik, hogy az adott területen milyen folyamatlépésekre van szükség ahhoz, hogy a szolgáltatás zökkenőmentes legyen. Általában nagy felismerés a gyakornokoknak, hogy „minden összefügg mindennel”, és a legkisebb részlet is fontos ahhoz, hogy minden olajozottan működjön.

Mentorok tapasztalatai

Általában azt tapasztaljuk, hogy az ELTE-ről hozánk érkező gyakornokok elméleti képzése egyöntetűen magas szintű, a motívum, ami meghatározhatja a gyakorlati képzés sikerességét, inkább a hallgató személyiségében rejlik. Abban például, hogy mennyire elkötelezett a szakma iránt, mennyire nyitott, kommunikatív alkat, mennyire fogadja el az irányítást, de az is fontos, hogy mennyire kreatív – összefoglalva tehát, hogy mennyire hozzáértő, mennyire befogadó, mennyire innovatív, illetve van-e jövőképe ezen a pályán.

Egyik mentorunk így jellemezte a hozzáértő, innovatív gyakornokokat: „Mindig nagy-nagy örömet érzek, ha tapasztalom, hogy egy-egy munkafolyamat elvégzése során túllépnek a kezdetben megbeszélte tevékenységen, részfeladatokon, s annál jóval többet tesznek le az asztalra, mint amit megbeszélünk, nem takarékoskodva az energiájukkal, idővel. Ilyenkor érzem, hogy a feladat, az ügy fontosabbá vált a számukra önmaguknál, s hogy egy csapatban érzik magukat velünk.”

A mentorok persze olyan gyakornokokkal is találkoznak, akiknél nem egyértelmű rögtön a hozzáállás: „Az első találkozás egy érdeklődő, nyitott, de kissé szétszórt, csapongó személyiséget sejtetett. Kíváncsian vártam, hogy a habitusának kevésbé megfelelő tipikusan könyvtári feladatokkal hogyan birkózik meg. Meglepve tapasztaltam, hogy lassan, de szívós kitartással precíz munkát tett le az asztalra. Igazán viszont akkor bontakozott ki, amikor bonyolultabb, nehezebb kihívásokkal szembesítettük. Amint figyelmét összpontosítani tudtuk, és megértette, hogy mi a rábízott információkutatási feladat célja, nagyon kreatívan és minden részletre kiterjedően teljesített.”

A legnagyobb sikert – és felelősséget – akkor érzi a mentor, ha a fiatal személyiségének alakításában is tud segíteni: „Mindenki el tud képzelni egy helyesen szorongó, kezét tördelő, halkán beszélő, félénk fiatalot, akitől az az elvárás, hogy beilleszkedjen egy idegen munkahelyi közösségbe, külön-

böző korú és beosztású munkatársak közé és ott elmélyítse szakmai ismereteit. Én rájuk emlékszem a legszívesebben, illetve rájuk vagyok a legbüszkébb, mert nekik – az introvertált személyiségükből fakadóan – különösen nehéz lehet a gyakornokság, s őrjüket igazán szembeötlő a változás. Szóval képzeljük el, hogy eljön hozzánk bemutatkozni egy zárkózott fiatal, érdeklődve meghallgatja a rá váró feladatokat – szemében persze buzgósággal, igyekezettel – de inkább félelemmel és izgalommal, majd elkezd a munkát. Aztán telnek a napok, hetek és egyre jobban feloldódik, kinyílik, egyre hangosabban válaszol, és néha már kérdez is. A sikerrel teljesített feladatok és a kollégák biztató szavai által önbizalmat és megerősítést kap, s megtapasztalja, hogy nem is olyan félelmetes dolog a munka világa, és a főnök, vagy gyakorlatvezető is lehet jó ismerős vagy akár barát. A gyakorlat végeztével ugyanúgy leülünk beszélgetni, ahogy az elején tettük, de már egy egészen más ember képe bontakozik ki előttünk. Még most sem harsány és főleg nem önhitt, de már sokkal magabiztosabb és kezdeményezőbb. A valós munkahelyi környezetben tapasztaltakat nem lehet könyvekből megtanulni, ezért nagyszerű dolog a gyakornokság. Amellett, hogy mi is profitálunk az ittlétükből, bízom benne, hogy ők is olyan útravalóval távoznak tőlünk, ami egy életen át elkíséri őket, és örömmel gondolnak majd vissza az együtt eltöltött időre.”

A mentor egyik legfontosabb feladata tehát az ismeretek átadása mellett annak felismerése, hogy a hallgatónak mi a valódi igénye, mi az erőssége, miben van szüksége segítségre a kibontakozáshoz. Ezek ismerete hozzásegíti ahhoz, hogy olyan feladatokat adjon a gyakornoknak, amelyekben igazi sikerélményhez juthat. De támogatást jelenthet abban is, hogy sikerüljön megoldani olyan feladatot is, amelytől idegenkedik, hiszen munkavállalóként biztosan szembesülni fog ilyen helyzetekkel is.

Gyakornokok tapasztalatai

Ahogy a gyakornoki protokollban látható, az indító beszélgetésnél az Infotéka vezetője és a mentor megismerteti a gyakornokot a Magyar Telekom, az Infotéka és az Infodok Kft. helyzetével, „relációival”, az Infotéka profiljával, az információs igények irányultságával, a használt információs csatornákkal, a szolgáltatások jellemzőivel. A beszélgetés azzal zárul, hogy megkérjük a gyakornokot, járjon nyitott szemmel közöttünk, és bát-

ran jelezze észrevételeit. Felhívjuk a figyelmét arra, hogy a gyakorlat végén, a záró beszélgetésen meg fogjuk kérdezni őt legfontosabb tapasztalatairól, arról, hogy mit talált a legjobbnak és mi nehezítette esetleg a munkáját, és van-e olyan javaslata, ami hatékonyabbá tehetné a mi munkánkat. Ezzel segítjük őt a tanulságok levonásában, de számunkra még nagyobb eredmény, hogy az ilyenkor kapott válaszokat a mentorokkal és a témafelelősökkel elemezve hasznosítani tudjuk szolgáltatásaink minőségének emelésében. A tőlük kapott javaslatokat több esetben beépítettük már a folyamatainkba.

A gyakorlat időtartama alatt is folyamatosan figyel a mentor a gyakornokok visszajelzéseire, és a témafelelősökkel is rendszeresen konzultál. Ezek a visszajelzések alapozzák meg a gyakorlat értékelését, amit mindig a hallgatóval közösen állítunk össze, s ezek alapján finomítjuk gyakorlati protokollunkat is.

Tapasztalataink összefoglalására készülve kíváncsi lettem, hogy hogyan emlékeznek volt gyakornokaink az itt töltött munkára egy hosszabb-rövidebb idő elteltével, és egy tucatnak közülük feltettem néhány kérdést. Nagy örömmre egy hallgató kivételével valamennyien válaszoltak, és véleményeikből szemléletes kép alakult ki arról, hogy a gyakornokok hogyan élték meg a nálunk töltött időt.

Mi volt a legfontosabb tapasztalatod a nálunk töltött idő alatt?

„Folytonos munkalehetőség!!! Mindig volt számomra feladat, amit teljesíthettem, unalmas óráim nem voltak, és ez talán a könyvtárnak a főérdemei közé sorolható. Hálás vagyok azért, hogy nem lógattam feleslegesen a lábamat, és hogy teljes mértékben megtapasztalhattam, hogyan kell dolgozni élesben.”

„Én személy szerint nagyon örültem, hogy egy olyan információs vállalat munkájában vehettem részt, nyerhettem betekintést vállalati kultúrájába, ami alátámasztotta, hogy Magyarországon van példa jól működő vállalati könyvtárra (már legalább 2 fél év óta szerettem volna vállalati könyvtárhoz menni gyakorlatra). A legtöbb korábbi gyakorlati helyemen rendkívül „információbróker-ellenes légkör” uralkodott, amit mindig elszomorítónak tartottam, és kicsit el is vette a kedvem az Információs és tudásmenedzsment szakosodástól az, hogy úgy éreztem, semmit nem hasznosítok a könyvtári munkafolyamatok során a tanulmányaimból.”

„Érdekes tapasztalat volt látni, hogy egy könyvtár működhet úgy, hogy nem a klasszikus értelemben vett könyvtár. Hiszen nálatok elsősorban az információszolgáltatás a lényeg, és csak utána jön a könyvtári része.”

„Elég sokféle tapasztalatom volt. Van, amikor nem tudnak mit kezdeni az emberrel és leküldik ládákat pakolni. Bizonyos élelmesebb könyvtárak szabályosan vadásznak a gyakornokokra. Azért szerencsére nem ez a jellemző. Ti partnerként bántatok velem, és érdekes volt egy ilyen zárt világba betekinteni.”

„Sikerült megismernem egy másfajta szemléletet, ami túllépett a hagyományosabb könyvtári képen, mert egy vállalati könyvtár más szemlélettel, munkafolyamatokkal (és más egyéb külső/belső körülményekkel) rendelkezik, és ebben különbözik az úgymond "hagyományosabb" könyvtárakétól, és ez mindenképpen új tapasztalat volt.”

„Az Infodok Kft.-nél töltött idő során a gyakorlatban tapasztalhattam meg, hogy egy könyvtáros valóban az információkeresés professzionális szakembere lehet. A jól hangzó kifejezés számomra ekkor töltődött fel tartalommal, itt éltem meg először, hogy napjainkban akár az üzleti környezetben is hasznosíthatom a képességeimet, készségeimet.”

„Nagyon élveztem, hogy itt nem csupán „ad hoc” jellegű feladatokat láttam el, hanem összetett, projekt jellegű munkában is részt vettem. Számomra az érzés, hogy a munkámnak sejthető, de előre még pontosan nem látható gyümölcse lesz, nagyon sokat jelentett, mivel hasznosnak éreztem magam.”

„Számomra a legfontosabb tapasztalat az volt az Infodoknál, hogy végre élő példát láthattam, hogyan lehet a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat olyan köntösbe/formába „bújtatni”, bővíteni, amivel egy nagy mult cég működését valóban segíti.”

„Az egyik legjobbnak azt találtam, hogy a teljes könyv, folyóirat élelciklust megismerhettem, az igényfelméréstől a selejtezésig.”

„Az Infodok Kft.-nél töltött gyakorlati idő során a legfontosabb tapasztalatomként talán azt említhetem, hogy sokkal jobban és sokkal mélyebben beeláthattam a könyvtári munkafolyamatokba, mint ahogy arra bármikor korábban (és később) lehetőségem nyílt. Természetesen a cégnél folyó

munka számos elemében más, mint esetleg egy közkönyvtárban, így számos olyan tevékenységet végezhettem, amit máshol egyáltalán nem. Ilyen például a sajtófigyelés, a témafigyelés, a hírlevelekbe kerülő folyóiratcikkek tárgyszavazása – mindezt pedig megadott határidőre. Megtapasztalhattam azt is, milyen a vállalati légkör, hogy mit is jelent az, amikor a pontosságnak és a gyorsaságnak ténylegesen nagy jelentősége van.”

Változott-e az elképzelésed a könyvtári munkáról a gyakorlat végére?

„Az biztos, hogy egy újfajta, általam még nem ismert típusú könyvtárban járva sok újdonsággal találkozhattam, más volt maga a gyűjtőkör, a tevékenység stb. Ez igazából inspiráló hatással volt rám, a gyakorlat végére úgy éreztem, több tudással és élménnyel gyarapodtam. Nem változtattam, csak még jobban megerősítettem az elhatározásomban, hogy a jövőben a szakmában még tudatosabban helyt szeretnék állni.”

„Úgynevezett „rejtett képességek” felfedezése, amit a stilisztikai készségemre értek. Amikor az információs hírlevelet készítettük, valamint a sajtóhírek feldolgozása alkalmával a nyelvi lektorálásnak nagy hasznát vették a kedves kollégák.”

„Visszatekintve, és már kicsit más szemmel átgondolva talán a legfontosabb nem is szigorúan véve szakmai, hanem hozzáállásbeli volt: sok munkával, a külvilág igényeire/változásaira gyorsan reagálva igenis van reális jövője ennek az informatikus könyvtárosnak keresztelt szaknak és szakmának. Az elképzelések változtak, igen. Nöttek az elvárások a hagyományos könyvtárakkal szemben, de ezzel együtt úgy éreztem, nyílnak a lehetőségek is.”

„A legfontosabb tapasztalatom a gyakorlattal kapcsolatban az volt, hogy a könyvtári munka nem kötelezően rutinszerű feladatokból áll, helye van a kreatív munkavégzésnek.”

„Alapvetően nem változtak a könyvtári munkával kapcsolatos elképzeléseim, ugyanis korábban is terveztem ilyen irányú szakmai gyakorlatot (vállalati könyvtárban), így már a gyakorlat előtt – a lehetőségekhez mérten (kevés a vállalati könyvtár, és még kevesebb írás létezik a témában) – olvastam cikkeket (TMT) és hallgatói beszámolókat (ELTE-s hallgatói blog) a vállalati könyvtári munkáról. Viszont ha ezt nem tettem volna meg, minden bizonnyal meglepődtem volna, hogy így is lehet

könyvtárat/vállalati információs központot működtetni.”

„Az én részemről sikerült kicsit feloldani azt a merev hozzáállást, ami már-már elutasító volt. Hiszen nemcsak a vállalati szakkönyvtáraknak kell lépést tartaniuk a korrallal, és az igényekkel, hanem a többinek is (bár lehet nekik nem annyira sürgetően). Ami nem jelenti a világ végét. Mint olvasott ember, aki szereti a könyveket nekem ezt volt a legnehezebb megemészteni, hogy változni fog a hordozó akár akarom akár nem, csakúgy, mint a működés és a szolgáltatások is. Ezzel vagy megtanul együtt élni az ember, vagy pályát kell változtatnia.”

„Elképzelésem a könyvtári munkával kapcsolatban gyökeresen megváltozott, az itt megélt információkutatói tevékenységben látom a szakma jövőjét, legyen szó akár közművelődési, akár szakkönyvtárról, akár profitorientált környezetről.”

„Az Infotékás gyakorlat pozitívan befolyásolta azt a képet, amit egy könyvtárról gondolok.”

„Sokat változott a könyvtári munkáról alkotott elképzelésem a gyakorlat végére, amit leginkább ezzel foglalhatnék össze: Lehet így is.”

„Néhány korábbi gyakorlati helyen gyakornokként nem végezhettem ilyen sokféle feladatot, épp ezért volt rendkívül motiváló az Infodoknál végzett gyakorlatom.”

Van-e javaslatod arra, hogy mivel lehetne még gazdagabbá tenni a gyakornokok számára ezt az időt?

„Egy feladat kimaradt, és ezt szívesen pótolnám egy alkalommal. (A könyvek, folyóiratok megrendelése – gyakorlatom során erről sajnos lemaradtam.)”

„Talán annyi lehetne nekünk, gyakornokoknak a hasznunkra, ha az Infodok Kft. munkájának kicsit több területét megismerhetnénk.”

„Igazából a könyvtári feladatok a gyakorlat alatt mind nagyon hasznosnak bizonyultak, volt sikerélményem is, mivel mind el is tudtam őket (szinte egyedül is) végezni. András cégfigyelős munkájába szívesen mélyedtem volna el még jobban.”

„Talán a gyakornok nyelvtudásának nagyobb kihasználása jutott most eszembe.”

„Nem tudom, ez megvalósítható ötlet esetleg, de ha a részletekről, a gyakornokok és a Telekom egy-egy részlege (pl. HR, IT, Marketing stb.) felől is megvan az együttműködés, akkor esetleg egy-egy alkalmat a Telekomnál is el lehetne tölteni.”

„Érdeemes lenne jobban hangsúlyozni, hogy a cég életében milyen szerepet tölt be a könyvtár.”

„Mivel a csekély számú könyvtári állás valószínű, hogy a végzettek nagy részét más irányban tereli, nagyon nagy segítséget jelentene számukra, ha érintőlegesen az ügyviteli csoport munkájába is beletáplálhatnának.”

„Noha korábban azt írtam, sokkal mélyebben beleláltam a könyvtári munkafolyamatokba, úgy érzem, ezt még lehetne fokozni a későbbiekben – ha lehetséges, akkor jobban belevinni a gyakornokokat egy-egy új szolgáltatás megszervezésébe, több kutatómunkát adni nekik, kicsit jobban megismertetni velük azokat a szolgáltatásokat, amelyek különböznek a nonprofit szférában működő könyvtárak szolgáltatásaitól.”

„Lehet, hogy kissé fényezésnek hatnak a leírtak, de „sajnos” nem tudok rosszat mondani, tényleg az Infodok Kft.-nél töltöttem a leghasznosabb szakmai gyakorlatomat.”

A véleményeket végigolvasva úgy látom, a gyakornokok legfontosabb tapasztalata általában az, hogy létezik működő üzleti információszolgáltatás könyvtári alapon, és ebben ők is tudnak teljesíteni. El tudják képzelni, hogy tanulmányaikat hasznosítani tudják majd az élet több területén is, nem csak könyvtárban. Az általuk javasolt gyakorlati témákra jobban odafigyelünk, és beépítjük őket protokollunkba.

Természetesen jól esett szinte mindegyik válaszban olvasni a pozitív tapasztalatokról, az elégedettségről, amit a hasznosan töltött gyakorlat emléke hagyott. Majdnem mindegyikük említette, hogy mennyire segítette őt az Infotéka barátságos, együttműködő légköre, hogy bárkihez fordulhattak segítségért, hogy „élesben” dolgozhattak.

Szakedolgozatok

Gyakornokaink visszajelzései szerint a nálunk szerzett tapasztalataikat jól hasznosították további tanulmányaikban, és a szakedolgozat elkészítése

és megvédése terén is. Néhány az általuk választott témákból:

- Az Infodok Kft. marketing- és PR-tevékenységének komplex elemzése
- Térítéses információszolgáltatás Magyarországon – vállalkozói szemszögből
- A vállalati szakkönyvtárak továbbélése a XXI. században
- A vállalati könyvtárak árképzési gyakorlata
- Az üzemi könyvtárak továbbélése – vállalati tudásközpontok
- Hogyan keresünk? Információkereső-viselkedés könyvtári és üzleti környezetben
- A Magyar Telekom Csoport és a Média- és Hírközlési Hatóság szakkönyvtárának tudásmenedzsment tevékenysége
- PR az interneten: Web design könyvtári környezetben
- Felhasználói elégedettség-vizsgálat vállalati könyvtári környezetben

A szakdolgozatok készítésében való közreműködés különösen nagy felelősséget igényel. Ilyenkor fordulhat elő az a hiba, hogy az eddig őszinteségre és nyíltságra biztatott gyakornok esetleges negatív észrevételeit mégsem szeretnénk „örök időkre” rögzítve látni. Egy kiút lehet a helyzetből, ha a konzultációk során arra ösztökéljük a hallgatót, hogy a feltárt hiányosság mellé rögtön javaslatot is adjon a javításra, és utána írja le, hogy valósítjuk meg javaslatát.

Következtetések

Az Infodok Kft. által működtetett Magyar Telekom Infotékában a szakmai gyakorlatos hallgatók fogadása többféle előnnyel is jár. A rugalmasan bevethető humánerőforrás haszná mellett a gyakornokok eltérő, friss szemlélete új ötletekkel, felismerésekkel gazdagíthatja a szervezetet. A jól képzett, hatékonyan dolgozó volt gyakornokok a későbbiekben is bevonhatók a cég munkájába, tehát tartalék munkaerőt jelenthetnek. Az elégedett hallgatók továbbviszik a cég jó hírét, így növelik presztízsét a szakmai világban. Ehhez persze elengedhetetlen a mentorok és a témafelelősök részéről a szükséges idő- és energiaráfordítás, amit az egyedi gyakornoki programok menedzselése igényel.

A szakmai gyakorlatos hallgatók az Infodok Kft.-nél sokrétű tapasztalatra tehetnek szert, mert a hagyományos könyvtári feladatokon túl kipróbálhatják magukat az üzleti célú információmenedzsment területén is. Az Infotékában magasan kvalifikált és

elkötelezett mentorokkal találkoznak, akik a megadott gyakorlati témák mellett személyiségjegyeiket is figyelembe veszik az optimális gyakorlati protokoll kialakításakor. Átélik, hogy a munkájukra szükség van, s hogy az miként alkotja részét egy nagyobb folyamatnak. A hallgatók jellemzően megélik az „így is lehet” érzést, ami nyitottá teszi őket a kihívásokra későbbi pályájuk során is. Elmondásuk szerint álláskeresőknél előnyként értékelik a munkáltatók az Infodoknál töltött szakmai gyakorlatot.

Ez nagyon fontos előny, mert ahogy *Kiszl Péter* írja korábbi tanulmányában: „húsbavágó kérdés lehet, hogy ekkora létszámban el tudnak-e helyezkedni ma Magyarországon, a szakon frissen végzettek? Egy biztos: könyvtárosként nem. Több százas nagyságrendű betöltendő státusz közel s távol sincsen a könyvtárakban. Egyetlen megoldás kínálkozik tehát: nyitni a nonprofit szektor más intézményei felé, illetve – a korábban sokat bírált momentumként –, a versenyszféra számára is kell képezni információs szakembereket (elnevezésükkel nem szeretnénk ehelyütt foglalkozni, ez megérne egy külön értekezést, azaz információmenedzsernek, információs tanácsadónak, információs szakértőnek, információbrókernek vagy másképp hívni a könyvtárosokat; a lényeg úgyszólván az elsajátított kompetenciákon, az alkalmazott készségeken áll vagy bukik).” [6]

A megfelelő gyakorlati hely kiválasztásánál tehát az sem elhanyagolható szempont, hogy lehetőséget ad a hallgatónak értékei megmutatására, kipróbálására annak reményében, hogy egy státusz üresedésénél, vagy egy új feladatra ő lesz majd az optimális megoldás az alkalmazásról döntő vezető számára. Erre szerencsére egyre több példa van, hiszen a vállalatok, intézmények információigénye egyre növekszik. Emellett általános jelenség, hogy az információs bázis, illetve az információs szakember iránti igény átalakulóban van. A nagy szakmai és üzleti adatbázisok előfizetéssel hozzáférhetőek, de használatukat jóval hatékonyabbá teszi egy jól képzett, rátermett információs szakember alkalmazása, amire még az olyan vállalatoknak, intézményeknek is szükségük van, amelyek esetleg már nem tudják vállalni egy könyvtár fenntartását.

Irodalom

- [1] TÓSZEGI Zsuzsanna: Könyvtár- és információtudományi képzés Európában 2. = Könyvtári Figyelő, 17. köt. 4. sz. 2007. p. 785.

[2] 2005. évi CXXXIX. Törvény 32. § (5)

[3] CZEGLÉDI László: Gondolatok a könyvtári gyakorlatról: értékelés, megvalósulás, minőség – az intézményi gyakorlatok tapasztalatai az Eszterházy Károly Főiskola informatikus könyvtáros szakán. = Könyvtári Figyelő, 53. köt. 1. sz. 2007. p. 47.

[4] Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=FAK3-Mentornak_jo
KÓPATAKINÉ MÉSZÁROS Mária: Mentornak lenni jó!

[5] KISZL Péter: Business – informatikus könyvtáros hallgatóknak. A vállalkozói, üzleti információ oktatása a felsőfokú könyvtárosképzésben. = TMT, 51. köt. 1. sz. 2004. p. 489.

[6] KISZL Péter: Ízlik-e a bolognai? A többciklusú informatikus könyvtárosképzés eddigi tapasztalatai. = TMT, 57. köt. 1. sz. 2010. p. 8.

Beérkezett: 2012. VIII. 13-án.

	<p>Kóródy Judit az Infodok Kft. ügyvezetője, a Magyar Telekom Infotéka információs központvezetője, az Magyar Könyvtárosok Egyesülete Műszaki Könyvtáros Szekciójának vezetője tagja, a Magyar Információbrókerek Egyesülete alelnöke. E-mail: korody.judit@telekom.hu</p>
---	--

Jelentkezési felhívás segédkönyvtáros tanfolyamra

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (BME OMIKK) emelt szintű OKJ-s segédkönyvtáros tanfolyamot hirdet.

A végzett hallgató munkaköre: segédkönyvtáros.
Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül.

A tanfolyam **2013. januárban**, keresztféléves képzési formában indul.
A képzés időtartama két félév.

A foglalkozásokat hetente egy alkalommal, csütörtökönként tartjuk, illetve minden hónap utolsó hetében kétnapos elfoglaltságot jelent a tanfolyam (csütörtök és szerda).

A tanórák mindkét napon 8 és 17 óra között zajlanak 60 perces ebédszünettel.

Részvételi díj a két félévre 150 000 Ft + a 2013-as vizsga időpontjában aktuális központi díjszabás szerinti vizsgadíj (kb. 65 000 Ft)
Felvételi vizsga nincs, a beiratkozás feltétele az érettségi bizonyítvány bemutatása.

A tanfolyam jegyzeteit, segédkönyveit kölcsönzés formájában biztosítja a szervező intézmény.

A képzésre azoknak a jelentkezését várjuk, akik a könyvtári munka gyakorlatát rövid idő alatt kívánják elsajátítani, és a számítógép használatában négy ECDL modul megismerésével jártasságot akarnak szerezni.

Jelentkezni az alábbi címre eljuttatott (kitöltött, kinyomtatott) jelentkezési úrlappal lehet:

BME OMIKK segédkönyvtáros képzés
1111 Budapest, Budafoki út 4-6.

A jelentkezési űrlap a BME OMIKK honlapjáról letölthető

Jelentkezési határidő: **2012. december 15.**

További felvilágosítás a **463-3534**-es telefonszámon és a **gyhengyel@omikk.bme.hu** e-mail címen Lengyel Gyöngyitől kérhető.

E-könyvek a könyvtárakban

Az elmúlt években a felsőoktatási és a közkönyvtárakban is felfutóban van az elektronikus források gyarapítása és használata. Egy 2002-ben végzett felmérésben a megkérdezett hallgatók 62%-a mondta, hogy szívesebben olvasná tankönyveit e-könyv formájában. [1] Néhány évvel később már azt találták a kutatók, hogy a legkeresettebb e-könyvtémák az Egyesült Királyságban a mérnöki tudományokhoz és a természettudományokhoz kapcsolódó diszciplínák. [2] Napjainkra az elektronikus könyvek piaca jelentősen kiszélesedett: a tankönyvektől a kézikönyveken át regényekig szinte mindent megtalálhatunk e-könyvként, a legkülönbözőbb formátumokban és eszközökre alakítva. A cikk az elmúlt három év vizsgálatainak eredményeit foglalja össze.

Felsőoktatási könyvtárak

Az Ebrary több vizsgálatot is végzett az elektronikus könyvekkel kapcsolatban: a *2007 Global Librarian ebook survey* a könyvtárosok; a *2007 Global Faculty ebook survey* az egyetemi karok dolgozói; a *2008 Global student ebook survey* pedig hallgatók e-könyvekkel kapcsolatos véleményét és szokásait vizsgálta (www.ebrary.com).

A könyvtárosok körében végzett felmérésben a válaszadók többsége (77%) felsőoktatási könyvtáros volt, akiknek java része már abban az időben (2007) tisztában volt azzal, hogy az e-könyvek használata nem az, ami lehetne. Arra a kérdésre, hogy mi akadályozza az e-könyvhasználat valódi elterjedését, az *ismerethiány* volt a leggyakoribb válasz. Ezt követte a *nehéz olvasni*, illetve a *nehéz használni az olvasókészüléket*, valamint a *képzés hiánya*. Ebben az összefüggésben érdekes megjegyezni, hogy az oktatók körében végzett vizsgálat keretében arra a kérdésre, hogy *„honnán értesül a könyvtárban elérhető elektronikus forrásokról”*, a legtöbben a könyvtári honlapokat, s magukat a könyvtárosokat csak második helyen említették.

A 2008-as, hallgatók körében végzett vizsgálat néhány érdekesebb eredménye:

- Arra a kérdésre, hogy *„van-e az Ön által használt könyvtárban e-könyv”*, 3713 fő válaszolt ugyan igennel, de 2173 hallgató a *„nem tudom”* válaszlehetőséget jelölte meg;
- 3132 diák mondta azt, hogy soha nem használja a könyvtár által kínált e-könyveket, s ennek indokaként a két legtöbbet emlegetett ok a *„nem tudom, hogy található meg az e-könyvek”* (1790 fő – 57%) és *„a nyomtatott könyveket jobban szeretem”* (1420 fő) volt.

Ez a 2008-as hallgatói vizsgálat azért is különösen érdekes, mert az Ebrary ugyanazt a kérdőívet könyvtárosoknak is odaadta, arra kérve őket, hogy úgy töltsék ki, mintha ők lennének a hallgatók. Összehasonlítva az eredményeket azt találták, hogy a könyvtárosok nem teljesen ismerik, illetve értik a hallgatók e-könyvekkel kapcsolatos igényeit és szükségleteit. A könyvtárosok (mint hallgatók) legtöbbször szerint a diákok azért nem használják az e-könyveket, mert nehéz őket olvasni (31,5%).

A fenti eredmények jól mutatják a tájékoztatás, figyelemfelkeltés fontosságát. A felhasználóknak (hallgatóknak) mindenekelőtt tudniuk kell, hogy egyetemük könyvtára rendelkezik elektronikus dokumentumokkal, s ezeket szolgáltatja is, majd pedig meg kell mutatni nekik, hogy hol találják őket. További feladat, hogy ezek a könyvtári források és szolgáltatások azokat a hallgatókat is megtalálják, akik ódzkodnak az elektronikus eszközök használatától.

2009-ben felmérések sokasága jelent meg a témában, ami az e-könyv és az e-könyvolvasók piaca felélénkülésének egy jele volt. A *JISC (Joint Information Systems Committee / <http://www.jisc.ac.uk/>)* nemzeti e-könyvfelmérése nagy nemzeti érdeklődést váltott ki az Egyesült Királyságban: mintegy 52 ezren válaszoltak a kérdésekre az ország minden tájáról. A projekt 36 e-tankönyv elérhetővé tételével indult az üzleti tudományok, a

médiatudományok, valamint a mérnöki- és orvostudományok területén. Az egyetemi könyvtárosok által a listára javasolt tankönyveket az ország valamennyi egyetemén ingyenesen hozzáférhetővé tették az összes felhasználó számára. A 2008 januárja és 2009 januárja között összegyűjtött kérdőívek az e-könyvek felhasználók általi ismertségét, fogadtatását, s velük szembeni attitűdjét vizsgálták általánosságban, s az elérhetővé tett e-tankönyvekre vonatkozóan. A szerverek adatait elemezve vizsgálták az e-könyvek tényleges használatát is, illetve a bennük való navigációt. A könyvtári kölcsönzési adatokat is összevetették az e-könyvhasználat adataival, s nyolc egyetemen fókuszcsoportos interjúkat is lefolytattak hallgatókkal és oktatókkal a felhasználói magatartás és attitűd vizsgálatára.

A vizsgálat főbb eredményei:

- A hallgatók és oktatók 64,6%-a használt e-könyveket (mindegy, hogy azt a könyvtárban vagy a weben találta, esetleg vásárolta, s hogy milyen célra használta őket, munkához, tanuláshoz vagy kikapcsolódáshoz).
- Kimutatták, hogy a hallgatók is és az oktatók is elvárják az egyetemi könyvtártól, hogy munkájukhoz, tanulmányaikhoz biztosítsák a hozzáférést az e-tankönyvekhez.
- Megállapították, hogy az e-könyvek bekerültek a felsőoktatási szféra mindennapjaiba, az emberek egyre többet használják őket, s elvárják, hogy elérhetőek legyenek az egyetemi könyvtárakban.

A tanulmányban megjelenik az e-forrásokkal kapcsolatos tájékozottság erősítésének fontossága is. A JISC e-könyveinek népszerűsítésére a könyvtárosok a legkülönbözőbb módszereket alkalmazták, köztük a közösségi felületeket is, de témaspecifikus könyvjelzőket is elhelyeztek az e-könyvekben, s az elektronikus példány elérhetőségét hirdető matricákat nyomtak a nyomtatott kiadásokra.

Egy másik, 2009-es felmérés 13 ország 138 kiválasztott könyvtárosát kérdezte meg, javarészt nagy egyetemi könyvtárakban. [3] A vizsgálat egyik fő eleme az árukapcsolás volt, a beszállítók által összeállított listák kérdése. A megkérdezettek 14%-a tartotta elfogadhatatlannak az árukapcsolást, s csak 8% ítélte azt teljesen elfogadhatónak. Míg a válaszadók közül néhányan azt jelezték, hogy beszerzési döntéseiket nem befolyásolja jelentősen az árukapcsolás módszere, azt is elismerték, hogy mégis fontos tényező, mert a beszállítók sok címet csak csomagban árulnak. Ráadásul az árukapcsolás módszere általában vonzóbb

árakat, a kiválasztásban, beszerzésben és feldolgozásban pedig időmegtakarítást eredményez.

A formátumok tekintetében a válaszadók 41%-a a PDF formátumot preferálta, s csak 12% jelölte meg elsődleges formátumként a HTML-t. Meglepő, hogy csak 3% jelezte azt, hogy a felhasználók a különböző olvasókra, illetve mobil telefonokra optimalizált e-könyveket igénylik, kedvelik. Ugyanakkor, ahogy a jelentés megállapította, a mobil e-könyvolvasók piaca rendkívül gyorsan változik, s a mobil eszközök használatának lehetősége a legtöbb felhasználó számára rövid időn belül a legfontosabb szempont lesz.

A felmérés megállapította, hogy a legjelentősebb tényező, amely akadályozza a felhasználókat az e-könyvek használatában, a digitális jogok kérdése. A használt DRM-rendszerek (digital rights management) megszüntetik a digitális tartalmak használatának módját, s megosztásukat; a kompatibilitási problémák miatt a felhasználók nem tudják letölteni az e-könyveket az általuk preferált eszközökre. A DRM-rendszerek nyomtatásra, másolásra és mentésre vonatkozó szabályozásai, tiltásai a felhasználók bosszúosságát váltják ki, s rendkívül kontraproduktívak.

Az e-könyv használata rendkívül kényelmes, hiszen egy internetkapcsolattal bárhol, a nap 24 órájában hozzáférhető. A felhasználók 60%-a közvetlenül a képernyőn olvassa, mégpedig kisebb adagokban, mintegy kivonatolva a művet. Legnagyobb jelentősége, hogy fejlett könyvtári szolgáltatások használatát teszi lehetővé a hallgatók számára: korlátlan hozzáférést a tankönyvekhez, bárhol, bármikor, nappal és éjjel, akár otthonról is. Jól használható a távoktatásban is; a könyvtárak számára pedig megoldást kínál arra az állandó problémára, hogy leggyakrabban használt könyvekből soha nincs elég példány a könyvtárban.

2010-ben a *Liverpooli Egyetemi Könyvtár* a Springerrel együtt vizsgálta az e-könyvek fogadtatását és használatát. A három részből – felhasználói jelentések elemzése, online felmérés, fókuszcsoportos vizsgálat – álló kutatás első, a letöltött fejezetekre vonatkozó adatai az e-könyvek jelentős, folyamatosan növekvő használatát rögzítették.

Közkönyvtárak

A 2009-es adatok szerint kb. 5400 amerikai közkönyvtár kínált olvasóinak e-könyveket folyamatosan növekvő számban, bár arányuk a nyomtatott

dokumentumokhoz képest csekélynek mondható. A *New York Public Library* állományában például a kb. 18 300 e-könyv alig teszi ki az éves beszerzési keret 1%-át.

Genco 2009-ben részletes elemzést adott az amerikai közkönyvtárak e-könyvhelyzetéről. [4] A cég online kérdőívét két, a közkönyvtárosok által leginkább használt levelezőlistára küldte el. A könyvtárak által kitöltött 41 kérdőívből az derült ki, hogy az amerikai közkönyvtárak legjelentősebb e-könyvszállítója az OverDrive a maga 8500 USA-beli és kanadai partnerkönyvtárával, s több mint 100 000 eladott címével. Az e-könyvek használatával kapcsolatban Genco azt találta, hogy a könyvtárak 12,2%-ában az *egy olvasónak egy könyvet* modellt alkalmazták, 4,9% a *korlátlan hozzáférés/szimultán használat* elvét, míg 82,9% a két kölcsönzési modellt együttesen alkalmazta. A válaszadók az OverDrive esetében kiemelték, hogy kínálatában a helyi, az egyes települési, felhasználói igényekhez alkalmazkodik, s ez nagyban hozzájárul piaci dominanciájához. A vizsgálat kimutatta a könyvtárhasználók hozzáállásában való változást is: ahogy nő az e-könyvek népszerűsége, úgy igénylik a hozzájuk való 24 órás, internetes hozzáférést a hét minden napján.

2009-ben az Egyesült Királyság *Múzeumi, Könyvtári és Levéltári Tanácsa* (*Museums, Libraries and Archives Council = MLA*) bejelentette, hogy az e-könyvekhez való hozzáférés a helyi könyvtárban könnyebb lett azáltal, hogy a dokumentumok letölthetővé váltak a megyei könyvtárak portáljain. Jó példa erre a *Hampshire County Council* által fenntartott könyvtár, amely e-könyvek és e-audio-dokumentumok ezreit tette letölthetővé oldalán, a letöltéshez szükséges szoftverekkel együtt, az OverDrive által biztosított technológia segítségével. A felhasználók bármilyen eszközre letölthetik a könyveket, számítógépre, laptopra, vagy más hordozható eszközre is. Az e-dokumentumokat ugyanakkor ugyanúgy kezelik, mint a nyomtatott könyveket: egy időben csak egy felhasználó férhet hozzájuk, s a legnépszerűbbeket ugyanúgy elő kell jegyezni, mint a nyomtatottakat. Két hét után a „kikölcsönzött” e-könyv törlődik a hordozó eszközről, vagyis e-könyvnél soha nincs felszólítás vagy késedelmi díj. A Hampshire County Council rendkívül sikeresnek ítélte a kezdeményezést mind a régi és az új könyvtárhasználók körében; csak 2010 márciusában 5000 címet töltöttek le a könyvtár honlapjáról.

Ami az új könyvtárhasználókat illeti, a vizsgálatok beszámolnak arról, hogy a szolgáltatás bevezetése óta folyamatosan nő az e-könyvek iránti érdeklődés, aminek következtében – bár nem állnak rendelkezésre még pontos adatok – a könyvtárakba beiratkozott használók száma is nő. Angliában már odáig jutott a helyzet, hogy egy, a közkönyvtárak helyzetét és jövőjét elemző jelentés az e-könyvek kölcsönzésének ingyenessé tételét javasolja. (*Modernisation Review of Public Libraries: Policy Statement*). Ahhoz azonban, hogy az e-könyvek a könyvtári alapszolgáltatások egyik elemévé váljanak, a kiadóknak is elfogadhatóbb üzleti konstrukciókat kell ajánlaniuk.

E-könyvszállítók

A könyvtárak tanulhatnak az e-könyvszállítóktól, legalábbis ami az e-könyvekkel kapcsolatos promóciós tevékenységet illeti. Az OverDrive, amelllett, hogy Digital Bookmobile-jával járja az USA 47 tagállamának könyvtárait és rendezvényeit, az *Amerikai Közkönyvtárak Szövetségének* 2010. évi konferenciáján áttekintette az e-könyvpiac helyzetét és lehetőségeit. Az előadás egyik fő témája az „*Open eBooks*” volt, a DRM-korlátozásoktól mentes, EPUB és PDF formátumú e-könyvek, amelyeket elérhetővé tettek a cég könyvtáraknak kínált katalógusában is, s melyeket szinte minden e-könyv-olvasó eszköz és szoftver tud kezelni.

Általában minden szállítóra igaz, hogy az általa kínált lehetőségeket a legjobbnak tartja, s a promócióban a hozzáféréssel kapcsolatos jellemzők kiemelten szerepelnek. Egy 2010 márciusi adat szerint (Mobelix) az iTunes App Store-on elérhető e-könyvek száma (több mint 27 ezer) meghaladta a számítógépes játékokét. Az adat azért is meglepő, mert az iPhone-t mindig is játékcentrikus eszköznek tekintették. (A cikk írásának idején pedig azt hallani, hogy az Apple épp egy dedikált e-könyvesbolttal készül piacra dobni új iPad-jét.)

A Dawson ajánlata több, egyidejű, konkurens hozzáférést kínál, számos felhasználó számára elérhetővé téve egy időben ugyanazt a dokumentumot, függetlenül attól, hogy azt online, laptopjukra letöltve vagy iPhone-jukon keresztül akarják-e használni (szemben a már említett OverDrive-val, amely gyűjteménye nagy részét az egy példány/egy felhasználó elvén kínálja). Ez azt jelenti, hogy a könyvtárak a címekhez való jogokat vásá-

rolják meg – ahogy tennék hagyományos könyvek esetében is –, amelyet aztán egy virtuális könyvespolcra tesznek. Az *ABC Clío* e-könyvgyűjtemény 6000 kézikönyvhöz és tankönyvhöz kínál korlátlan, szimultán hozzáférést olvasóablakán keresztül. Az *eSubscribe* online könyvtár tankönyveket, kézikönyveket és monográfiákat egyaránt kínál, kétórás hozzáférési idővel, a DX Reader szoftver használatával. Az *Ebsco* 200 000 e-könyvét saját *Ebscohost* platformján kínálja. A *Public Library Online* a Bloomsbury, A&C Black, Faber, Allison & Busby és mások regényeihez és ismeretterjesztő köteteihez kínál egyidejű online felhasználói hozzáférést, s a kínálati listájuk folyamatosan bővül. A *Cengage Brain* e-tankönyveket kínál akár 20% kedvezménnyel a listaárhoz képest, s egy fontért fejezeteket. Nem hasonlít ez kicsit a szupermarketek árversenyéhez? Fontos azonban, hogy az akcióknak reálisnak kell lenniük; a túlzások csalódáshoz vezetnek, s a csalódott vásárlók nem vásárolnak nálunk többé. S még egy fontos figyelmeztetés: ha a figyelemfelkeltésre a honlapunkat használjuk, azt rendszeresen frissíteni, adatokkal feltölteni kell.

A Bloomsbury Publishing által kínált másik modell nem pusztán könyvlistákat kínál a könyvtáraknak; a partnerkönyvtárak az írókkal készült interjúkat, könyvajánlókat, keresőfelületet és szövegrészleteket is kapnak a terjesztőtől, s közvetlenül a könyvtárhasználókat is biztatja arra, hogy ösztönözzék könyvtáraikat a keresett e-dokumentumok beszerzésére.

A *Springer* azt mondja magáról, hogy a tudományos, technikai és orvosi e-könyvek legnagyobb gyűjteményét ő kínálja. A cég e-könyveire nem vonatkoznak DRM-korlátozások, vagyis azokat a felhasználók bárhol, bármikor, szinte bármilyen eszközön használni tudják.

Konklúzió

Minden vizsgálat kiemeli annak a szükségességét, hogy a könyvtárak kínálják olvasóiknak az e-könyveket, tájékoztassák őket azok elérhetőségéről és a hozzáférés módjáról – ahogy azt az e-könyvterjesztők teszik. A terjesztők ma a könyvtáraknál

sokkal jobban ismerik felhasználóikat, igényeiket és szükségleteiket. Az újfajta, az olvasók elvárásaira építő megközelítés alkalmazása létfontosságú a könyvtárak számára is.

Az e-könyvek licencével, árával, a hozzáférést biztosító platformokkal kapcsolatos kérdések továbbra is alapvető fontosságúak lesznek. Olyan új üzleti modelleknek kell megjelenniük a piacon, amelyek idő- és költségtakarékosak, s a felhasználók igényeit helyezik majd a középpontba. A jó e-könyvplatform rugalmas és felhasználóbarát, használata nem igényel különösebb előképzettséget és tréninget. A DRM-korlátozások és a szerzői jogi kötöttségek frusztrálják és elijesztenek az olvasókat. Ezekre a kihívásokra csak úgy reagálhatnak jól a könyvtárak, ha ismerik felhasználóik elvárásait, s megpróbálnak válaszolni rájuk. Mert az e-könyvek, ez már látszik, egyedülálló lehetőséget kínálnak a könyvtárak számára ahhoz, hogy növeljék használóik számát.

Irodalom

- [1] HAWKINS, D. T.: Electronic books; reports of their death have been exaggerated. = *Online*, 26. köt. 4. sz. 2010. Hozzáférhető: www.onlinemag.net/jul02/hawkins.thm
- [2] ASHCROFT, L. – FONG, S.: The impact of ebooks and elearning on academic library services. = Achleitner, H. – Dimchev, A. (Eds), *Libraries, Globalisation and Cooperation*, Emporia State University, Emporia, KS, 2005. p. 219–227.
- [3] HighWire Press, 2009, *Librarian eBook Survey and Analysis*. Hozzáférhető: <http://highwire.stanford.edu/PR/HighWireEbookSurvey2010.pdf>
- [4] GENCO, B.: It's been geometric! Documenting the growth and acceptance of ebooks in America's urban public libraries. = *IFLA Conference*, 2009. Hozzáférhető: www.ifla.org/annualconference/ifla75/index.htm

ASHCROFT, Linda: *Ebooks in libraries: an overview of the current situation*. = *Library Management*, 32. köt. 6–7. sz. 2011. p. 398–407./

(Kovácsné Koreny Ágnes)

A könyvtárközi kölcsönzés alakulása az USA felsőoktatási könyvtáraiban

A cikkben több területet vizsgálnak a szerzők. Kíváncsiak egyrészt arra, hogy az elektronikus teljes szövegű cikkek rendelkezésre állása hogyan befolyásolja a könyvtárközi kölcsönzés mutatóit, másrészt, hogy mennyire hat a könyvtárközi kölcsönzésre a nyomtatott könyvek és folyóiratok állományainak nagysága. Azt is szerették volna megtudni, hogy ha a könyvtárközi kölcsönzést végzők vezetőjének felsőfokú könyvtáros végzettsége van, az milyen befolyással bír a könyvtárközi kölcsönzési tevékenységre.

Mindezeket a következő összefoglaló kérdésekben fogalmazzák meg:

- Nőtt-e vagy csökkent a felsőoktatási könyvtárakban a könyvtárközi kölcsönzés használata?
- Milyen kapcsolat áll fenn az elektronikus adatbázisok jelenléte és a könyvtárközi kölcsönzés arányszámai között?
- Más tényezők, például nyomtatott állományok nagysága, linkfeloldó létezése, könyvtárosok száma és képzettsége milyen befolyással vannak a könyvtárközi kölcsönzés statisztikai adataira?

Mivel a legtöbb tanulmány általában csak helyi vagy regionális adatokat használ, a kutatást nemzeti szintre terjesztették ki. Az OCLC adatbázisára alapozva 1433 felsőoktatási könyvtár könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó kollégáinak küldtek el egy SurveyMonkey-val összeállított, 17 kérdést tartalmazó kérdőívet, amelyben az 1997–2008 között rögzített adatokra kérdeztek rá.

442 helyről érkeztek vissza a kitöltött kérdőívek. A válaszokat a kutatók 34 változóban értékelték ki, az OpenStat nyílt forráskódú szoftvert használták az elemzéshez és a Spearman–rangkorrelációt alkalmazták az adatsorok összevetésére.

A könyvtárközi kölcsönzés mutatói

A könyvtárközi kölcsönzés tranzakcióit két kategóriába sorolták. Az egyikbe a könyvtárhoz intézett kérések, a másikba a könyvtár által indított kérések kerültek. Ezekben belül a teljesített kérések arányát is vizsgálták.

A cikkben számos táblázat és grafikon mutatja a számok alakulását a vizsgált időszakban.

A könyvtárakhoz intézett kérések teljesítésének elemzésekor kiderült, hogy a könyvtárközi kérések száma az időszakban emelkedett, de az időszak második felében nőtt a nem teljesítettek aránya. Ennek egyik oka az is lehet, hogy az elektronikus adatbázisok elterjedésével a kutatók több forrást tudtak felderíteni, mint a nyomtatott indexekben, és a kérések teljesítését akadályozhatták az előfizetések könyvtárközi kölcsönzést korlátozó feltételei. A növekedés másik oka lehet a kutatókra, hallgatókra és doktoranduszokra nehezedő publikációs kényszer.

A könyvtárak által indított kérések vizsgálatakor szintén az volt az eredmény, hogy a 2003–2005 közötti időszakot kivéve a könyvtárközi kérések száma nőtt. Itt is emelkedett a nem teljesített kérések aránya. Ez azt jelezheti, hogy a nemzeti könyvtárközi kölcsönzési rendszer erős terhelés alatt van és nem a kérések számával van a baj, hanem a teljesítési képesség nem olyan szintű, mint a megelőző évtizedekben.

A könyvtárközi kölcsönzést befolyásoló tényezők

Nyomtatott könyvállomány <-> könyvtárközi kölcsönzés

A nyomtatott könyvállomány nagysága és a könyvtárközi kölcsönzési tevékenység között pozitív korrelációt állapítottak meg (a korrelációs együttható -1.0 és $+1.0$ között változhat). Kicsit erősebb a korreláció, ha a könyvtárakhoz intézett kérésekről van szó. Érdekes azonban, hogy itt a Spearman korrelációs együttható az idő előrehaladtával folyamatosan csökken.

Folyóirat-állomány <-> könyvtárközi kölcsönzés

A nyomtatott folyóirat-állomány nagysága és a könyvtárközi kölcsönzési tevékenység között sokkal erősebb a mért pozitív korrelációs együttható, és itt is a könyvtárakhoz intézett kérések esetén magasabb ez a szám.

Adatbázisok <-> könyvtárközi kölcsönzés

A kutatók az elektronikus adatbázisok meglétét is vizsgálták, és itt egy gyengén pozitív korrelációt találtak, amely az idő előrehaladtával tovább gyöngült.

Linkfeloldó <-> könyvtárközi kölcsönzés

Hasonló a helyzet mint az adatbázisoknál, gyengén pozitív a korrelációs együttható, de az idő múlásával csekély mértékben, de erősödött.

A négy tényező közül a legerősebb korreláció a nyomtatott folyóiratok és a könyvtárközi kölcsönzés között van, második helyre a könyvvállomány nagysága került, majd a linkfeloldó megléte és utoljára az elektronikus adatbázisok rendelkezésre állása. Feltételezhető, hogy a kutatók az adatbázisokban keresgélve inkább a teljes szöveges cikkeket választják és nem a könyvtárközi kölcsönzést. De ez a terület még megérdemel egy további kutatást: vagyis, mi jellemzi a könyvtárközi kölcsönzés és az információkeresési magatartás között a kapcsolatot.

Személyi változások és a könyvtárközi kölcsönzést végzők vezetője

A kérdések egy része a könyvtárközi kölcsönzést végzők számát, képzettségét firtatta és az utóbbi öt évben bekövetkezett változásokat. Csak 99 helyen van teljes munkaidőben könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó munkatárs. Az utóbbi években nem volt lényeges változás a könyvtárközi kölcsönzést végző személyzetben, a munka java részét azonban nem felsőfokú végzettségű könyvtárosok végzik. A nagyobb szakértelmű kollégák

mindenképpen jobban megbirkóznak az elektronikus adatbázisokra vonatkozó korlátozó feltételekkel, szerződéseikben rögzített kritériumokkal.

Végső következtetések

A tanulmány elsődleges következtetése az, hogy az előfizetett adatbázisok jelenléte nem befolyásolta lényegesen a könyvtárközi kölcsönzési aktivitást, amit már más tanulmányok is megállapítottak. Vagyis az adatbázisok száma és a könyvtárközi kérések száma között pozitív a korreláció. A linkfeloldó és a könyvtárközi kölcsönzési aktivitás között szintén pozitív a korreláció. Mindez azonban változhat az elektronikus könyvek egyre jelentősebbé válásával, különösen, ha az előfizetési feltételek korlátozzák a könyvtárközi kölcsönzést. A teljesítések számának csökkenése arra mutat, hogy a könyvtárközi kölcsönzés nemzeti rendszere az utóbbi években terhelés alatt volt. Ha a könyvtárközi kölcsönzést végzők vezetője felsőfokú végzettségű könyvtáros, az mindenképp pozitív korrelációban van a könyvtárközi kölcsönzési aktivitással. A tanulmány legmeglepőbb megállapítása, hogy a teljesítések általános aránya csökken. Mindazonáltal a tanulmány megállapításai azt a feltételezést támasztják alá, hogy az előrelátható jövőben a könyvtárközi kölcsönzés továbbra is fontos szerepet játszik majd a felsőoktatási könyvtárakban.

WILLIAMS, Joseph A. – WOOLWINW, David E.: Interlibrary Loan in the United States: An Analysis of Academic Libraries in a Digital Age. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve, 21. sz. 2011. p. 165–183./

(Burmeister Erzsébet)

